

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΠΡΟΣ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΙΝ ΤΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

1885 ΙΟΥΝΙΟΣ

ΕΤΟΣ Β' ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ ΣΤ'

ΠΩΣ Ο ΠΕΣΤΑΛΟΤΗΣ ΑΝΕΤΡΕΦΕ ΤΟ ΤΕΚΝΟΝ ΤΟΥ.

(συνέχ. ιδὲ φύλ. 5 σελ. 205).

«Κατάστησον σεαυτὸν ἀνγκυλίον εἰς ἐκεῖνο. Ἄς μὴ ἔχη σύντροφον περιποιητικώτερον καὶ χαριέστερον σοῦ! Ἄς μὴ προτιμᾷ οὐδένα ἄλλον εἰς τὰς τέρφεις του, ἢ σέ.

«Πρέπει νὰ ἔχη ἐμπιστοσύνην εἰς σέ. Ὄταν θέλῃ συγχάκεις πράγμα τι, τὸ ὁποῖον σὺ δὲν εὐρίσκεις καλόν, εἰπὲ αὐτῷ τὰς συνεπειάς, καὶ ἄφες αὐτῷ ἐλευθερίαν· ἀλλὰ φρόντιζον, ὥστε τὰ ἀποτελέσματα νὰ τῷ ἦναι ἐκπλήττοντα. Δείκνυς αὐτῷ πάντοτε τὴν εὐθεῖαν ὁδόν, ἐὰν δέ ποτε ἐξέρχεται ταύτης, ἐὰν πίπτῃ εἰς τὸν πηλόν, ἔξγαγε αὐτὸν ἐκεῖθεν. Ἄς ὑποπίπτῃ εἰς λίαν δυσχερεστοὺς περιστάσεις, ἵνα δύνηται νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τῶν συμβουλῶν σου, καὶ νὰ ἀπολαύῃ ἐξ ὀλοκλήρου τῆς ἐλευθερίας. Τοιοῦτατρόπως ἢ πρὸς σέ ἐμπιστοσύνη του ἔστω τοιαύτη, ὥστε νὰ μὴ ὑπομένῃ αὐτὴ οὐδεμίαν προσβολήν, ὅταν σὺ θὰ ἦσαι ἠνγκυλασμένος νὰ ἐμποδίσῃς τὴν ἐλευθερίαν του διὰ ἀπαγορεύσεως. Πρέπει νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸν φρόνιμον κύριον, εἰς τὸν πατέρα τὸν παρέρχοντα ὀρθὰς παραινέσεις· ἐν ἀνάγκῃ μόνον ὀφείλει ὁ διδάσκαλος νὰ διατάσσῃ».

Ἐδημοσιεύσαμεν πολὺ μέρος τοῦ ἡμερολογίου τούτου, διότι μέγιστον διαφέρον ὑπάρχει εἰς τὴν ἱστορίαν ταύτης τῆς ἀναμορφώσεως τῆς ἀγωγῆς, ἣτις τελεῖται ἀπὸ ἑκατονταετίας καὶ ἔτι ἐξἄκολουθεῖ,

τούτο μὲν κατὰ τὸν Ρουσσώ, τούτο δὲ ἐναντίον τῶν ἰδεῶν τοῦ φιλοσόφου τούτου.

Βλέπομεν ἐνταῦθα τὸν Πεσταλότσην εὐρίσκοντα διὰ τῆς ἀτομικῆς του πείρας καὶ τὰ σφάλματα τοῦ συστήματος τοῦ Ρουσσώ, καὶ τινὰς τῶν ἀρχῶν, τὰς ὑποίας ὀφείλει ν' ἀναπτύξη βραδύτερον ἐπ' ἀγαθῶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Καὶ ὅμως, καίπερ πατὴρ φιλοστοργότατος καὶ διορατικώτατος, ἔλκεται πάντοτε ὑπὸ τῆς σειρήνος τοῦ εὐγλώττου συγγραφέως τοῦ Αἰμιλίου. Συχνάκις ἐπιλανθάνεται τῶν ἰδίων αὐτῶν ἀρχῶν καὶ ἐπα- ναπίπτει εἰς τὰς ὁποίας κατεδίκασεν πλάνης τοῦ Ρουσσώ.

Τὸ πτωχὸν παιδίον, τὸ ὁποῖον ὑπέστη πάσας ταύτας τὰς δοκι- μασίας καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ὀφείλομεν τὴν μέθοδον τοῦ Πεσταλότση, ἐ- γένετο ἀληθῶς θύμκ αὐτῶν. Τὸ σύστημα τοῦ φιλοσόφου τῆς Γενεύης ἐξηκολούθησε κρατοῦν ἐν τῇ τοῦ παιδίου ἀγωγῇ, εἶτα δὲ ἀπὸ τοῦ ἐ- πομένου ἔτους (1775), εὐρέθη τοῦτο ὑποτεταγμένον εἰς τὰς χρεῖας ἐ- πιχειρήσεως, ἥτις ἀπερρόφκ πάντα τὸν χρόνον καὶ πάσας τὰς δυνά- μεις τοῦ πατρός του. Ἐπὶ πέντε ἔτη ὁ Ἰακωβάκης ἦτο ὁ σύντροφος τῶν ἀγιοπαίδων, ὡς θέλομεν ἰδεῖ εἰς τὸ ἀκόλουθον κεφάλαιον.

Ἴδου δὲ τί ὁ Πεσταλότσης ἔγραψε τῷ 1782.

«Ὁ υἱός μου ἔχει μείζω τῶν ἑνδεκα ἔτων ηλικίαν, καὶ ἀγνοεῖ ἀκόμη νὰ γράφῃ, καὶ ἀναγινώσκῃ ἀλλὰ τὸ γάσμα τοῦτο διόλου δὲν με ἀνησυχεῖ.

«Τοῦτο δὲ τὸ παιδίον, τὸ ἀγνοοῦν ἀκόμη τὰ ἐν τοῖς μαθήμασι καὶ βιβλίοις περιεχο- μένα, ἔπαιξε μόνον του παρὰ τῇ μητρὶ του, ὅτε αὕτη τῷ εἶπε. Αὐτίον εἶναι ἡ ἑορτὴ τοῦ πατρός σου, δὲν θέλεις νὰ κάμῃς τι πρὸς χάριν του;» — «Εὐχαρίστως, ἐὰν ἐγνώ- ριζον νὰ γράφω, ἀπεκρίθη τὸ παιδίον.» — «Ἐὰν σὺ θέλῃς, νὰ μοὶ εἴπῃς τι, ἐγὼ θὰ το γράψω.»

«Εὐθὺς ἤρξατο νὰ δοκιμάζῃ· διέτρεχε τὸ δωμάτιον ἐκ τοῦ ἐνός εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον ἐπιθύριζε σχεδὸν ἄδον ὅ,τι ἤθελε νὰ εἴπῃ.

«Μετ' ὀλίγον ἐπικίνηρεται πρὸς τὴν μητέρα του, κλίνει ἐπ' αὐτῆς καὶ τὴν παρατηρεῖ ὑπογέλων. «Τί θέλεις, ἀγαπητὸν μου τέκνον;» Τὸ ἤξυρες πολὺ καλά, τί θέλω, ἀπε- κρίθη ὁ Ἰακωβάκης.» — «Ἐχεις σὺ πράγμα τι νὰ μοὶ εἴπῃς περὶ τοῦ πατρός σου;» — «Μάλιστα, ἐὰν σὺ θέλῃς τώρα νὰ γράψῃς.»

«Ἡ μήτηρ τότε ἔγραψε λέξιν πρὸς λέξιν τὰ ἀκόλουθα. Τὸ παιδίον ὑπηγόρευε ψάλ- λον χαμηλοφώνως καὶ λέγον. «Πρέπει τοῦτο νὰ ἦναι διὰ στίχων:»

Εὐχομαι, ἀγαπητέ μοι πάτερ, σήμερον ἐπὶ τῇ ἑορτῇ σου,

Εὐχομαι ἵνα ζήσης ἐπὶ μακρὸν χρόνον,

Καὶ σοὶ εὐχαριστῶ ἑκατοντάκις δι' ὅλα τὰ καλὰ σου.

Σοὶ εὐχαριστῶ, διότι με ἀνέθρεψες φιλοστοργῶς καὶ μετὰ χάριτος.

Σοὶ εὐχαριστῶ χιλιάκις ἐτι διὰ τὰς εὐεργεσίας σου, τὰς ὁποίας ἀπήλασκα καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ βίου μου.

Χιλιάκις καὶ πάλιν χιλιάκις, δὲν ἤξυρω ποσάκις νὰ σοὶ εὐχαριστήσω.

Τώρα θέλω νὰ σοὶ εἴπω, ὅ,τι αἰσθάνομαι ἐν τῇ καρδίᾳ μου,

θὰ εὐχαριστηθῶ, θὰ εὐχαριστηθῶ καθ' ὑπερβολὴν,

ὅταν σὺ θὰ δυνηθῇς νὰ μοὶ εἴπῃς: ἀνέθρεψκ τὸν υἱόν μου ἐν τῇ χαρᾷ.

Τότε θὰ εὐχαριστηθῶ, θὰ εὐχαριστηθῶ ἐξ ὅλης μου καρδίας,

ἴταν θὰ δυνηθῶ νὰ εἴπω,

Ἐμοὶ ἡ χαρὰ του καὶ ἡ εὐτυχία του.

Τότε μόνον θὰ δυνηθῶ νὰ σοὶ εὐχαριστήσω,

δι' ὅσα σὺ ὑπέρ ἐμοῦ κηθ' ὄλον μου τὸν βίον ἐπραξας.

Σὺ θὰ χαρῆς, ὡς καὶ ἐγὼ

τὴν ἡμέραν κηθ' ἦν δυνηθῶ νὰ το εἴπω.

Τότε θὰ εἴμεθα ὅλοι ὁμοῦ ἡυχαριστημένοι εἰς τὴν ζωὴν μας.

Τότε θὰ προσευχόμεθα ὁμοῦ εἰς τὸν Θεόν,

Καὶ ἡ ἀγαπητὴ μου μήτηρ θὰ προσευχηθῇ μεθ' ἡμῶν.

Τότε θὰ ἐργαζώμεθα ὁμοῦ ὡς τὰ ἀρνια,

ἵνα ζῶμεν μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ εὐτυχεῖς

καὶ θὰ εἴμεθα εὐχαριστημένοι εἰς ὅσα μας δίδει ὁ Θεός.

Τώρα, ἀγαπητέ μοι πάτερ, περατῶ τὰς εὐχὰς μου.

Ἄς ἀγαπῶμεν ἀλλήλους καὶ ἄς ἀσπαζώμεθα,

καὶ ἡ μήτηρ ὡσχύτως.

Θέλω νὰ ἐνώσω τὰς τραῖς ἡμῶν κεφαλὰς εἰς τοὺς δύο βραχίονάς μου!.

Τὸ παιδίον τοῦτο, τοσοῦτον κατὰ τὰ συναισθήματα ἀνεπτυγμένον,

παρὰ τὰς δοξασίας τοῦ Ρουσσώ, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον ἀπαίδευτον καὶ

κακῶς προπαιδευμένον εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον, εἰσῆχθη ἐν ἡλικίᾳ

δεκατετραετῆ εἰς τὸ ἐκπαιδευτήριον Pfeffel ἐν Κολμάρ· ἰδου ἡ πρῶ-

τη ἐπιστολή, τὴν ὁποῖαν ὁ πατὴρ του τῷ ἔγραψε· φέρει χρονολογίαν

τῆς 16 Ἰανουαρίου 1784.

«Ἦδη, ἀγαπητέ μοι Ἰακωβάκη, λάβε ὅ,τι τώρα ἔχομεν ἑτοιμον, ἐντὸς ὀκτὼ ἡμε-

ρῶν θὰ λάβῃς περισσότερα. Δὲν εἴμεθα διόλου ἀνήτυχοι διὰ τὴν ἀναχώρησίν σου, διότι

ἡ μήτηρ σου καὶ ἐγὼ παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ γίνῃς ἄξιος μόνον πάσης τῆς εὐνοίας

καὶ ἀγάπης, τὴν ὁποῖαν σὺ ἀπολαύεις παρ' ἡμῶν.

«Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, Ἰακωβάκη, προσεύχου καὶ ἐργάζου. Ἐσο ἡσυχος, ἐπιμελῆς,

σκεπτικός, καθάριος καὶ εὐπειθής. Ἀποσυνήθισον ἀπὸ πάσης χυδαίας ἀκομψίας συνήθους εἰς τοὺς χωρικούς, καὶ μάθνα να φέρησαι ἐν παντί μετ' εὐκοσμίας. Σὺ ἔχεις τώρα τὸν περὶ τούτου καιρὸν, καὶ ἐὰν δὲν χρησιμοποίησῃς αὐτόν, δὲν θὰ παρουσιασθῇ πλέον. Ἄλλ' ἐλπίζω, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θὰ θελήσῃ νὰ με λυπήσῃ, καὶ δυσχερεστήσῃ μὴ παιθόμενος εἰς οὐς καὶ σὺ καὶ ἐγὼ θεείλομεν πολλὴν εὐγνωμοσύνην.

«Τέκνον μου! εἶσαι σὺ τὸ πᾶν εἰς ἐμέ ἐπὶ τῆς γῆς, σοὺ ἔνεκα ἐπιθυμῶ νὰ ζῶ, χάριν σοὺ ἔχω ὑπομένει τόσα. ὦν πλείω, οὕτως εἶπεῖν, δὲν θὰ ἡδυνάμην νὰ ὑποφέρω. Ἐκ σοὺ ἤδη ἐξαρτᾶται, ἢ νὰ με ἀνταμείψῃ; καθόλου διὰ γλυκυτάτης χαρᾶς, ἢ νὰ ἐπιρρίψῃ; ἐπὶ τοῦ βίου μου ἀνήκεστον ὀδόνην. Διότι τοῦτο βεβαίως θὰ συμβῇ, ἂν μὴ παρσκευάσῃς σεαυτὸν διὰ τοῦ ζήλου καὶ τῆς ἐπιμελείας κατάλληλον πρὸς ἔργον τι. ἂν μὴ δεῖξῃ; τὰ εὐτυχεῖ ἀποτελέσματα τῆς καλοκαγαθίας καὶ ἀνεκτικότητος; ἢ ἔσχον ὑπὲρ σοῦ κατὰ τὴν νεότητά σου, ἂν μὴ γίνῃς βελτίων τῶν ἄλλων νέων τῶν ἀνατρεφόμενων ἐν δυστυχίᾳ καὶ ἀστηρότητι».

Βραδύτερον ὁ Ἰάκωβος εἰσῆλθεν ὡς μαθητευόμενος εἰς τὸν ἐμπορικὸν οἶκον τοῦ Felix Battier, ἐν Βασιλείᾳ, οὗ ὁ προϊστάμενος ἦτο ὁ φίλος καὶ ὁ εὐεργέτης τοῦ Πεσταλότση¹.

Ἄλλ' ὁ παῖς δὲν ἠυδοκίμησε μήτε ἐν τοῖς γράμμασι, μήτε ἐν τῷ ἐμπορίῳ. Ἐν Βασιλείᾳ ἤρξατο ἤδη νοσῶν, τῷ δὲ 1790 ἐπανῆλθεν εἰς NeuhoF.

Τῷ 1791 ὁ Ἰάκωβος ἐνυμφεῦθη τὴν Ἀνναν-Μαγδαλινὴν Froelich ἐκ Βρούγου, κόρην τοῦ ἰδιοκτῆτου τοῦ Muligen. Τῷ 1793 ἔσχεν διδυμα τέκνα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπέζησαν· τῷ 1795 ἐγεννήθη θυγάτηρ, Μαριάννα τοῦνομα, ἀποθανοῦσα τῷ 1802· τῷ 1797 ἐγεννήθη υἱός, Θεόφιλος, (Gottlieb), ζήσας μέχρι τοῦ 1863, καὶ ὅστις ἐγένετο πατήρ τοῦ συναγματάρχου Πεσταλότση, καθηγητοῦ σήμερον ἐν τῇ πολιτεχνικῇ τῆς Ζυρίχης σχολῇ.

Μετὰ τὴν εἰς NeuhoF ἐπιστροφήν του, ὁ Ἰάκωβος ἔπασχεν ἐκ πόνου, ὃν ἐκάλουν σφοδρὸν ρευματισμόν. Τῷ 1797 ἡ θέσις του ἐχειροτέρευσε τοσοῦτον, ὥστε ἐπίστευσαν ὅτι πλησιάζει τὸ τέλος τῆς ζωῆς του· ἔζησεν ὅμως πολλὰ ἔτη ἐν ὠδύνασι, καὶ ὑπέπεσεν εἰς παραλυσίαν κατὰ τὸ ἦμισυ τοῦ σώματος. Ἐφρόντισαν δὲ περὶ αὐτοῦ φιλοστόργως οὐ μόνον ἡ σύζυγός του καὶ οἱ γονεῖς του, ἀλλὰ καὶ ἡ πιστὴ Ἑλισάβετ.² Τέλος τῷ 1800 ἀποπληξία ἔδωκε τέλος εἰς τὰ δεινὰ του κατὰ

1. Τοῦτο δύναται τις νὰ ἴδῃ κατωτέρω ἐκ τῆς ἀφιερώσεως τοῦ τετάρτου μέρους τῆς Γερτρούδης εἰς τὸν υἱὸν M. Félix Battier υἱόν, τῆς 1ης Ἀπριλίου 1787.

2. Ἡ ἱστορία τῆς γυναικὸς ταύτης εὑρίσκειται ἐν τέλει τοῦ V κεφαλαίου.

βραχεῖαν τῆς μητρὸς του ἀπουσίαν, ἣτις ἔγραψεν ἐν τῷ ἡμερολογίῳ τὰ ἑξῆς.

«Ἐδοξε τῷ Θεῷ νὰ τον καλέσῃ πρὸς ἑαυτὸν διὰ ἡτόχου θανάτου. Εἶθε ἡ εἰρήνη, ἢ γλυκεῖα εἰρήνη, εἶη μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ τάφῳ! Εἶθε ἡ θεῖα εὐπλαγγνία δεχθεῖν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, τὴν ἀποχωρισθεῖσαν ἡμῶν! Εἶθε ὁ Θεὸς δώῃ σοι, ἀγαθὸν καὶ ἀγαπητὸν τέκνον, ὠραίαν καὶ πλουσίαν ἀμοιβὴν ἀπὸ ὅλων τῶν λυπῶν, ἃς ὑπέστης. Εἶθε δώῃ καὶ ἡμῖν τοι; τοσοῦτον ἀγαπήσασί σε ἵνα μὴ μείνωμεν πολλὸν χρόνον ἀποκεχωρισμένοι σοῦ... Ἄλλ' ὁ Θεὸς μοὶ παρέσχεν ἐν τούτοις τὴν εὐχαρίστησιν νὰ σὲ ἴδω ἀναπαυόμενον ὡς ἄγγελον ἐπὶ τῆς ἐπιθαναίου κλίνης. Ἡ ἔκφρασις του, τὸ στόμα του, ἐδείκνυον τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἀνεκάλεσεν αὐτόν, ὡς ἄγγελον εἰς τὸν οὐρανόν. Τῷ Θεῷ αἱ προσευχαὶ ἡμῶν καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη αἰωνίως!*

Κατὰ τὰς εὐτυχεῖς ἡμέρας τῆς παιδικῆς του ἡλικίας, ὁ Ἰάκωβος εἶχε φυτεύσει διὰ τῶν χειρῶν του φιλύραν παρὰ τῇ νοτιοδυτικῇ γωνίᾳ τῆς οἰκίας, εἰς τὸ ἄκρον τῆς ὁδοῦ· καθ' ὅλον τὸν μετέπειτα χρόνον οἱ γονεῖς του ἐπιμελήθησαν αὐτῆς μετ' ἐνδιαφέροντος. Ἀπὸ πολλοῦ δὲ χρόνου ἀμεληθεῖσα, περικυκλοῦται ἤδη ὑπὸ βάτων βλαστησάντων, αἵτινες ὅμως δὲν ἠλλοίωσαν ποσῶς τὸ κάλλος αὐτῆς. Εἶναι δένδρον μέγα καὶ ἰσχυρόν, τὸ ὁποῖον ὁ ἐπισκεπτόμενος μετ' εὐχαρίστησεως θαυμάζει, ἀναιμιμνησκόμενος τοῦ πτωχοῦ παιδιοῦ, ὅπερ ἐπὶ βλάβῃ ἰδίᾳ ἐχρησίμευσεν ὡς δοκιμὴ ἀγωγῆς, ἐξ ἧς πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης ἔμελλε νὰ ὠφεληθῇ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἐπιστολὴ τοῦ Πεσταλότση πρὸς τοὺς ἐπαυτῶν ἐν NeuhoF.

Ἐπιστολὴ τοῦ Πεσταλότση πρὸς τοὺς ἐπαυτῶν ἐν NeuhoF. Ἐπίτευξις τῆς πρώτης ταύτης ἀποπειρας. Ὁ Ἰσραὴλ καθίστησι αὐτὸν γνωστὸν καὶ συνιστᾷ εἰς τὸ κοινόν. Ὁ Πεσταλότση λαμβάνει δῶρα καὶ ἀναδιβάζει εἰς ὀγδοήκοντα τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπ' αὐτοῦ προστατευομένων· κωλύεται εἰς τὸ ἔργον του ὑπὸ τῶν ἀπαιτήσεων τῶν γονέων των· μεγάλα ἀπώλειαι, πλήρης καταστροφή διδούσα τέλος εἰς τὴν ἐπιχείρησιν. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Πεσταλότση ἀσθενεῖ καὶ στερουμένη πάντων, σώζεται διὰ τῆς ἀφοσιώσεως πτωχῆς ὑπερηρίας.

Εἶδομεν τὸν Πεσταλότσην, ὅτε κατέστη πατήρ, ἐξετάζοντα ἑαυτὸν καὶ ἐπιπλήττοντα πικρῶς, ὅτι κατέλιπε τὸ ἔργον τῆς ἀνκμορφώσεως τοῦ λαοῦ χάριν τῶν ὕλικῶν συμφερόντων τοῦ οἴκου του, καὶ ἀναδεχό-

μενον πάλιν έκουσίως του να αφιερωθῆ εις το φιλόανθρωπον και πατριωτικόν έργον, το όποτον ειχεν ένθουσιάσει τα πρώτα έτη τῆς νεότητός του.

Υστερον είδομεν αυτόν διχ των φροντίδων του, τῆς πείρας του και των μελετών του, έν τῆ άγωγη του υιού του, προσκτώμενον νέας ιδέας και άρχας παιδαγωγικάς, ας έθεώρει εξαιρετώως καταλλήλους προς άναμόρφωσιν των πτωχών παιδιών.

("Επεται συνέχεια).

M. B.

ΠΕΡΙ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΑΥΤΗΣ ΕΝ ΤΑΙΣ ΑΝΩΤΕΡΑΙΣ ΤΑΞΕΙΣ.

Η διδασκαλία τῆς αριθμητικῆς έν τῷ Δημοτικῷ σχολείῳ πρό πάντων άνεκνήρυχθη ώς άναγκασιότατη· διότι πλην του καθιστάναι τόν άνθρωπον ικανόν να αντιλαμβάνεται τάς σχέσεις των διαφόρων αντικειμένων υπό τήν έποψιν τῆς πληθούς και τῆς εκτάσεως έν χώρῳ, και να έχη σπουδαίον έφόδιον δια τόν πρακτικόν βίον, ένέχει και μεγάλην μορφωτικὴν δύναμιν μορφώνουσα το πνεῦμα ποικιλοτρόπως· οξύ-νει τόν νοῦν καθιστᾶσα αυτόν εύκίνητον και γοργόν δια τῆς εύρέσεως και εξεστάσεως των διαφόρων σχέσεων των αριθμῶν, ενισχύει τήν μνήμην δια τῆς συχνῆς επανάληψεως των αριθμητικῶν πράξεων και τύπων, κρατύνει τήν βούλησιν δια τῆς συγκεντρώσεως τῆς ψυχῆς κατά τήν εργασίαν και τῆς εγκαρτερήσεως μέχρις εύρέσεως του ζητουμένου, οδηγεί τόν άνθρωπον εις τήν εύρεσιν τῆς αληθείας κ.τ.λ.

Τί μέρος αυτῆς πρέπει να διδαχθῆ έν ταῖς κατωτέρας τάξεσι και πῶς, υπό πολλῶν ερρέθη έν τῷ Περιδικῷ τούτῳ· ὅσον άφορᾷ εις τάς ανωτέρας τάξεις πρέπει ο αριθμητικὸς κύκλος να κμαίνηται μεταξύ του 1 και 100· δυνάμεθα να παραδώσωμεν και χιλιάδας, εύκαιρίας τυχύσεως, καιπερ ὀλίγον χρησίμους· οὐχι ὅμως εκατομμύρια και δισεκατομμύρια τα όποια καταναλίσκουσι τόν χρόνον, δεσμεύουσι τόν νοῦν, και οὐδεμίαν επιφέρουσιν ωφέλειαν εις τόν πρακτικόν βίον· τούτο δυστυχῶς παραγνωρίζοντες τινες Σχολάρχαι και Διδάσκαλοι των Έλ-

ληνικῶν Σχολείων (όπαδοί ὄντες τῆς Παλαιᾶς μεθόδου) εξετάζουσι τούς εις αυτούς προσερχομένους μαθητάς· ἡμῶν εις εκατομμύρια και δισεκατομμύρια σκοπίμως, ὡν οὐδέποτε ἤκουσεν και περι ὡν οὐδέποτε διενυθήθησαν· εκτός τούτου και τα γραμμικα τα περιεφερῆ προς τα του τύπου άπαρέσκουσι τοῖς Κυρίοις! περι τούτου πρέπει να ληφθῶσι μέτρα κατάλληλα.

Παρακκατιόντες παρατίθεμεν τεμάχιον επεξεργασμένον εκ των των ανωτέρων τάξεων· πρό τούτου άνάγκη να ειπωμεν ὅτι, ὡς πᾶν μάθημα, οὕτω και το μάθημα τῆς αριθμητικῆς, πρέπει να πραγματευώμεθα κατά τα πέντε ειδολογικά στάδια τῆς πορείας τῆς διδασκαλίας, Ἄνάλυσιν ἢ Προπακροσκευήν, Σύνθεσιν ἢ Προσφοράν, Συνειρμόν ἢ Συνδυασμόν ἢ Σύγκρισιν ἢ Σύναψιν, Σύστημα ἢ Σύνοψιν, Ἐφαρμογήν ἢ Χρήσιν, προτάσσοντες πάντων τήν δήλωσιν του σκοπου κατά τόν εφεξῆς τρόπον.

Σκοπός.

Θά μάθωμεν να πολλαπλασιάζωμεν κλάσμα επί κλάσμα· π. χ. να λογαρεύσωμεν το πρόβλημα, πόσον τιμῶνται τα 3/8 του πήχεως ενός ύφασματος, ὅταν ο πήχυς έχει 2/4 τῆς δραχμῆς.

I. Ἀνάλυσις.

Όλοι γνωρίζουσι βεβαίως τόν πήχυν· τί μάς χρειάζεται ο πήχυς; πῶς λέγεται ο εις πήχυς; Λέγετέ μοι και μίαν άλλην άκεραίαν μονάδα; εις πόσα μέρη ἴσα εἶνε διηρημένος ο πήχυς; πῶς ὀνομάζονται τα μέρη ταῦτα; δυνάμεθα ὅμως και εις ὅσα μέρη θέλωμεν να διακρίσωμεν τόν πήχυν· αν πάρωμεν έν των ὀκτώ ἴσων μερῶν του πήχεως, πῶς άλλως από ρούπι δυνάμεθα να το ὀνομάσωμεν; 1/8 του πήχεως· τί έννοοῦμεν λέγοντες 1/8 του πήχεως; αν δε πάρωμεν 2,3,4,5 κτλ. ρούπια πῶς άλλως δυνάμεθα να τα εκφράσωμεν; πῶς λέγονται οί αριθμοί οὔτοι; παραστήκατέ τους γραπτῶς επί του πίνακος; τί σημαίνει ο ανω τῆς γραμμῆς αριθμός; και ο κάτω; πῶς λέγεται εκάτερος; διατί; αν λάβωμεν ὅλα τα μέρη του πήχεως πῶς θά τα εκφράσωμεν; 8/8· ποῖος εἶνε μεγαλειτερος ο πήχυς ἢ τα 8/8; διατί; πότε το κλάσμα εἶνε ἴσον με τήν άκεραῖν μονάδα; ποσάκις τα 8/8 εἶνε μεγαλειτερα του 1/8; ὅταν τα 8/8 του πήχεως έχουσι 40,50,60 κτλ. λεπτά, πόσον θά έχη το 1/8; πόσον τα 3/8 4/8 5/8 κτλ. διατί; πότε ἡ αξία ενός

κλάσματος γίνεται μεγαλειτέρα ; πότε μικροτέρα ; πότε μένει ἡ αὐτή ; πόσα λεπτά κάμνει τὸ $\frac{1}{4}$ τῆς δραχμῆς, πόσον τὰ $\frac{2}{4}$ $\frac{3}{4}$; διατί ;

(Πρὸ τῆς ἀναλύσεως γίνεται ἐπανάληψις τοῦ προδιδαχθέντος μαθήματος).

II. Σύθεσις.

Τώρα ἄς λύσωμεν τὸ πρόβλημά μας· ἄς τὸ ἐπαναλάβῃ εἰς ; διὰ τῆς βοηθείας τοῦ διδασκαλοῦ λύεται ἀπὸ μνήμης προφορικῶς ἐν πρώτοις, εἶτα καὶ γραπτῶς διὰ τῶν αὐτῶν σκέψεων ὡς ἐξῆς· ὁλόκληρος ὁ πῆχυς ἔχει $\frac{2}{4}$ τῆς δραχμῆς, με' ἄλλας λέξεις τὰ $\frac{8}{8}$ τοῦ πῆχεως ἔχουν $\frac{2}{4}$ τῆς δραχμῆς δηλ. 50 λεπτά, τὸ $\frac{1}{8}$ τοῦ πῆχεως ὡς ὀκτάκις ὀλιγώτερον θὰ ἔχη τιμὴν 8κις ὀλιγώτεράν τῶν $\frac{8}{8}$ · ἀλλ' ἡ τιμὴ τῶν $\frac{8}{8}$ εἶνε $\frac{2}{4}$ τῆς δραχμῆς, ἀρα ἡ τιμὴ τοῦ $\frac{1}{8}$ τοῦ πῆχεως θὰ εἶνε 8κις ὀλιγώτερον ἢ μικρότερον· γράφομεν τὸ $\frac{1}{8}$ τῶν $\frac{2}{4}$ οὕτω $\frac{2}{4 \times 8}$ · συγκεφαλαίωσις· τὸ $\frac{1}{8}$ τοῦ πῆχεως ἔχει $\frac{2}{4 \times 8}$ τῆς δραχμῆς, τὰ $\frac{3}{8}$ ὡς τρία περισσότερα πόσον ; πῶς θὰ κάμωμεν τὸ κλάσμα $\frac{2}{4 \times 8}$ τρία μεγαλειτερον ; τὸ παριστάνομεν οὕτω $\frac{2 \times 3}{4 \times 8}$ τῆς δραχμῆς· συγκεφαλαίωσις τοῦ δευτέρου τεμαχίου καὶ σύνδεσις αὐτοῦ μετὰ τοῦ πρώτου· ἐκτελοῦμεν τὰς σεσημειωμένας πράξεις, εὐρίσκομεν τὸ κλάσμα $\frac{6}{32}$ τῆς δραχμῆς, ἀπλοποιοῦμεν αὐτὸ καὶ εὐρίσκομεν πόσα λεπτά κάμνει. Λύονται εἰσέτι καὶ ἄλλα τοιαῦτα προβλήματα μέχρι τελείας κατανοήσεως καὶ τῶν ἀσθενεστέρων μαθητῶν.

III. Συνειρμός.

Σήμερον ἐμάθομεν νὰ πολλαπλασιάζωμεν κλάσμα ἐπὶ κλάσμα· τίνας ἄλλας πράξεις ἐξετελέσαμεν μέχρι τοῦδε με' κλάσματα ; πρόσθεσις καὶ ἀφαιρέσις· ἐνταῦθα εὐρομεν πρῶτον τὴν τιμὴν τοῦ $\frac{1}{8}$ καὶ εἶτα τὴν τιμὴν τῶν $\frac{3}{8}$ · εἰς τὴν πρόσθεσιν καὶ ἀφαιρέσιν πῶς ἐπράξαμεν ; ὅτε εὐρομεν τὴν τιμὴν τοῦ $\frac{1}{8}$, τί ἐπράξαμεν ; διατί ; εἰς τὴν πρόσθεσιν καὶ ἀφαιρέσιν τί ἐκάμομεν εἰς τοὺς παρανομοστάς ; διατί ; ὅτε εὐρομεν τὴν τιμὴν τῶν $\frac{3}{8}$ τοῦ πῆχεως τί ἐπράξαμεν ; διατί ; εἰς τὴν πρόσθεσιν καὶ ἀφαιρέσιν τί ἐπράξαμεν εἰς τοὺς ἀριθμητάς ; διατί ; πότε ἄλλοτε ἐπολλαπλασιάσαμεν τὸν ἀριθμητὴν κλάσματός τινος ; ὅτε ἐπολλαπλασιάσαμεν κλάσμα ἐπὶ ἀκέραιον καὶ ἀκέραιον ἐπὶ κλάσμα· διατί ἐπράξαμεν οὕτω ;

IV. Σύστημα.

«Διὰ νὰ πολλαπλασιάσωμεν κλάσμα ἐπὶ κλάσμα, πολλαπλασιάζομεν ἀριθμητὴν ἐπὶ ἀριθμητὴν καὶ παρονομαστὴν ἐπὶ παρονομαστὴν».

V. Ἐφαρμογή.

Πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ ἐξαχθέντος κανόνος λύονται τὰ ἐξῆς προβλήματα.

- 1) Ὁ πῆχυς ὑφάσματός τινος τιμᾶται $\frac{2}{3}$ τῆς δραχμῆς, πόσον τιμῶνται τὰ $\frac{5}{8}$ τοῦ πῆχεως ;
- 2) Ἡ ὀκτὰ βουτύρου τιμᾶται $\frac{20}{4}$ τῆς δραχ. πόσον τιμῶνται τὰ $\frac{5}{8}$ τῆς ὀκάδος ;
- 3) Ἡ μίξ ὀκτὰ ὀρύζης τιμᾶται $\frac{3}{4}$ τῆς δραχμῆς, πόσον τιμῶνται τὰ $\frac{6}{8}$ τῆς ὀκάδος ;
- 4) Ἡ γόρασα $\frac{3}{4}$ τῆς ὀκάδος ἑνὸς βάρους πρὸς $\frac{3}{8}$ τῆς δραχμῆς τὴν ὀκάν, πόσον τιμῶνται ;

ΑΘ. ΠΑΠΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΑΠΑΓΓΕΛΙΑΣ

(Συνέχεια γδ. φύλλ. 5ου σελ. 208.)

Ἐκ τούτου συμβαίνει τὸ αὐτὸ νὰ πικριστᾶ πρόσωπον ἠθοποιός τις δύο κατὰ συνέχειαν ἐσπέρας, καὶ νὰ ἐπιτύχη μὲν καὶ κατὰ τὰς δύο, ὡς πρὸς τὸ γενικὸν ἐξαγόμενον, κατὰ τὰ μέρη ὅμως ἢ φωνὴ καὶ τὰ σχήματα νὰ διαφέρωσι τῆς μιᾶς ἀπὸ τῆς ἄλλης ἐσπέρας λίαν ἐπαίσθητῶς.

Εἶδον παῖδα ἱκανῶς ἠσκημένον ἀπαγγειλαντα ποιημά τι ἀροῦντως ἐπιτυχῶς· ἐν ᾧ δ' ἀμέσως εἶπον αὐτῷ νὰ το ἐπαναλάβῃ, (καθ' ὅσον ἦτο μικρὸν καὶ δὲν ἐφοβοῦμην ἐκ μέρους αὐτοῦ κόπωσιν) ἐν ταῦτοις δὲν εὐρον αὐτὸν ὅμοιον με' τὸν πρὸ μιᾶς στιγμῆς, καὶ τοι ὁ βαθμὸς τῆς ἐπιτυχίας οὐδ' ὀλίως ἠλαττώθη. Κατὰ τὴν ἐπανάληψιν εἶδον κινήσεις καινὰς ἐντελῶς, ἄλλας δέ, ἐκτελεσθείσας κατὰ τὴν πρώτην ἀπαγγελίαν, λεληθότως νῦν παραλειφθείσας.

Ἐκ τοῦ συνόλου ἐρπίνετο ὁ στενὸς σύνδεσμος τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ τὸ ἐνιαῖον τῆς πρώτης, ἐκ τῶν μερῶν δὲ ἡ προσέλκυσις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ δευτέρου καὶ ἡ ἄβυσσος τῆς συνειδήσεως ὡς πρὸς τὸ ποικίλον, δι' οὗ ἡ σύνδεσις τῶν παραστάσεων (ἐντυπώσεων) παύει καὶ ἐκδηλοῖ πρὸς τὰ ἐκτός ἐν καὶ τὸ αὐτὸ συνκίσθημα.

Δύσκολον, πολὺ δύσκολον θὰ ἦτο καθ' ἡμᾶς νὰ ἐξαγάγῃ τις κανόνα ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα τῆς ἀπαγγελίας καὶ ἐραυρώτη μετὰ ταῦτα ἐπιτυχῶς ἐπ' αὐτῶν. Ὅτι καὶ ἂν ἤθελεν εἶπε τις, θὰ ἦτο καθαρῶς δογματικόν.

Ὅπως δὲ εἰς τὰ αἰσθήματα τῆς γέυσεως ἐπικρατεῖ σπουδαία ἀοριστία περὶ τῆς κατατάξεως αὐτῶν εἰς κλίμακα, διὰ γνωστούς λόγους, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἀπαγγελίαν τῆς στοιχειωτικῆς παιδεύσεως θὰ καταστή ἀδύνατον νὰ ἐξαγάγωμεν συστηματικῶς κανόνες ἐπὶ μέρους, καθ' ὅσον διαφόρως μεμορφωμένους ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν συνειδήσεις καὶ διάφορον ἐν ἐκάστη στιγμῇ ἀντίληψιν ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν, ἕνεκα τῆς διαφόρου νευρικῆς καταστάσεως.

Οἱ γενικοὶ περὶ ἀπαγγελίας κανόνες εὐκόλως δύνανται νὰ ἐξαχθῶσι δι' ἰκανῶς ἤδη ἡσκημένους μαθητάς, καθότι προσδιορίζουσι πράγματα πάντοτε, κατ' ἐπιφάνειαν τοῦλάχιστον, ταῦτα. Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀντεῖπῃ, ὅτι τοῦ παρωργισμένου ἢ φωνῆ εἶνε ἐκτεταμένη, βαρεῖα καὶ ἀγριωπῶς ἀπειλητικῆ. Ἀρ' οὐ μάλιστα τῷ ἀναγνώσωμεν τεμάχια τινὰ τοιαῦτα, ἐν οἷς θὰ ἀπαντήσῃ τὸ φυσικόν, μόνον ὅταν ἡ φωνὴ ἡμῶν ἐνταθῇ καθισταμένη φανερά καὶ ἀπειλητικῆ. Ὁ θηριώδης Ἀλῆς ὑβρίζων ἐν τῷ μονολόγῳ αὐτοῦ τὸν Πλάστην δὲν ἀναπαύεται βεβχίως ἐπὶ τοῦ σκίμπος αὐτοῦ, οὐδ' ἔχει τοὺς ὀφθαλμοὺς τεταπεινωμένους οὐδὲ χαύνους, ἀλλ' ἰστάμενος ὀρθὸς καὶ ὑπὸ σπασμῶν μᾶλλον κινούμενος ἢ βηματίζων, μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς πῦρ πνέοντας καὶ σύνοφρος ἀτενίζει τὸν ἐχυτοῦ ἀντίπαλον, ὅστις

λίγο λίγο τὴν ζωὴν τοῦ κέρνει καθ' ἡμέραν.

Τοῦ δὲ μικροῦ ἐκείνου καὶ ἀθῶου πλάσματος, ὅπερ «μὲ καταλακκί ἀδειανὸν» πέμπεται ὑπὸ τῆς δεδαικρυμένης μητρὸς αὐτοῦ εἰς τὸ σχολεῖον, εἰσερχόμενον δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν γονυπετεῖ ἐνώπιον τῆς Παναγίας, πάντες θὰ παραδεχθῶσιν, ἂν τοῖς εἴπωμεν, ὅτι τὸ ὠραῖον καὶ ὑπὸ τῆς πείνης καταβεβλημένον πρόσωπον, τεθλιμμένον ὑφούται πρὸς τὴν εἰκόνα, ἐν ᾧ οἱ ὀφθαλμοὶ διαχυεῖς ὅπως ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν ἀγία πεποιθήσει προσηλοῦνται πρὸς ἐκείνην, ἀφ' ἧς προσδοκᾷ... τὸν ἄρτον.

Βραδύτερον μόνον καὶ μετὰ μεγάλην ἀσκησιν, ἀπὸ τῆς παραστάσεως τῆς ἐννοίας τῶν φράσεων θὰ δυναθῶμεν νὰ φθάσωμεν εἰς κύκλον στενότερον, ἀλλ' ὑψηλότερον, ἐπιζητοῦντες καὶ ἐν ταῖς λέξεσιν αὐταῖς ἐν μιᾷ ἐκάστη ἰδιάζοντα τόνον. Ἄλλὰ καὶ ἐνταῦθα πάντα γενικῶς, οὐδέποτε δὲ πρέπει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι διδάσκομεν παῖδας καὶ οὐχὶ ἡθοποιούς. Πρὸ παντὸς θέλομεν ἐπιστήσει τὴν προσοχὴν τῶν παιδῶν εἰς τὴν στίξιν, ἧς ἡ γνώσις καὶ πικταχοῦ μὲν ἀλλαχοῦ ἐστὶν ἀναγκαία, ἰδίᾳ δὲ ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ ποιημάτων, ἐν ἧ καὶ ὁ ἐλάχιστος χρόνος εἶναι ὠρισμένος.

Ὅτι δὲ τὸ τέλος τῶν στίχων δὲν εἶναι τὸ ὄριον τοῦ χρόνου, ἀλλὰ τοῦ μέτρου τούτου εἶνε ἐν ἐξ ὅσων πρέπει κατὰ πρῶτον καὶ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ διδαχθῶσι καὶ κατανοηθῶσι καλῶς, περιττὸν νὰ εἴπωμεν.

Ἄν πρέπει π. χ. νὰ ἴσταται ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ὁ παῖς εἰς τὸ τέλος τοῦ στίχου, ἔστω καὶ ἐπ' ἐλάχιστον, ὅπου οὐδὲν σημεῖον ὑπάρχει ὑπαγορευθὲν αὐτῷ τοῦτο· τὸ τέλος τοῦ στίχου πάντοτε θὰ ἔχη τὴν ἐπιτηδειότητα ὁ ἀκρατῆς νὰ διακρίνῃ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ μέτρου καὶ τοῦ ῥυθμοῦ καὶ ἀπὸ τῆς ὁμοιοκαταληξίης τῆς παρατηρουμένης εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ποιημάτων. Ἄλλως δὲ σπανιώτερον ἀπαντῶμεν καὶ μάλιστα στίχους κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον μακροῦς καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς στίξεως εἰς τὸ τέλος αὐτῶν.

Διὰ τῆς ἀσκήσεως πρὸς τούτοις δέον νὰ κατανοηθῇ καὶ ἡ ἐν βραδείᾳ ἢ ταχεῖ χρόνῳ διάρκειά τῆς ποιήσεως κατὰ τὴν ὑποστιγμῆν, στιγμῆν κ.τ.λ. ὡς καὶ τῶν ἀποσιωπητικῶν, καὶ ὁ διάφορος βαθμὸς αὐτῶν κατὰ τὰ μέρη, ὅπου ὁ λόγος δὲν εἶναι ἀπόρροια ψυχῆς γαληνιώσης.

Ἐπίσης δέον νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τῶν παιδῶν ἐν τῷ χρόνῳ, ὃς δύναται νὰ καταναλωθῇ (ἀλλὰ τοῦτο ἀργότερον) καὶ εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῆς αὐτῆς λέξεως συλλαβὴν κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις. Πᾶς τις γνωρίζει ὅτι ὁ ἐν χαρᾷ (ἕνεκα τῆς ταχίστης κινήσεως τῶν παραστάσεων ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ) ὀμιλεῖ ταχέως· παρ' αὐτῷ αἱ συλλαβαὶ καὶ αἱ λέξεις διαδέχονται ἀλλήλας ἀστραπηδόν· ἐν ᾧ ὁ ἐν λύπῃ (ἕνεκα τῆς τῶναντίον βραδύτητος τῆς κινήσεως τῶν παραστάσεων) ὀλίγον ὀμιλεῖ καὶ βραδέως. Λαμβάνομεν ὡς παράδειγμα τὴν μονοσύλλαβον κατάφασιν ΝΑΙ. Πάντες ἐννοοῦμεν ὅτι, ἐὰν εἴμεθα ἐν χαρᾷ θὰ προφέρωμεν αὐτὸ μετ' εὐήχου φωνῆς καὶ συντομώτατα, ὡσεὶ εἴχομεν καὶ ἄλλα ἀμέσως νὰ εἴπωμεν ἢ νὰ ἀκούσωμεν, ἂν δὲ ἐν

θλίψει ἢ θέλωμεν προσφέρει αὐτὸ μεθ' ὑποκόφου μὲν καὶ ὡς ἀπὸ φρέατος ἐξερχομένης φωνῆς, παρατεταμένως δὲ καὶ ὡσεὶ σκεπτόμενοι.

Ἄν δὲ τὸ σπεῦδε βραδέως πανταχοῦ εἶνε ἐφαρμοστέον, πλέον παντὸς ἄλλου μέρους εἶνε εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ μάλιστα τοῦ μαθήματος τούτου. Τὸ «οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ· ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ πολὺ» καὶ τὸ *Multum non multa* εἶνε ἀλήθεια ἀπαράβατος ἐν πάσῃ διδασκαλίᾳ.

Εἰς πολλοὺς τῶν ἀπαγγελλόντων ἀπαιτεῖται προσοχή, ὅταν οὗτοι ἐν συναισθήσει βεβαίως τῶν ὅσα προσποιῶνται, καθίστανται ὑπερβολικοὶ εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ τὰς κινήσεις.

Ὅτι οἱ παῖδες κάλλιστα συναισθάνονται, ὅταν ἐννοῶσι, τοῦτο καὶ ἐπιστημονικῶς δύναται νὰ ἀποδειχθῇ καθ' ὅσον ἐν τῷ παιδί ἡ φαντασίαι ἐστὶ λίαν ἀνεπτυγμένη, καὶ δι' αὐτῆς οὗτος δύναται νὰ παρακολουθήσῃ πάντα ὀδηγοῦντα αὐτόν, ἔτι δὲ καὶ νὰ ὑπερβῇ, διότι αὐτὴ εἶνε ἡ ἡλικία τῆς φαντασίας. Ὁ παῖς βιοῖ ἐν φανταστικῷ κύκλῳ, ἐν στενότερον καθίστησιν ἢ ἐφηβικῇ καὶ πέραν αὐτῆς ἡλικίας, καθ' ἣν ἡ πείρα, ἡ γάγγραινα αὐτῆ τῆς φαντασίας, τοῦ κατατρώγει τὸ πλεῖστον. Καὶ πρακτικῶς λίαν ἀποδείκνυται, ὡς δυνάμεθα νὰ δοκιμάσωμεν τὸν παῖδα εἰς παραμύθια, εἰς σκηναὶς ἀνυπάρχους καὶ ἀδύνατους. Ὅπερ δ' εὐκολώτερον νὰ ἐννοήσῃ τις τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φαντασίας ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ, εἶνε τὸ νὰ ἀναπολήσῃ τὰς παιδικὰς αὐτοῦ ἡμέρας καὶ τὰ ὄνειρα αὐτῶν, καθ' ὃ ἐγένετο βασιλεὺς ἀκωλύτως, στρατηγὸς καὶ αὐτοκράτωρ. Καὶ εἶνε μὲν ἀχαλίνωτος ἡ φαντασία αὐτῆ τοῦ παιδός· τοῦτο ὅμως δὲν εἶνε σπουδαῖόν τι κώλυμα, καθ' ὅσον δὲν ἔχομεν ἢ νὰ διευθύνωμεν ἡμεῖς τὴν φαντασίαν αὐτοῦ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, ὅποτε ἀναπτύσσομεν τὸ μάθημα, ἀναπληροῦντες τὴν παρ' αὐτῷ ἔλλειψιν τῆς κρίσεως διὰ καταλλήλου διευθύνσεως τῶν συλλογισμῶν.

Οὕτω λοιπὸν ὡς ἐφθήμεν εἰπόντες, δεόν νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν, ἵνα μὴ οἱ παῖδες φαίνονται ὑπερβολικοί, πράγματος ὡς ἀπεδείξαμεν φυσικωτάτου, ὡς προσερχομένου ἐκ τε τῆς ζωηρᾶς συναίσθησεως τοῦ παριστανομένου καὶ ἐκ τῆς ψυχικῆς διαταράξεως τῆς ἐπερχομένης μετὰ κινήσεις ζωηρᾶς (φυσιολογικῆς ἀπηχίσεως) καθ' ὅτι ὅπως τὸ νευρικὸν σύστημα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς ψυχῆς, οὕτω καὶ ἡ τελευταία ἐξαρτᾶται, καὶ τοὶ ἀσθενῶς ἀπὸ τοῦ πρώτου. Τοῦτο δύναται νὰ ὀποβῇ εἰ καὶ ἐλάχιστα ἐπιβλαβὲς εἰς τε τὸν ὄργανισμὸν καὶ τὸ πνεῦμα. Καὶ εἰς μὲν τὸ δεύτερον, ἐξάπτον λίαν τὸ φανταστικόν—

τούτου δ' ἡ μεγίστη ἀνάπτυξις πρὸς βλάβην τῶν λοιπῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς, ὅλως ἀσύμφορος τυγχάνει ἡμῖν—εἰς δὲ τὸν πρώτον ἐπιφέρειν συμφορήσεις τοπικὰς, αἰτινες καὶ τοὶ τὸ κατ' ἀρχὰς ἀσήμαντοι, δύνανται ὅμως ἐπικληκμבאנוμεναι συχνάκις καὶ εἰς ὄρισμένας κρᾶσεις νὰ ἔχωσιν ὀλίγον εὐάρεστα ἀποτελέσματα. Ἄλλὰ πλὴν τούτου καὶ ἡ ἀποτυχία πολλάκις ἀποβαίνει ἀναπόφευκτος καθ' ὅσον ἐν ἐνδεχομένη τινὶ ἀνακοπῇ ἢ μεταλλαγῇ ὕφους κτλ. ἐξ ἀπαντος ἀδύνατόν θὰ καταστῇ αὐτῷ τοῦτο.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι ἐκεῖνος ἀπαγγέλλει καλῶς, ὅστις ἔχει καρδίαν, ὅστις αἰσθάνεται, ἀλλ' ἐπίσης ἀληθές εἶνε ὅτι ἐκεῖνος, ὅστις πρὸς τῇ καρδίᾳ ἔχει καὶ νοῦν, δυνάμενον νὰ ἰθύνῃ αὐτήν, εἶνε ἀμίμητος. Ἄν θέλωμεν λοιπὸν νὰ καταστήσωμεν ἱκανοὺς αὐτούς, ἄς ἀναπτύσσωμεν μὲν τὴν καρδίαν αὐτῶν, ἄς προσπαθῶμεν ὅμως ν' ἀναπτύσσωμεν συγχρόνως τὸ πνεῦμα (καὶ τοῦτο ἐπίσης διὰ τοῦ παραδείγματος ἡμῶν), ὅπερ τὰ ἡνία θὰ κατέχη. Τοῦτο δὲ λέγοντες δὲν ἐννοοῦμεν τὴν δέσμευσιν τῶν ἐξεγειρομένων φυσικώτατα ἤδη ἐν τῷ παιδί συναισθημάτων, ἀλλὰ τὴν περιστολὴν τῶν σφοδρῶν καὶ ἀποτόμων ἐκείνων κινήσεων ἀπὸ τῶν ὁποίων ἂν δὲν λείπη τὸ φυσικόν, δὲν ἀπολείπει ὅμως καὶ τὸ ὑπερβολικὸν καὶ ἐξωγκωμένον.

Ὁ διδάσκων τὴν ἀπαγγελίαν ὀφείλει νὰ ἀποβλέψῃ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κρᾶσιν ἢ τὸν κοινῶς λεγόμενον χαρακτήρα τοῦ παιδός, ἵνα καλλιεργήσῃ τὴν ἀπ' αὐτῆς ἐξαρτωμένην κλίσιν ἐκάστου πρὸς τὰ διάφορα εἶδη τῆς ἀπαγγελίας, καθήκον, ὅπερ ἀπαραβάτως πρέπει νὰ ἐκπληροῦ καὶ εἰς πάντα τὰ λοιπὰ μαθήματα ἐρευνῶν καὶ καταμνησθῶν τὴν κλίσιν ἐνὸς ἐκάστου παιδός. Ἄν τοῦ διδασκάλου ἡ μόνη ἀμοιβὴ εἶνε ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, θὰ ἐπιτύχῃ ταύτης ἔστω βέβαιος μόνον, ὅταν ὑποβάλῃ τὰς κλίσεις αὐτῶν δυνησομένων μετὰ ταῦτα νὰ ἀναδειχθῶσι μεγάλοι ἐν τῷ ἔργῳ, ἐν ᾧ ὑπὸ τῆς μεγάλης μητρὸς Φύσεως ἐκλήθη ἕκαστος αὐτῶν. Ὅποσοι δὲν αἰτιῶνται τοὺς γονεῖς καὶ διδασκάλους αὐτῶν ὡς ἀναθρέψαντας αὐτοὺς ἐναντίον τῶν ἑαυτῶν κλίσεων. Οὐχὶ πάντες προωρίσθησαν νὰ γείνωσι κωμικοί, οὐδὲ πάντες νὰ λάβωσι τὸ μέρος τοῦ Κρέοντος ἢ Ὁθέλλου. Τοῦτο βεβαίως εἶνε λίαν δυσχερές, τὸ νὰ ἐξεύρη τις εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὸ εἰς ὃ ἕκαστος μαθητῆς μέλλει νὰ εὐδοκίμησῃ πρόσωπον. Ἐν τούτοις διὰ τῶν ἐκαστοτε δοκιμῶν, αἰτινες τὰ μάλιστα ἐπιτυγχάνουσι κατὰ τοὺς διαλόγους καὶ

της ἐπιμονῆς, θὰ φθάσῃ εἰς λίαν εὐάρεστα καὶ ἱκανῶς σαφῆ ἀποτελέσματα.

Πλὴν πάντοτε δέον νὰ ἔχωμεν τοῦτο ὑπ' ὄψιν, ὅτι δὲν πρόκειται ἐνταῦθα εἰδικὴ μόρφωσις· καὶ ἐπομένως πρέπει μὲν νὰ διακριθῇ ὁ καιὸς οὗτος εἰς τοῦτο, εἰς ὃ καὶ ἐπιτυχάνει, οὐδέποτε ὁμοῦ νὰ ἀποκλείεται ἀπὸ τοῦ νὰ λαμβάνῃ μέρος καὶ εἰς τὰ λοιπὰ.

Δὲν σκοποῦμεν νὰ μορφώσωμεν ἐνταῦθα Καλλιπίδας καὶ Μηνίσκου, ἀλλὰ μόνον νὰ παρασκευάσωμεν (ἴσως τοιοῦτους). Πρέπει δὲ οἱ παῖδες νὰ διδάσκωνται κατὰ μὲν τὰ πρῶτα ἔτη μύθους, διότι τοῦτο συμφωνεῖ μετὰ τοῦ νηπιακοῦ βίου. Τὸ πᾶν περὶ αὐτὰ ὁμιλεῖ, ἔχει ζωὴν, μειδία. Εἶτα δὲ προσευχὰς καὶ ὕμνους καὶ τελευταῖον ποιήματα ἀλλοῖσιν ὧν ὅμως τὸ λεκτικὸν ἔσται πάντοτε εὐληπτον καὶ εὐπρόφερτον. Κατὰ πάντα δὲ ταῦτα ὡς καὶ κατὰ τὸ μέτρον νὰ προβαίνωμεν ἀπὸ τῶν εὐκολωτέρων εἰς τὰ δυσκολώτερα.

Πρέπει νὰ ἀρχώμεθα ἀπὸ στίχων ὀλιγοσυλλάβων, διμέτρων, εἰς οὓς μία ἢ δύο λέξεις ἀποτελοῦσι καὶ ἓνα στίχον καὶ κατ' ὀλίγον νὰ προβαίνωμεν εἰς διδασκαλίαν στίχων μεγαλειτέρων, μέχρις ὅτου φθάσωμεν μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ καθημαζευμένου ἢ τοῦ δακτυλικοῦ ἑξαμέτρου. Νὰ ἀποφεύγωμεν δὲ καὶ τὰ ποιήματα, ἅτινα παρουσιάζουσι πολλὰς ἐκθλίψεις εἰς τὴν βαθμίδα ταύτην.

Κατὰ δὲ τὰ ἐπόμενα ἔτη νὰ προβαίνωμεν ἐπὶ τὰ δυσκολώτερα καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ τε λεκτικόν, τὴν τε ἔννοιαν, τὸ τε μέτρον (ἐπὶ ποιημάτων).

Ἐνταῦθα λεκτικὸν μὲν θέλομεν μεταχειρισθῆ τὸ καθαρεῦον καὶ γραφόμενον μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ τὸ δημῶδες καθ' ὅσον ἐν αὐτῷ εὐρίσκονται οἱ μαργαρίται, οὓς ὁ ὤκεανός τοῦ αἰσθήματος τῶν γιγάντων τοῦ εἴκοσι καὶ ἔν παρήγαγεν, ἔννοιαν δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ καθόσον προβαίνωμεν βαθυτέραν, ἐν ἣ ἐμφαίνονται καὶ βραβεύονται ἀρεταὶ μείζονος ἡλικίας καὶ μείζονος ἀξίας ἀλλὰ καὶ κακίαι στηλιτεύονται μείζονες. Μέτρον δὲ ποικίλον καὶ σύνθετον, δηλαδὴ διαφοροτρόπως συνθεσιμένον, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἀπαντᾷται τοῦτο ἐν τῇ συνυπάρξει τοῦ τροχαιοῦ μετὰ τοῦ ἰαμβικοῦ.

Ὁ ἀπαγγέλλων διερμηνεὺς ἐκ τῶν αἰσθημάτων τοῦ ποιητοῦ καὶ ὁ μετεωρίσων τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ εἰς τὰς ἰδανικὰς τοῦ ποιητοῦ σφαίρας, δέον κατ' Ἀριστοτέλην νὰ ἐθισθῇ κατὰ τρεῖς τρόπους νὰ ἀπαγγέλλῃ. . . «ἢ ἑτερόν τι γιγνόμενον, ἢ ὡς τὸν αὐτὸν καὶ μὴ μεταβάλ-

λοντα, ἢ πάντας ὡς πράττοντας καὶ ἐνεργοῦντας τοὺς μιμουμένους». Τοῦτο δὲ δύναται καὶ ἐπὶ μόνον δύο εἰδῶν τῆς ποιήσεως νὰ τελεσθῇ τοῦ ἔπους δηλαδὴ καὶ τοῦ δράματος.

Ἡ ἐπικὴ ποιησις, ὡς εὐκολωτέρα τῆς δραματικῆς, πρέπει νὰ προηγῆται ταύτης ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. Ὁ τὸ ἔπος ἀπαγγέλλων οὐδὲν ἴδιον ἐκφέρειν φαίνεται. Πάντα δι' αὐτὸν εἰσι ξένα καὶ ἀλλότρια· ἐκ τοῦτου ἐξεγείρονται μὲν καὶ ἐν αὐτῷ συναισθήματα, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἐκ συμπαθείας. Δὲν αἰσθάνεται αὐτὰ ἢ ὡς ξένος τῶν πόνων, οἵτινες προκαλοῦσιν αὐτὰ. Αἱ κινήσεις καὶ τὰ σχήματα εἶνε ἀνεπαίσθητα, καθ' ὅσον οὐδὲν ἄλλο ἢ μιμητικαὶ εἰσι κινήσεις. Ὁ ἐποποιὸς ἐκλήθη ἀπλῶς νὰ διηγηθῇ, ὡς αὐτόπτης μάρτυς τῶν πραγμάτων, καὶ σπανίως μόνον φαίνεται ἐκδηλῶν τὴν ἑαυτοῦ ὑπαρξιν διὰ τῆς ἐπιφορᾶς κρίσεως, τινος, προρρήσεως ἢ προμοιώσεως, καὶ τοι καὶ ἐκεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δύναται ὁ ἀκροατὴς νὰ διίδη ἐν τῷ ἔπει τὰς ἰδικὰς μᾶλλον σκέψεις ἢ τὰς τοῦ ἐποποιοῦ, οὐδόπως λαμβάνοντος μέρος ἐνεργόν. Ὁ μέγας τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου κόσμου ἐποποιὸς τοιοῦτος ἐφάνη καὶ τὸ παράδειγμα ἐκείνου δὲν ἠδύναντο ἢ νὰ ἀκολουθήσωσιν οἱ ζηλωταί, οἱ θιασῶται αὐτοῦ.

Καὶ παρουσιάζει μὲν καὶ αὐτοῦ ἡ ἀπαγγελία πολλὰς τὰς δυσχερείας, ἀπαιτοῦσα διὰ νὰ φθάσῃ τις εἰς τὸ τέλειον καὶ φαντασίαν δυναμένην νὰ ἐξαρθῇ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ τῆς πτήσεως τοῦ ποιητοῦ, ὃν ἔχει ὑπ' ὄψιν καὶ τέχνην οὐ μικράν· ἐν τούτοις ὅμως ὄχι καὶ ὅσον ἡ δραματικὴ ποιησις διὰ τοὺς λόγους, οὓς εἶπωμεν ἀμέσως κατωτέρω.

Ἐν τῇ δραματικῇ ποιήσει ὁ ἀπαγγέλλων δέον νὰ μετενέγκῃ ἑαυτὸν εἰς τὴν θέσιν καὶ κατάστασιν ὅπως τοῦ ὃν ὑποκρίνεται, καὶ ἀποχαίρει τῶν πᾶσαν ἑαυτοῦ φροντίδα καὶ οὐδόπως ἀποβλέπων πρὸς τὴν ἐκυτοῦ κατάστασιν νὰ γείνη «ὁ ἄλλος ἐγώ» κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον ἐκείνου, εὐ τὸ πρόσωπον προσποιεῖται. Κατὰ ταύτην δέον νὰ ἐκφράσῃ τὰ ζωηρότερα τῶν συναισθημάτων, νὰ καταβάλῃ δ' ἅπασαν τὴν εὐλιγησίαν τῆς φωνῆς καὶ τὴν εὐκίνησιαν τῶν μελῶν. Εἰς δὲ τὸν μονόλογον, ὅστις τὸ δυσκολώτερον μέρος τοῦ δράματος τυγχάνει, ἐνταῦθα ὁ ἀπαγγέλλων πρέπει νὰ ᾄ πάντοτε ἔτοιμος, ὅπως δυνήθῃ εἰς τὴν στιγμήν ἀπὸ τῆς ἐσχάτης ἠθικῆς καταπτώσεως καθ' ἣν τὸ πᾶν βλέπει συνωμοτοῦν κατ' αὐτοῦ, νὰ ἐξαρθῇ εἰς τὴν ὑψίστην βαθμίδα τῆς ἐκστάσεως, καθ' ἣν οὐδὲν ἐν τῇ αὐτοῦ πορείᾳ ἀπαντῶν κώλυμα. ἐνάερισ ὑψοῦται ἐπὶ τῶν χρυσῶν τῆς ἐλπίδος ὄνειρων, ἂν συγχρόνως πάντοτε ἔτοιμος νὰ βυθισθῇ εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς σκληρᾶς πραγματικότητος. Ἐντεῦθεν ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἐλπίς, ἢ ἡ λύπη καὶ ἡ ἀπελπισία ἢ θρασυτής ἢ ἡ δειλία καὶ ἡ ἀγάπη ἢ τὸ μῖσος, ἢ πονηρία ἢ ἡ ἀθωότης, ἢ ὀργή ἢ ὁ φόβος, ἢ θηριωδία καὶ ἡ ἀγνότης διὰ ζωηρῶν ἀντιπαραβαλλόμενοι χρωματισμοῦ τάχιστα καὶ ἐν τῷ ὑψίστῳ αὐτῶν βαθμῶν διαδέχονται ἀλλήλας, πολλὴν ἀπαιτοῦσαι τὴν ἐτοιμότητα καὶ τέχνην.

1) Ἐξεδόθη τύποις Βλαστοῦ Ἑλληνικὴ ἱστορία πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων βιογραφικῶς ὑπὸ Μ. Βρατσάνου διηρημένη εἰς τρία μέρη, μυθογραφικὸν διὰ τὴν αἰν καὶ βῆν τάξιν, τὸ ἱστορικὸν καὶ τὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως διὰ τὰς ἀνωτέρας τάξεις. Πωλεῖται δὲ ἐν τῷ βιβλιοπωλείῳ Βλαστοῦ ὁδὸς Ἐρμοῦ 63 καὶ πέμπεται τῷ αἰτήσαντι ἀντὶ δραχμῆς.

2) Αἱ θεμελιώδεις διδασκαλίαι τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης ὑπὸ Στεφάνου Δ. Ῥώση διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας καὶ καθηγητοῦ. Ἐν Κερκύρᾳ ἐκ τοῦ τυπογραφείου ὁ Κοραΐης Ι. Ναχαμούλη 1885. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ φιλοπόνου παιδαγωγοῦ κ. Ῥώση θεωροῦντες κάλλιστον βοήθημα τοῖς δημοδιδασκάλοις, συνίσταμεν τούτοις πρὸς πρόσκτησιν. Ἄρκουσι δὲ πρὸς σύστασιν τοῦ βιβλίου οὐ μόνον ἡ ὁμολογουμένη παιδαγωγικὴ ἱκανότης τοῦ κ. Ῥώση, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον διασήμεων γερμανῶν παιδαγωγῶν, οἷον τοῦ Τσίλλερ, καθηγητοῦ τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας διατελέσαντος, καὶ τοῦ Γ. Φραϊλιχ, ἐξ ὧν ἠντλησεν ὁ συγγραφεύς.

3) Ἐγχειρίδιον προφορικῶν καὶ γραπτῶν ἐκθέσεων ἰδεῶν συνταχθὲν κατὰ νέαν μέθοδον ὑπὸ Σπυρ. Μιχαηλίδου Ὀλυμπίου, τελειοφοίτου τοῦ ἐν Σέρραϊς τῆς Μακεδονίας Διδασκαλείου κ.τ.λ. πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν καὶ ἀστικῶν σχολῶν. Κύκλος Α'—Τάξεις μέσαι. Ἐν Ἀθήναις τύποις «Ἀττικῶν Ὁρίζοντος» 2. Ὁδὸς Φωκίωνος 1885. Τὸ βιβλίον τοῦ συνεργάτου ἡμῶν ἐν τῷ «Παιδαγωγικῷ Σχολείῳ» εἶναι προῖόν μακρᾶς διδασκαλικῆς πείρας καὶ θεωροῦμεν ὠφελιμώτατον εἰς τοὺς δημοδιδασκάλους. Τοιούτου βιβλίου ἐστερούμεθα μέχρι τοῦδε ὡς βοηθήματος. Αἱ ἐκθέσεις τῶν ἰδεῶν εἶναι πολὺ παρημελημένα ἐν τοῖς δημοτικαῖς ἡμῶν σχολαῖσι, καὶ ὅμως «δι' αὐτῶν, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ συγγραφεύς, ὁ μαθητὴς τίθησι εἰς ἐνέργειαν ἀπάσας τὰς πνευματικὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ ἀναπτύσσει μεγάλως τὸ αὐτενεργόν του, καὶ ἀσκεῖται οὐ μόνον εἰς τὸ ὀρθῶς καὶ λογικῶς διανοεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ διατυποῦν μετ' ὀρθῆς καὶ ἀκριβοῦς γνώσεως τὰ προφορικὰ καὶ γραπτὰ αὐτοῦ διανοήματα». Τιμᾶται δραχμῶν 1,25 καὶ πωλεῖται ἐν τοῖς βιβλιοπωλείοις Βλαστοῦ.

4) Χριστιανικὴ Κατήχησις πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων ὑπὸ Ἰγνατίου Μοσχάκη ὑφηγητοῦ τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ καθηγητοῦ τοῦ Διδασκαλείου. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τῶν καταστημάτων Ἀνδρέου Κορομηλά, 1885. Τιμᾶται λεπτῶν 80. Τὸ βιβλίον τοῦτο συνίσταμεν τοῖς κ. δημοδιδασκάλοις, ὡς μετὰ πολλῆς εὐμεθοδίας συντεταγμένον, ὡς εἶναι πάντα τὰ βιβλία τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Μοσχάκη γεγραμμένα.

Φιλόμονοι κυρταὶ καὶ κύριοι,¹

Ἡ σημασία καὶ δύναμις τοῦ σχολείου ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὁμολογεῖται μεγίστη· οὐδέποτε ἄλλοτε, ὡς ἐκ τῆς ἱστορίας δῆλον, ἐπεδίωξε τοῦτο οὐς σήμερον ἐπιδιώκει μεγάλους καὶ ὑψηλοὺς σκοπούς, οὐδέποτε ἄλλοτε προσελάβετο μείζον κύρος ἐν τῇ ἀγωγῇ, τῇ πολιτείᾳ καὶ ταῖς ἐθνικαῖς ἀπαιτήσεσιν, ἢ ὅσον ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι. Πάνθ' ὅσα ἄλλοτε ἐν τοῖς πρώτοις καὶ σπουδαιοτάτοις κατηριθμοῦντο ζητήμασι, ταῦτα κατέλαβον ἤδη δευτερεύουσιν θέσιν, καὶ μόνον τὸ σχολεῖον καὶ τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν πολιτικῶν κατέστη τὸ κυριώτατον πρὸς συζήτησιν θέμα, τὸ μέλημα δὲ καὶ ἡ μέριμνα πάσης πατρικῆς καὶ ὀρθῶς βουλευομένης κυβερνήσεως.

Λέγοντες δὲ σχολεῖον, νοοῦμεν τὸν τελειότατον καὶ ἰδανικὸν τοῦτου τύπον, τὸ ἀληθινὸν σχολεῖον, ὅπερ καλλιεργεῖ οὐ μόνον τὸ εἰδέναι, τὸ γινώσκειν καὶ τὸ δύνασθαι τοῦ τροφίμου, ἀλλ' ὅπερ σύνεμα καὶ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ κατεργάζεται μόρφωσιν· ὅπερ παιδεύει τὸν μαθητὴν οὐ μόνον διὰ ποικίλων νοημάτων καὶ γνώσεων, ἀλλὰ σὺν τούτοις καὶ παραστατικούς κύκλους ἠθικῶν πρακτικῶν ἀρχῶν ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ σχηματίζει καὶ τὴν βούλησιν κανονίζει καὶ τὸν χαρακτήρα ρυθμίζει. Τὸ σχολεῖον σήμερον νοεῖται οὐ μόνον ὅτι διαλύει τὴν ἀχλὺν τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τὸν ζόφον τῶν προλήψεων, οὐ μόνον ὅτι καθίστησι τὸν τροφίμον ἱκανὸν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐμφυτεύει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς γνώσιν περὶ Θεοῦ ἀληθῆ καὶ εὐσέβειαν, ἐναποτυποῦν δ' ἐν τῇ ψυχῇ βαθύτατα ἀρχὰς ἠθικῆς ὑγιεῖς, κατατίθησι πρὸς τούτοις ἐν τῇ καρδίᾳ σπέρματα ἀγνῶ καὶ εὐτραφῆ, ἀφ' ὧν ὕστερον προῖόντος τοῦ χρόνου βλαστάνουσι τὰ κενὰ βουλευματα. Τὸ σχολεῖον τέλος τῆς σήμερον, ὡς τοῦτο ἐν τοῖς εὐ ἡγμένοις τῶν λαῶν καθορώμεν, ἐπιδιώκει διὰ σκοπίμου καὶ κανονικῶς παρεχομένης διδασκαλίας ν' ἀναπτύξῃ οὐχὶ μονομερῶς μίαν

1. Σ. Ὁ λόγος αὗτος ἐξεφωνήθη ἐν Πειραιεὶ κατὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐξετάσεων τοῦ παρενηγογείου τῆς κ. Σοφίας Βαμβακάρη ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Βρατσάνου διδάσκοντος ἐν αὐτῷ τὰ παιδαγωγικά.

ἢ τινὰς μόνον δυνάμεις τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ὅλον καθόλου τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀγωνίζεται νὰ καταστήσῃ τὸν παῖδα ἀληθῆ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Τοιοῦτον λοιπὸν σχολεῖον εἶναι οὐ μόνον διδασκατικόν, ἀλλὰ καὶ παιδαγωγικὸν συγχρόνως καθίδρυμα, σκοποῦν, χωρὶς νὰ ἀποσπάσῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν μεριμνῶν τοῦ προσκαίρου τούτου βίου, νὰ ὑψώσῃ αὐτὸν ἐκεῖ εἰς τὴν αἰώνιαν ἡμῶν πατρίδα. Τούτων δ' ἕνεκα τοῦ τοιοῦτου σχολείου ὁ ἰδρυτὴς θεωρεῖται ὡς ὁ μέγιστος τῆς ἀνθρωπότητος εὐεργέτης, τιμῆς δ' ἀπολαύουσι μέγιστης ὅσοι συνεργούσι πρὸς διάδοσιν αὐτοῦ. «Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ σήμερον, λέγει ὁ Ὁράτιος Μάνν, οὐδεὶς ἄλλος πολιτικὸς ἀνὴρ δύναται νὰ προσαγορευθῇ τίμιος, ἢ ὅστις ἐν τῇ κεφαλίδι τοῦ πολιτικοῦ του προγράμματος προτάτῃ τὴν πρακτικὴν ἀγωγὴν τοῦ λαοῦ».

Καὶ καθόλου μὲν τὸ σχολεῖον τοιοῦτον μέγαν καὶ ὑψηλὸν προτιθεταὶ σκοπὸν σήμερον ἐν ταῖς πεπολιτισμέναις κοινωνίαις, γνώριμα ὅμως ἀλάνθαστον καὶ λυδία, οὕτως εἰπεῖν, λίθος τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως λαοῦ τινος εἶναι τὸ παρθεναγωγεῖον. Ἄφου ἡ γυνὴ εἶναι προωρισμένη ἐκ φύσεως τὴν πρώτην νὰ κατέχη θέσιν ἐν τῇ ἀγωγῇ τῶν παιδῶν, τὸ ἔργον δὲ τῆς ἀγωγῆς κάλλιστα ἐκπληροῦ ἢ θρησκευτικῶς, ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς μεμορφωμένη γυνή, ἔπεται, ὅτι ὅσα διαδεδομένη εἶναι ἐν τινι λαῷ ἢ γυναικεία μόρφωσις, τοσούτω ὁ πολιτισμὸς αὐτοῦ καὶ ἡ ἐν γένει ἀνάπτυξις εἶναι μεῖζων. «Πᾶσα γυνή, λέγει ὁ Cadet, ἀναγκαιῶς εἶναι καὶ παιδαγωγός». Τῇ οἰκοδοσποίῃ ὄντως ἀνήκουσι δικαιοματικῶς καὶ πραγματικῶς τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου· εἶναι δὲ τὰ ἔτη ταῦτα ἐκ τῶν σπουδαιωτάτων, διότι κατ' αὐτὰ δεχόμεθα τὰς πρώτας ἐντυπώσεις, αἵτινες βαθυτάτους καὶ ἀνεξάλειπτους ἐν τῷ εὐπλάστῳ πνεύματι χαραττοῦσι τύπους, καθ' οὓς τοῦτο καθ' ἅπαντα τὸν βίον βούλεται, ἐνεργεῖ καὶ πράττει.

Ἡ εὐτυχία ἢ ἡ δυστυχία τῶν παιδῶν, ἡ ἠθικὴ τούτων πρόοδος ἢ ἀνάπαλιν ἢ διαφθορά, ἐξαρτᾶται ἀναμφισβητήτως ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν οὗτοι ἀνατρέφονται ὑπὸ τῶν γονέων καὶ μάλιστα ὑπὸ τῆς μητρὸς. Τὰ σπέρματα δηλαδὴ πάσης ἀρετῆς ἀρχονται κατατιθέμενα ἐν ᾧ ἔτι χρόνῳ τὸ νήπιον κεῖται ἐν τῷ λίκνῳ καὶ μαθαίνει νὰ ψελλίσῃ τὰς πρώτας λέξεις, δι' ὧν ἐκδηλοῖ τὴν θέλησίν του. Τὸ μέγα δὲ τοῦτο ἔργον ἐκεῖνη μόνον ἢ μήτηρ καλῶς ἐκτελεῖ, ἣτις κόρη οὔσα ἀνεπτυχθῆ θρησκευτικῶς, ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς καὶ ἐδιδάχθη τὴν τέχνην,

ἣτις δύναται ἐν τῷ βίῳ νὰ τὴν φωτίζῃ καὶ ὀδηγῇ. Τὸ πρόβλημα τῆς τῶν τέκνων ἀγωγῆς δὲν δύναται νὰ λυθῇ, ἢ παρ' ἐκείνης, ἣτις, πρὶν ἢ πῆξῃ νέαν φωνεὰν καὶ γίνῃ μήτηρ, εἶχε τύχει ἐν καλῶς κατηρτισμένῳ παρθεναγωγείῳ τῆς προσηκούσης μορφώσεως, ἐδιδάχθη δὲ τὸ ὑψηλὸν τῆς παιδαγωγίας ἔργον. «Ἐάν, λέγει ὁ Ἐρβέρτος Σπένσερ ἐν τῷ θαυμαστῷ περὶ ἀγωγῆς συγγράμματί του, ἐὰν ἀνθρωπὸς τις ἀνευ τῆς ἐλαχίστης γνώσεως τῆς λογιστικῆς καὶ καταστιχογραφίας ἤθελεν ἐπιχειρήσει νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὸν κερδῶν Ἑρμῆν, δὲν θὰ ἐθεωρεῖτο παρὰ παντὸς νοῦν ἔχοντος μωρὸς καὶ ἀνόητος; Ἐάν δ' ἄλλος μὴ σπουδᾶσας τὴν ἀνατομίαν ἐλάμβανεν εἰς χεῖρας τὴν χειρουργικὴν σμίλην, δὲν ἠθέλομεν ἐκπληθῆ ἐπὶ τῇ θρασύτητι καὶ αὐθαδεῖᾳ αὐτοῦ, καὶ δὲν ἠθέλομεν εὐσπλαγχθῆ τὸς ἀσθενεῖς, ὅσοι θὰ εἶχον τὸ ἀτύχημα νὰ νοσηλευθῶσιν ὑπὸ τούτου;» Καὶ λοιπὸν ἀφοῦ ἀπαιτῆται μακρὰ μαθητεία, ἵνα τις γένηται ὑποδηματοποιός, ἢ οἰκοδόμος, ἢ πλοῖαρχος, ἢ μηχανικός, εἶναι δυνατὸν γυνὴ ἀνευ μαθήσεως καὶ γνώσεως ἀκριβοῦς τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ σπουδαίου ἔργου τῆς διευθύνσεως τοῦ οἴκου καὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν τέκνων;

Ἄφου λοιπὸν τοιαύτη ἡ σημασία καὶ ἡ δύναμις ἡ ἐνεχομένη ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει τοῦ γυναικείου φύλου, φέρε ἰδωμεν διὰ βραχείων, ὅποιον εἶναι τὸ παρθεναγωγεῖον τοῦτο, τὸ ὅποιον ἀπὸ εἰκοσαετίας ἰδρύσασα διατηρεῖ καὶ διευθύνει ἡ ἀξιοσέβαστος, εὐγενὴς καὶ φιλόμουσος κυρία Σοφία Βαμβακάρη καὶ πῶς ἐκπληροῖ τὸν ὑψηλὸν αὐτοῦ προορισμὸν ἐν τῇ ἐμπορικωτάτῃ καὶ βιομηχανικωτάτῃ πόλει τοῦ Πειραιῶς. Ἐπιτρέψατέ μοι δέ, φιλόμουσοι ἀκροαταί, περὶ τοῦ παρθεναγωγείου τούτου τὸν λόγον ποιούμενος, νὰ διαλάβω κυρίως περὶ τῶν βελτιώσεων, ἃς τινὰς κατὰ τὸ σχολικὸν τοῦτο ἔτος ἐπήνεγκεν ἡ κυρία διευθύντρια ἐν τῷ ὀργανισμῷ μὲν καθόλου τοῦ ἐκπαιδευτηρίου, ἰδίᾳ δὲ ἐν τοῖς μέρεσιν αὐτοῦ. Διὰ τοιαύτης βραχείας ἐκθέσεως τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τοῦ σεμνοῦ τούτου καθιδρύματος τῶν Μουσῶν, ἀνατεθείσης ἐμοὶ τῇ εὐμενεῖ θελήσει τῆς κυρίας διευθυντρίας καὶ τῇ γνώμῃ τῶν φίλων συναδέλφων, θὰ ἦναι δυνατὸν νὰ λάβωμεν γνῶσιν ἀκριβῆ ὡς αἰὼν τε τῆς πνευματικῆς ταύτης εἰκόνας, τῆς κοσμοῦσης τὴν πόλιν ταύτην, ἐκπληροῦται δὲ ἅμα καὶ ὀφειλόμενον καθῆκον τοῦ διδόναι λόγον οὐ μόνον εἰς τοὺς φιλομούσους γονεῖς, τοὺς ἐμπεπιστευμένους τὰ φίλατα αὐτῶν εἰς τὰς ἐμπείρους χεῖρας κυρίας, ἀφιερωσάσης τὸ πλεῖστον τοῦ βίου της εἰς τὴν ἀνατροφήν τοῦ φύλου της, ἀλλὰ καὶ πρὸς

πᾶσαν τὴν κοινωνίαν τῆς πόλεως ταύτης, ἥς ἐν μέσῳ τὸ παρθεναγωγεῖον τοῦτο ἐργάζεται, τῆς γενικῆς ἀπολαύον τῶν κατοίκων εὐνοίας καὶ προστασίας.

Ἡ πρώτη βελτίωσις, φιλόμουσοι κύριοι, ἐγένετο ἐν τῷ νηπιακῷ τμήματι. Μετὰ σκέψιν ὄριμον εἰσῆχθη ἐν αὐτῷ ἄριστον καὶ μεθοδικώτατον νηπιαγωγικὸν σύστημα, στηριζόμενον ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Φροϊτβέλου καὶ τῆς Καρπαντιέ. Εἰσῆχθησαν δηλαδή καὶ διδάσκονται ἐν αὐτῷ διὰ διδασκαλίσης δοκίμου πᾶσαι ἐκεῖναι αἱ δεξιότητες καὶ γνώσεις, δι' ὧν γεννᾶται ἡ ἀγάπη τοῦ παιδὸς πρὸς τὸ σχολεῖον καὶ διεγείρεται τὸ ἐνδιαφέρον. Δι' εἰσαγωγῆς τῆς ἐποπτικῆς διδασκαλίας, δι' ἄσμάτων εὐστόχως προσηρμοσμένων εἰς τὴν φύσιν τῶν νηπίων, διὰ κινήσεων ἀναπαυουσῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἀναπτυσσοουσῶν τὸ σῶμα, κατορθοῦται ἡδὴ ἀκόπως καὶ φυσικῶς ἡ μετάβασις τοῦ παιδὸς ἐκ τοῦ οἴκου εἰς τὸ σχολεῖον, χωρὶς ἢ φιλοπαιγμοσύνη καὶ ἢ ἐλευθερία αὐτοῦ νὰ δεσμεύεται.

Οἷα δὲ καὶ ἡλικία παρέχει πλεονεκτήματα τὸ νηπιαγωγικὸν τοῦτο σύστημα εἶναι περιττὸν νὰ ἀπαριθμῶμεν, ἀφοῦ αἱ μετ' ὀλίγον ἐξετάσεις θὰ καταδειξοῦσιν αὐτά. Ἐν ἔτι ὑπολείπεται πρὸς τελείαν συμπλήρωσιν τοῦ νηπιαγωγικοῦ τούτου συστήματος, ὁ παιδικὸς λεγόμενος κῆπος, ἐν ᾧ νὰ γίνωνται ὀρισμένα τινὲς ἀσκήσεις τῶν νηπίων καὶ κηπουρικαὶ τινες ἐνασχολήσεις, ἀλλὰ καὶ ταύτην τὴν ἔλλειψιν ἢ προθυμία τῆς κυρίας διευθυντρίας ἐπλήρωσε διὰ τῆς μετ' οὐ πολὺ γενησομένης μεταφορᾶς τοῦ παρθεναγωγείου εἰς ἄλλην οἰκίαν εὐξερὸν καὶ εὐρύχωρον καὶ ἔχουσαν εὐπρεπῆ κῆπον καὶ αὐλήν. Τὸ εἰσαχθὲν δὲ τέλος νηπιαγωγικὸν σύστημα στηρίζεται πρὸς τούτοις ἐπὶ σειράς παιδιῶν καταλλήλων τῇ φύσει τῶν νηπίων· εἶναι δὲ αἱ παιδιαὶ αὗται οὐχὶ ἀπλῶς παιδιαί, ἀλλὰ μιμήσεις τῶν ὕστερον σπουδαζομένων, ὡς περὶ τούτου οἱ ἀρχαῖοι ἐδογματίσαν, (Ἄριστ. Πολιτ. 11, 17, 1336. α, 28), ἢ ὡς λέγει ὁ Μονταίνιος, «αἱ παιδιαὶ εἶναι αἱ σπουδαιόταται τῶν παιδῶν ἐργασίαι, ὡς ὁ μῦθος ὁ ὑπαρκτὸς κόσμος αὐτῶν».

Δευτέρα βελτίωσις δύναται νὰ θεωρηθῆ καὶ ὁ ἐπιχειρηθεὶς σχηματισμὸς δημοτικοῦ σχολείου ἔχοντος κύκλον γνώσεων πλήρη καὶ αὐτοτελῆ. Ὡνομάσθη δὲ τοῦτο πρότυπον, διότι εἰσῆχθη εἰς αὐτὸ ἀμιγῆς καὶ καθαρὸν τὸ ψυχολογικὸν διδακτικὸν σύστημα καὶ χρησιμεύει ὡς σχολὴ ἀσκήσεως εἰς τὰς μελλοδιδασκαλίσεις. Περιέχει δὲ νῦν τρεῖς μόνον τάξεις, ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου θὰ ἀποτελέσῃ ἐξ τριῶν

ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένας. Τὸ σχολεῖον τοῦτο διευθύνεται ὑπὸ ἱκανῆς καὶ φιλοπόνου διδασκαλίσης ἀποπερατωσάσης τὰς σπουδὰς ἐν τῷ Ἄρσακείῳ καὶ κατὰ τὰς νέας διδακτικὰς μεθόδους παιδευθείσης.

Σκοπὸς δὲ τοῦ προτύπου τούτου σχολείου εἶναι νὰ κερᾶται εἰς τὰ ἐν αὐτῷ ἐκπαιδευόμενα κοράσια τὰς γνώσεις ἐκεῖνας, ὅσαι εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖαι εἰς τὸν βίον. Ὡρισται δὲ τοῦτο μάλιστα εἰς κοράσια, ἅτινα ἀδυνατοῦσι νὰ ἀκολουθήσωσιν ἀνωτέρως σπουδὰς. Διδάσκεται δὲ ἐν τούτῳ ὡς οἷόν τε πλήρης καὶ τελεία ἡ καθωμιλημένη ἡμῶν γλῶσσα μετὰ τῶν στοιχείων τῆς ἀρχαίας καὶ αἱ πρακτικαὶ ἐκεῖναι γνώσεις καὶ δεξιότητες, ὅσαι δύνανται νὰ καταστήσωσι τὸ κοράσιον ἱκανὸν εἰς τὸ διαχειρίζεσθαι τὸν οἶκον. Ὁ καταρτισμὸς τοιοῦτου προτύπου σχολείου κατὰ τὰς ἀνω μνημονευθείσας ἀρχὰς θὰ εὐεργετήσῃ τὴν κοινωνίαν ταύτην. Καὶ δὲν φρονοῦμεν μὲν, ὅτι εὐρυτέρᾳ παιδείῃσις βλάπτει τὰ κοράσια, πολλοῦ γε καὶ δεῖ τοιαύτη γνώμη δὲν ἀνήκει πλέον εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον, ἐν ᾧ ἡ χειραφέτησις τῆς γυναικὸς ἐπισημοποιήθη, νομιζομεν ὅμως, ὅτι ἐν πάσῃ κοινωνίᾳ ὑπάρχουσι γονεῖς, ὅτινες ἐκ λόγων οἰκονομικῶν καὶ πραγματικῶν καὶ ἀκριβοῦς συναισθήσεως τῆς θέσεως αὐτῶν ὀρῶμενοι, δὲν ἀποβλέπουσι νὰ διαγωνισθῶσι πρὸς τοὺς κρείττους αὐτῶν, ἀλλὰ θέλουσιν ἐντὸς τοῦ κύκλου αὐτῶν νὰ καταστήσωσι τὰ κοράσια τῶν ἱκανὰ πρὸς διαχείρισιν τοῦ πατρικοῦ καὶ συζυγικοῦ ὕστερον οἴκου ἐν τῇ ἐκλογῇ ἀνδρὸς ἀνήκοντος εἰς τὴν καὶ οὕτως κοινωνικὴν τάξιν.

Ἡ σπουδαιότατη ὅμως πασῶν τῶν ἐπενεχθεισῶν εἰς τὸ παρθεναγωγεῖον τοῦτο βελτιώσεων εἶναι ὁ σχηματισμὸς δύο ἀνωτέρων τάξεων, ἐν αἷς μορφοῦνται ἐπιστημονικώτερον αἱ νεάνιδες καὶ ἐπὶ τὸ τελειότερον ἐξέρχονται κατηρτισμέναι. Ἐν ταύταις δὲ οὐ μόνον πληρέστερον καὶ πρακτικώτερον διδάσκεται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀλλὰ καὶ τὰ θρησκευτικὰ καὶ τὰ μαθηματικὰ καὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἡ ἰχνογραφία, καὶ ἡ μουσικὴ καὶ ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα καὶ τὰ ἐργόχειρα. Πλὴν δὲ τούτων τῶν μαθημάτων διδάσκονται πρὸς χάριν τῶν βουλομένων νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἔργον τὰ πρὸς τοῦτο ὀρισμένα παιδαγωγικὰ μαθήματα, ἧτοι ἡ ψυχολογία, ἡ παιδαγωγικὴ, ἡ μεθοδολογία, καὶ ἡ ἱστορία τῆς παιδαγωγίας, γίνεται δὲ ὑποδειγματικὴ διδασκαλία ἐν τῷ προτύπῳ τῶν διαφόρων μαθημάτων, διδασκουσῶν δοκιμαστικῶς καὶ τῶν δοκίμων πολλάκις τῆς ἐβδομάδος πρὸς ἀσκήσιν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν διδακτικῶν μεθόδων.

Τὸ ἀνώτατον τοῦτο τμήμα εἶναι ἡ κορωνὶς ἢ ἐπιστέφουσα μίαν τῶν καλλίστων καὶ κοινωφελεστάτων ἐπιχειρήσεων τῆς ἀξιοσεβάστου ἡμῶν διευθυντρίας. Οὕτω ὅ,τι τὸ δημόσιον διστάζει νὰ ἐπιχειρήσῃ, ἢ ἰδιωτικῆ πρωτοβουλία ἀνέλαθε νὰ φέρῃ εἰς πέρας. Ὁ Πειραιεὺς πρέπει νὰ καυχᾶται, ὅτι ἔχει ἐν μέσῳ αὐτοῦ τέλειον παιδαγωγικὸν τῶν κορασιῶν καθίδρυμα. Ἡ ἢ παιδαγωγικὴ μόρφωσις τοῦ θήλεος φύλου θεωρεῖται χρησιμωτάτη πρὸς τὸν ἀληθῆ τῆς γυναικὸς προορισμόν, ὡς κόρης, συζύγου καὶ μητρὸς, οἱ φιλόμουσοι Πειραιεῖς ἔχουσιν ἤδη πρόχειρον τὸ καθίδρυμα, ἐν ᾧ συντελεῖται αὕτη, οὐδεμίαν δὲ χρεῖαν νὰ τὴν ἀναζητῶσιν ἄλλαχού.

Τὸ δικαίωμα, ὅπερ τὸ κράτος ἔχει εἰς τὸ διαμορφῶν τὰ πρῶτα ὄργανα τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ εἶναι ἀνατεθειμένον ἀπὸ τριακονταπενταετίας καὶ ἐπέκεινα, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ θῆλυ γένος, τῇ Φιλεκαπαιδευτικῇ ἐταιρείᾳ. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις χαίρουσα εἶδε λογίους καὶ φιλοπατρίδας Ἑλληνας, ἀναδεχθέντας τότε τὸ ἔργον τῆς παιδεύσεως τοῦ γυναικείου φύλου, πεποιθυῖα δὲ ἐπὶ τῇ ἐθνωφελείᾳ τούτων ἐργασίᾳ, πολυειδῶς συνέδραμε καὶ ἐβοήθησεν, ἐπιτρέψασα ὕστερον καὶ τὴν ἴδρυσιν διδασκαλείου πρὸς μόρφωσιν διδασκαλισσῶν. Ἡ μεταβίβασις δὲ τοῦ κυβερνητικοῦ τούτου δικαιώματος εἰς τὴν Ἑταιρείαν ταύτην ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἐγένετο παρεκτικῆ μεγάλων ὠφελημάτων τῇ πατρίδι. Ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ δὲν θὰ διστάσῃ νὰ ἀναγράψῃ, ὅτι εἰς τοὺς ἀτρύτους κόπους, οὓς κατέβαλλον ἐκάστοτε οἱ ἀποτελοῦντες τὸ συμβούλιον τῆς Φιλεκαπαιδευτικῆς Ἑταιρείας, ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ἡ παρούσα ἀνάπτυξις τοῦ γυναικείου τῆς πατρίδος φύλου. Ἡ ἐξάπλωσις τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης ἐν τε τῇ ἐλευθερίᾳ καὶ δούλῃ Ἑλλάδι εἶναι κυρίως ἔργον τῶν διδασκαλισσῶν· αὐταὶ διὰ τῶν φυσικῶν αὐτῶν προτερημάτων μετὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης μετέδωκαν προσέτι εἰς τὰς καρδίας τῶν μαθητριῶν τῶν καὶ πάνθ' ὅσα ἠσθάνοντο εὐγενῆ, ὑψηλὰ καὶ ὠραῖα καὶ συνετέλεσαν εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς χώρας.

Ἄλλὰ τὸ προνόμιον τοῦτο κειρὸς εἶναι ἤδη νὰ ἐπεκταθῇ. Ἡ Κυβέρνησις δαπάνη τοῦ κράτους ὀφείλει νὰ ἀναλάβῃ καὶ τὴν σύστασιν καὶ συντήρησιν διδασκαλείου τῶν θηλέων. Εἶναι πρωτοφανὲς ἢ Ἑλλὰς μόνη ἐκ πάντων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν νὰ στερεῖται τοιούτου. Χωρὶς ἢ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις νὰ ἀφαιρέσῃ τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀπὸ τοῦ Ἀρσακείου, πρέπει καὶ ὀφείλει νὰ το ἐπεκτείνῃ, ἐπειδὴ καὶ

αἱ ἐθνικαὶ ἀνάγκαι ἐπολλαπλασιάσθησαν. Διὰ τὴν ἢ Πελοπόννησος, ἢ Δυτικὴ Ἑλλάς, αἱ Κυκλάδες, ἢ Εὐβοία, ἢ Θεσσαλία νὰ στερεῶνται τοῦ εὐεργετήματος τούτου; Ἄν αἱ παιδαγωγικαὶ γνώσεις εἶναι χρησιμώταται εἰς πᾶσαν ἐλληνίδα, ἢ δὲ ἀνωτέρω πνευματικῆ διαμόρφωσις διακαῆς ἐπιθυμία τῶν πλείστων γονέων, διατὶ νὰ ἀπολαύωσι τούτων μόνον οἱ κῆτοικοι τῆς πρωτεύουσας, στερεῶνται δὲ οἱ τῶν ἐπαρχιῶν;

Εἶπον, ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦτο ὀφείλει ἢ Κυβέρνησις τῆς χώρας νὰ το ἐπεκτείνῃ. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ, ἐὰν ἀνατεθῇ καὶ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ἐκπαιδεύσιν, τὸ δικαίωμα τῆς διαμορφώσεως διδασκάλων, ὡς πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου συμβαίνει. Ἐν Εὐρώπῃ ὑφίστανται καὶ ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια τοιαῦτα οὐκ ὀλίγα, ἅτινα ἐργάζονται μετὰ ζήλου καὶ ἐπιμελείας ἀξιεπαίνου καὶ ἀμιλλῶνται πρὸς τὰ τῆς Κυβερνήσεως. Σήμερον πανταχοῦ σχεδὸν ὑπάρχει καθιερωμένη ἢ ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐκπαιδεύσεως, καὶ εἰς αὐτὴν βεβαίως ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ἡ ὁσημέραι αὐξάνουσα πνευματικὴ μόρφωσις τοῦ λαοῦ.

Ἄς ὀρισθῶσι διὰ νόμου αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ κράτους καὶ ἅς ἐξασφαλίσθωσι τὰ δικαιώματα αὐτοῦ διὰ προσόντων, ἄλλ' ἅς ἀφεθῇ ἐλεύθερος ὁ ἰδιώτης εἰς τὴν ἐξάσκησιν τοῦ παιδευτικοῦ αὐτοῦ ἔργου. Ἡ ἰδιωτικὴ ἐργασία εἶναι πολυτιμωτάτη καὶ ἀποδείξις τὸ παρθεναγωγεῖον τοῦτο. Εἶναι ἄδικον κοράσια, ἐκπαιδευθέντα ἐνταῦθα παιδαγωγικῶς καὶ κατασταθέντα ἱκανὰ νὰ μετέλθωσι τὸ διδασκαλικὸν ἔργον, νὰ ἐμποδιζῶνται εἰς τὴν ἀπόκτησιν πτυχίου ὑπὸ περιοριστικῶν νομοθετημάτων καὶ μεσαιωνικῶν τύπων. Ἄς δοθῇ τὸ δικαίωμα νὰ ἐξελέγχωνται αἱ ἰδιωτικαὶ ἐργασίαι· αὐτὸ ἡμεῖς πρῶτοι ζητοῦμεν παρὰ τῆς Σ. Κυβερνήσεως τοῦ τόπου. Οὐδὲν τούτου δικαιοῦτερον, οὐδὲν νομιμώτερον.

Θαρροῦντες ἐλπίζομεν τὴν πλήρωσιν τοῦ κενοῦ τούτου παρὰ τοῦ σεβαστοῦ προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, οὐ γνωσταὶ αἱ πολλαὶ αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ ἐργασίαι, παρὰ τοῦ κυρίου ὑπουργοῦ τῆς Ἐκπαιδεύσεως, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν νέαν ἀνήκων γενεάν, ὁρμᾶται βεβαίως ἐκ γενικωτέρων ἀρχῶν ὡς πρὸς τὴν κορασιακὴν ἀγωγὴν, καὶ ἐκ τῆς πεφωτισμένης ἐνεργείας τῆς κοινῆς γνώμης. Τὸ ζήτημα τοῦτο ὠρίμασε πλέον ἀρκούντως, πᾶσα δὲ ἀναβολὴ πρὸς λύσιν αὐτοῦ ἐθνικὴν συναποφέρει ζημίαν.

Διεληθόντες, φιλόμουσοι κύριοι, διὰ βραχέων περὶ τῆς σημασίας τοῦ σχολείου μὲν καθόλου, ἰδίᾳ δὲ τοῦ παρθεναγωγείου κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους καὶ ἐκθέσαντες τὴν κατάστασιν τοῦ ἰδιωτικοῦ τούτου καθιδρύματος καὶ τὰς εἰς αὐτὸ ἐπενεχθείσας κατὰ τὸ σχολικὸν τοῦτο ἔτος βελτιώσεις, ἐφθάσαμεν ἤδη εἰς τὸ τέλος τοῦ λόγου ἡμῶν. Καταπαύοντες δὲ νῦν αὐτὸν, ἐσμὲν ἐντεταλμένοι παρὰ τῆς κυρίας διευθυντρίας, νὰ ἐκφράσωμεν τὰς ἀπείρους αὐτῆς εὐχαριστήσεις, πρῶτον μὲν εἰς τοὺς συνελθόντας γονεῖς καὶ δι' αὐτῶν εἰς πᾶσαν τὴν κοινω- νίαν τῆς πόλεως τούτης διὰ τὴν εὐνοίαν, προστασίαν καὶ ἐμπιστοσύ- νην, ἣν οὐ πκύνουσι παρέχοντες εἰς τὸ παρθεναγωγεῖον τοῦτο, δεύτε- ρον δὲ πολλὰς καὶ μεγάλας χάριτας εἰς τὸν κύριον γυμνασιάρχην, τοὺς καθηγητὰς καὶ διδασκάλους ἑκατέρου τοῦ φύλου διὰ τῆς μετὰ ζήλου καὶ ἐπιμελείας ἐκπλήρωσιν τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν καθηκόντων. Ἐπὶ ταύτης τῆς εὐνοίας ἡμῶν, φιλόμουσοι γονεῖς, καὶ ἐπὶ τοῦ ζήλου ἡμῶν, κύριοι διδασκαλοὶ, στηριζομένη ἢ κ. διευθύντρια ἀντλεῖ θάρρος ἀγωνιζομένη εἰς τὴν ὁσημέραι βελτίωσιν τοῦ ἐκπαιδευτηρίου τούτου. Εἶθε τοῦτο διαρκέσει ἐπὶ μῆκιστον ἐπ' ἀγαθῷ τῆς σπουδαζούσης κο- ραιαικῆς νεότητος τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῆς ὅλης πατρίδος.

ΠΕΡΙ ΡΟΥΣΣΩ.

Ὁ Ἰωάννης Ἰάκωβος Ρουσσώ (1712—1778), ὁ γνωστός προάγω- λος τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ πρῶτος ἀπόστολος τῆς διδασκαλίας τοῦ νέου δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐξάρχει ὡς συγ- γραφεὺς τοῦ «*Aimable*» καὶ ἐν τῇ παιδαγωγικῇ. Ἡ βιογραφία αὐ- τοῦ, εἰς ἣν αἱ ἐξομολογήσεις του (Confessions) χορηγοῦσιν ἐνδιαφερού- σαι εἰδήσεις, εἶναι πολυτάραχος, ὡς αἱ ὁδοὶ τῆς μεγαλοφυΐας. Ἐγεν- νήθη τῷ 1718 ἐν Γενεύῃ, ὅπου ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦν ὠρολογιοποιός. Ἡ γέννησις αὐτοῦ ἐστέρησε τὴν μητέρα τῆς ζωῆς. Αὕτη κατέλιπε αὐτῷ μυθιστορήματα, ἅτινα ὁ μῆπω ὠρμος παῖς εἶχε καταβροχθίσῃ ἤδη κατὰ τὸ ἕβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ εἶτα ἐπεχείρησε τῇ σοβα- ρωτέρᾳ ἀναγνώσει, οἷον *Βοσσουέτου* καὶ *Φορτερέλλου*, *Ὀβιδίου* καὶ *Πλουτάρχου*. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἄκκαμπτος δημοκρατικός, κατέβαλεν

ἐν αὐτῷ πρωίμως τὸ θεμέλιον τῆς κατόπιν πολιτικῆς ἐλευθεροφροσύ- νης αὐτοῦ, ἣ δ' ἐν τῷ οἴκῳ κατοικοῦσα ἐκ μητρὸς θεῖα διήγειρεν ἐν αὐτῷ τὸν ἔρωτα τῆς μουσικῆς· τοῦ εὐεργετήματος τῆς οἰκογενειακῆς ἀγωγῆς ἔμεινεν ἀμέτοχος. Ὀκταέτης τὴν ἡλικίαν ἤδη ἀπῆλθεν ἐκ τῆς οἰκίας, διότι ὁ πατὴρ αὐτοῦ δι' ἔριν τινὰ ἠναγκάσθη νὰ κατα- λίπῃ τὴν Γενεύην, καὶ παρεδόθη εἰς χωρικὸν τινα ἱερέα ἵνα τὸν παι- δεύσῃ. Μετὰ ταῦτα εἰσῆλθεν ἐπὶ βραχὺν χρόνον πρὸς τινα δικηγόρον ὡς γραφεὺς, καὶ ἐμαθῆτευσε παρὰ τινι χαλκογράφῳ. Αὐτὸς διηγεῖται ἡμῖν πῶς ἔκλεπτε τοῦ γείτονος τοὺς ἀσπαράγους, τοῦ διδασκάλου τὰ μῆλα, ἀνθ' ὧν πληγὰς ἐλάμβανεν.— Φοβούμενος μὴ τιμωρηθῆ, διότι πολὺ ἀργὰ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν οἰκίαν, ἐδραπέτευσεν ἐκ τοῦ διδασκά- λου καὶ ἦλθε πρὸς τινα καθολικὸν ἱερέα, ὅστις ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς *An- nancy* πρὸς τινα *Kuriam von Warens*, ἣτις πάλιν ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς Τουρίνον, ὅπου τῷ 1728, ἤδη 16έτης τὴν ἡλικίαν, ἀπεσκόρτησεν ἐκ τῆς ὁμολογίας τῶν ἀναμορφωτῶν εἰς τὴν τῶν καθολικῶν, ἀφοῦ ἐν τῷ οἴκῳ τῶν κατηχουμένων ἔλαβε τὴν ἀναγκαίαν προπαρασκευήν. Ἐφω- διασμένος δι' ὀλίγων χρημάτων, περιεπλανᾶτο ἐπὶ δύο ἔτη ἐν Τουρί- νῳ, ὅπου κατ' ἀρχὰς μὲν διετηρεῖτο ὡς χαλκογράφος, εἶτα δ' ὡς ὑπη- ρέτης ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ κόμητος Gouvon. Τῷ 1732 ἐπανῆλθεν εἰς τὴν *Kuriam von Warens*, μεθ' ἧς συνέζησεν ἐν Chambery (τῆς Σαβοΐας) ἐπὶ ἐννέα ὄλα ἔτη ἐν ἀθεμίτῳ σχέσει, ἀλλὰ συγχρόνως ἐργάζετο καὶ πρὸς περαιτέρω ἀνάπτυξιν ἐαυτοῦ. Ὁ *Λόκκιος*, ὁ *Λεϊβρίτιος*, ὁ *Καρ- τέσιος*, ὁ *Μα. Λεβράχχιος* ἦσαν οἱ ἀγαπητοὶ αὐτῷ συγγραφεῖς. Βαρυ- θεῖσα βέλος αὐτὸν ἡ *Kuriam von Warens*, εὔρεν αὐτῷ τῷ 1741 θέσιν παιδαγωγοῦ παρὰ τινι *Kuriam Mably* ἐν *Λυών*, ἐν ἣ θέσει τόσον ὀλί- γον διετηρήθη ὅσον ἐν ταῖς ἄλλαις, ὁμολογῶν αὐτὸς τὴν ἐαυτοῦ ἀνι- κανότητα εἰς τὸ παιδεύειν. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἤδη ἔτος ἀπῆλθεν εἰς *Πα- ρισίους*, ὅπου ἤθελε νὰ κάμῃ τὴν τύχην του διὰ τινος νέας ἐφευρέσεως, τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν κοινῶν τῆς μουσικῆς σημειῶν δι' ἀριθμῶν, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Ἀφοῦ ἐπεσπάσατο τὴν προσοχὴν τοῦ φιλολογικοῦ κό- σμου διὰ τινος κωμωδίας, συνεδέθη μετὰ τοῦ *Αιδερότου*, *d'Alembert*, *Holbach* καὶ ἄλλων καὶ ὑπό τινος παραδόξου εἰρωνείας τῆς τύχης ἐρ- ρίφη εἰς τὸ διπλωματικὸν στάδιον, ἀπελθὼν εἰς Βενετιάν ὡς γραμ- ματεὺς τοῦ Γάλλου πρεσβευτοῦ κόμητος *Montaigne*, ἀλλὰ κατέλιπε πάλιν τὸ στάδιον τοῦτο ἤδη μετὰ 18 μῆνας ἕνεκα διχονοίας πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ἀρχηγόν. Εἰς Παρισίους ἐπανελθὼν συνῆψε σχέσεις μετὰ τῆς ὑ-

πηρετρίας ξενοδοχείου τινός *Θηρεσίας Levasseur*, ἥτις ἦτο τόσον περιωρισμένου πνεύματος, ὥστε τοὺς 12 μῆνας δὲν ἠδύνατο ν' ἀπομνημονεύσῃ οὐδὲ τὸ ὠρολόγιον νὰ ἐννοήσῃ, ὑποσχόμενος αὐτῇ μηδέποτε μὲν νὰ τὴν ἐγκαταλίπῃ, ἀλλὰ καὶ μηδέποτε νὰ τὴν νυμφευθῇ. Τὰ πέντε τέκνα, ἅτινα ἐκ τῆς σχέσεως ταύτης ἀνέβλαστον, ἐπεμψεν ὁ Ρουσσώ ἅπαντα ἐναντίον τῆς θελήσεως τῆς *Θηρεσίας* εἰς τὸ βρεφοτροφεῖον καὶ δὴ ἐξαίρεσει τοῦ πρώτου ἀνευ σημείου διαγνωστικοῦ¹. Μόλις μετὰ 23 ἔτη ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ὡς σύζυγόν του καὶ τὴν ἐστεφανώθη.

Τροπὴν τινα ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ρουσσώ ἀποτελεῖ ἡ λύσις τοῦ ὑπὸ τῆς ἐν *Dijon* ἀκαδημίας τῷ 1749 προκηρυχθέντος διαγωνίσματος: «*Αἱ πρόοδοι τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν συνεβάλοτο εἰς τὸν καθαρισμὸν τῶν ἠθῶν*»; Ἐν νυξίν ἀύπνοις ἐπεξεργάσατο ὁ Ρουσσώ τὸ θέμα τοῦτο, ὅπερ τόσον πολλαχῶς ἦν ἐν ἐπαφῇ πρὸς τοὺς μυχικατάτους αὐτοῦ λογισμοὺς—ἔλυσε τὸ ζήτημα ἀρνητικῶς καὶ ἐκέκδησε τὸ βραβεῖον. Ἦδη ἐν τούτῳ τῷ βραβεύθῃντι πονήμῳ λαμβάνει ὁ Ρουσσώ κατὰ τῆς κοινωνίας τὴν θέσιν ἐκείνην, ἥτις ὕστερον ὄθει αὐτὸν ἀεὶ μᾶλλον πρὸς ἐξύμνησιν τῆς φυσικῆς καταστάσεως. Βεβαίως ἡ τότε γαλλικὴ κοινωνία ἦν ἐπιτηδεῖα νὰ καταδείξῃ ὀφθαλμοφανῶς τὴν δυσαναλογίαν μεταξὺ ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς μορφώσεως, ἣν ὁ Ρουσσώ διετείνετο, καὶ νὰ δείξῃ, ὅτι ὁ πολιτισμὸς κατέστησε μὲν τὸν ἄνθρωπον λεπτότερον καὶ ἀστείότερον, οὐδαμῶς ὅμως βελτίονα. Τὴν θέσιν τῶν φανερῶν ἀμαρτημάτων κατέλαβον ἄνανδρα, ὑποκριτικά· ἀντὶ παχυλῆς προσβολῆς εὐρίσκομεν συκοφαντίαν, ἀντὶ τῆς ἀμαθίας ἀμφιβολίαν· κακίαι ἐκλαμβάνονται ὡς ἀρεταί. Τοῦτο ὀφείλεται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας· ἡ ἀρετὴ ἐφυγαδεύθη καθ' ὅσον ὁ ἥλιος τῆς παιδείας ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα ὑψώθη. Οὕτω συνέβη ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν Ἑλλάδι, ἐν Ῥώμῃ κ.λ., τοῦναντίον εὐρέθη ἀρετὴ καὶ νικηφόρος ἀνδρεία παρὰ λαοῖς ἦττον πεφωτισμένοις, παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Πέρσαις, Σκύ-

¹ Καὶ ὅμως ὁ αὐτὸς Ρουσσώ λέγει ἐν τῷ «*Αἰμιλίῳ*» του. «*Ὅστις δὲν δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ καθήκοντα τοῦ πατρὸς, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ γείνη πατήρ. Οὔτε πενία οὔτε ἐργασία οὔτε ἀνασκόπη εἰς ἀθρώπους ἀπαλλάττουσιν αὐτὸν τοῦ καθήκοντος τοῦ νὰ ἐκθρέψῃ καὶ νὰ ἀναθρέψῃ τὰ ἑαυτοῦ τέκνα. Ἀναγνώσται, δύνασθε νὰ μοι πιστεύσητε τοῦτο λέγοντα. Διαβεβαιῶ πάντα ἔχοντα καρδίαν καὶ παραμελοῦντα τόσον ἱερὰ καθήκοντα, ὅτι ἐπὶ μακρὸν χρόνον θὰ χύνη πικρὰ δάκρυα διὰ τὸ ἐγκλημά του καὶ οὐδέποτε θὰ εὖρη παραμυθίαν.*»

θαις, Γερμανοῖς, Σπαρτιάταις κ.λ. Ἐξαίρετως ἐν Ῥώμῃ ἠφανίσθη ἡ μεγαλόφρων, φιλοπόλεμος φιλοπατρία, ὅτε φιλόσοφοι, τεχνῖται κ.λ. εἰσήλασαν καὶ ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ αὐτῶν πολυτέλεια καὶ κακία. Τοιαύτη κατὰρα ἐπιπίπτει κατὰ πάντων, ὅσοι ἐξ ὑπερηφανίας ἐπιδιώκουσι γνώσεις, ἢ αἰώνιος σοφία προώρῃσεν ἡμᾶς εἰς εὐδαιμόνα ἀμαθειαν. Καὶ αὐταὶ αἱ πηγαί, ἐξ ὧν αἱ ἐπιστῆμαι πηγάζουσιν, εἶναι ἀκάθαρτοι καὶ μεμολυσμένοι. Ἡ ἀστρονομία κατάγεται ἐκ τῆς δεισιδαιμονίας, ἡ ῥητορεία ἐκ φιλοδοξίας, μίσους, κολακείας· ἡ γεωμετρία ἐκ φιλαργυρίας, ἡ φυσικὴ ἐκ πολυπραγμοσύνης, ἡ ἠθικὴ ἐξ ὑπερηφανίας. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτῶν αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι εἶναι ἀπόβλητοι· προάγουσι τὴν πολυτέλειαν καὶ σὺν ταύτῃ τὴν μαλθακότητα. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ Γότθοι ἀφῆκαν τοῖς ἠττηθεῖσιν Ἑλλησιν τὰς βιβλιοθήκας ὡς ἀπαγωγούς πολεμικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀγωγή, λέγει προσέτι ὁ Ρουσσώ, μορφώνει τὸν νοῦν ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἠθικότητος. Προύχρησε δ' ἤδη τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μόνον περὶ τῆς εὐφύας, οὐχὶ δὲ περὶ τῆς χρηστότητος ἐρωτῶσι καὶ βιβλίον τι θεωρεῖται καλόν, ἐὰν μόνον εἶναι καλῶς γεγραμμένον. Εὐφύαια τέρπουσαι θὰ προὔτιμῶντο τῶν ὠφελίμων, θὰ εἴχομεν παντοίους λογίους καὶ τεχνίτας, ἀλλ' οὐδένα πολίτην πλέον. Ταῦτα ὁ Ρουσσώ.

Ἐναντίον τούτου τοῦ συλλογισμοῦ ἤγειρεν ἤδη ὁ *Λέσσιγγ* τὴν δύναμιν τῶν ἑαυτοῦ ἐπιχειρημάτων. Παρακμὴ τῶν ἠθῶν καὶ πολιτειῶν, παρατηρεῖ ὀρθότατα, συμβαδίζουσιν, ἀλλὰ δὲν εἶναι αἰτίαι καὶ ἀποτέλεσμα ἀλλήλων. Ἡ ἐνάρητος Σπάρτη ἀπώλετο σὺν τῷ χρόνῳ, ὅσπερ καὶ αἱ σοφαὶ Ἀθῆναι. Ἐὰν ὁ Ρουσσώ διατείνηται, ὅτι αἱ πολεμικαὶ ιδιότητες τῶν ἐθνῶν ἀφανίζονται διὰ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν ἐπιστημῶν, ἐρωτᾶται, ἂν τοῦτο θεωρητέον ὡς εὐτύχημα ἢ δυστύχημα. «*Διὰ τοῦτο ὑπάρχομεν ἐν τῷ κόσμῳ*», ἐρωτᾷ ὁ *Λέσσιγγ*, «*εἴνα φανεύομεν ἀλλήλους*»; —

Τῷ 1752 ἠσθένησεν ὁ Ρουσσώ τόσον ἐπικινδύνως, ὥστε ὁ ἰατρὸς αὐτοῦ ἐνόμισεν ὅτι βραχὺν χρόνον ἔτι ἐμελλε μόνον νὰ ἐπιζῆσῃ. Ἀπεφάσισε τότε νὰ ζήσῃ τοῦ λοιποῦ μετὰ πενίας ἀνεξαρτήτου καὶ νὰ ἐγκαταλίπῃ ἕσασιν πᾶσαν ἐλπίδα εὐτυχίας καὶ προαγωγῆς. Ὅθεν ἀπέριψε καθαρὰ τὴν θέσιν τοῦ ταμίου, ἣν προσέφερον αὐτῷ ὁ γενικός εἰσπράκτωρ κύριος *Francueil* καὶ ἤθελε νὰ τρέφῃται γράφων μουσικήν. Πάντα τὰ τῆς πολυτελείας ἀντικείμενα, μεταζῶται περικνημί-

δες, ξίφος, ωρολόγιον κλ. ἤρθησαν ἐκ τοῦ μέσου, κλέπτῃς δέ τις δι-
ηυκόλυνεν αὐτῷ τὴν τάσιν ταύτην πρὸς τὴν Διογένειον ἀπλότητα,
κλέψκας αὐτοῦ τοὺς λεπτοτέρους τῶν χιτῶνων. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐκώ-
λυσεν αὐτὸν νὰ συνθέσῃ μελόδραμά τι καὶ ν' ἀπολαύσῃ τῆς ἐπιδοκι-
μασίας, ἣν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος ὁ ΙΔ'. ἐπεδαψίλευσεν αὐτῷ.

Ἦττον εὐτυχῆς ὑπῆρξεν ὁ Ρουσσῶ ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ δευτέρου
τινὸς διαγωνίσματος, ὅπερ ἡ αὐτῇ ἐν Dijon ἀκαδημία εἶχε προκηρύ-
ξῃ ἐν ἔτει 1753, καὶ δὴ: *Περὶ τῆς αἰτίας τῆς ἐν ἀνθρώποις ἀνισό-
τητος, εἰ καὶ ἡ ἐντύπωσις, ἦν τοῦτο τὸ ἔργον ἐνεποίησεν, ἦν ἔτι μεί-
ζων.* Ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ τῷ μὴ βραβευθέντι διαγωνίσματι κηρύτ-
τει ἤδη ὁ Ρουσσῶ πολὺ ἐντονώτερον τὴν ἐπάροδον εἰς τὴν φυσικὴν
κατάστασιν, ἐν ἣ μόνῃ δύναται νὰ εὐρεθῇ ἀφόρητος, ἀπλότης, ἐλευθε-
ρία καὶ ἰσότης, καὶ δὴ διὰ λόγων τόσῳ ζωηρῶν, ὥστε ὁ Βολταῖρος
κατὰ τὸν γνωστὸν σαρκαστικὸν αὐτοῦ τρόπον ἔγραψε περὶ τοῦ βιβλίου
πρὸς τὸν Ρουσσῶ: Οὐδέποτε μέχρι τοῦδε κατηνάλωθη τόσον πνεῦ-
μα, ὅπως ὡς δυνατὸν ἀποκτηνῶσῃ ἡμᾶς. Ἀναγινώσκων τις τὸ ὑμέτε-
ρον βιβλίον, αἰσθάνεται ὄρεξιν νὰ τρέχῃ τετραποδιῆτι.

Πραγματεία τις περὶ τῆς γαλλικῆς μουσικῆς, ἠρτυμένη διὰ πο-
λυκρίθμων ἐφοδῶν κατὰ τῆς τότε καταστάσεως τῆς μουσικῆς, ἦν κατ'
ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐδημοσίευσεν, ἐκίνησεν ἐναντίον του τόσων τὴν
ἔχθραν, ὥστε ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πατριδα του Γενεύην, ὅπου ἐγένετο
δεκτὸς ἐν θριάμβῳ. Κατέλιπε δὲ τὴν Γενεύην, ὅτε ἔμαθεν, ὅτι ὁ
Βολταῖρος εἶχεν ἰδρύσῃ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ πλησίον τῆς πόλεως
ἐν *Terney*, καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ καλούμενον Ἐρημητήριον, μικρὰν
ἔπαυλιν ἐν τῷ δάσει τοῦ Montmorency κειμένην, ἣν ἡ νέα αὐτοῦ
γυνὴ *Kyria Epinaïü* εἶχε διατάξῃ νὰ διακοσμήσῃ χάριν αὐτοῦ.
Μετὰ ἐν ἔτος ἀπῆλθεν εἰς αὐτὸ τὸ Montmorency, ὅπου συνεγράφη-
σαν τρία τῶν γνωστοτάτων αὐτοῦ συγγραμμάτων, ἡ νέα *Ἐκπόση*, τὸ
κοινωνικὸν συμβόλαιον καὶ ὁ Αἰμίλιος. Τὸ πρῶτον σύγγραμμα εἶναι
μυθιστόρημα πολὺ ἀναγινωσκόμενον, ἐν ᾧ ὁ Ρουσσῶ κατὰ τὴν ἔκφρα-
σιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῶν Παρισίων ἐγγέει τὸν ἰὸν τῆς ἀσελγείας,
ἐνῶ φαίνεται ὅτι καταδικάζει αὐτήν. Τὸ δεύτερον σύγγραμμα εἶναι
τὸ «*contrat social*», ὁ νέος πολιτικὸς κώδιξ, ὅστις εἰς τὴν θέσιν τῆς
ἐλέφ Θεοῦ θεωρίας θέτει τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ.
Ὁ «*Αἰμίλιος*» εἶναι τὸ κύριον παιδαγωγικὸν ἔργον τοῦ Ρουσσῶ, κατὰ
τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν τὸ ἀριστον τῶν συγγραμμάτων του.

Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξεδόθη τῷ 1762 ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Emil, ou sur
l'éducation*» (Αἰμίλιος, ἢ περὶ τῆς ἀγωγῆς) εἰς πέντε τόμους. Ὁ βι-
βλιοπώλης Duchesne ἐπλήρωσεν αὐτῷ τίμημα 6000 φράγκων. Ἐνε-
κα κεφαλαίου τινὸς περιχομένου ἐν αὐτῷ: «*Ὁμολογία πίστεως ἐνὸς
Σαβαυδιανοῦ ἐφημερίου*», ἐν ᾧ ἐκθειάζεται ἡ φυσικὴ θρησκεία, ἀνε-
φλέχθη σφοδρὸς καταδιωγμὸς κατὰ τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ. Τὸ βι-
βλίον ἐκάη δημοσίᾳ διὰ χειρὸς δημίου· τὸ κοινοβούλιον ἐξέδωκε κατὰ
τοῦ Ρουσσῶ ἔνταλμα φυλακίσεως, ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἀφώρισεν αὐτὸν
καὶ ἡ Σορβόννη ἐπευφήμει ἐν πᾶσι τούτοις. Εἰς τὸν Ρουσσῶ οὐδὲν
ἄλλο ὑπελείπετο ἢ νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ἑλβετίαν, καὶ δὴ ἐν πρώτοις εἰς
τὸ Ἰντερλόν τὸ διὰ τοῦ Πεσταλότση ὕστερον τόσον γνωστὸν γενό-
μενον. Ἐφίλησε τὴν γῆν ἀναβοήσας: «*Θεέ, προστατά τῆς ἀρετῆς, σὲ
αἰνῶ, πατῶ γῆν τῆς ἐλευθερίας!*» Ἀλλ' ἠπατήθη. — Ὁ Αἰμίλιος καὶ
ἐν Γενεύῃ ἐκάη διὰ χειρὸς δημίου πρὸς μεγάλην χαρὰν τοῦ Βολταί-
ρου, ὁ δὲ Ρουσσῶ ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῶν Βερναίων ἐκ τοῦ καταφυγίου
του. Ἐπορεύθη εἰς Motiers ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ τοῦ Neufchatel ὑπὸ τὴν
σκέπην τοῦ μεγάλου βασιλέως τῆς Πρωσσίας· ἀφοῦ ὅμως ἡ φήμη περὶ
τῆς πεπλανημένης διδασκαλίας αὐτοῦ ἐγένετο γνωστὴ καὶ ἐν τῷ νῦν
καταφυγίῳ αὐτοῦ, οὐδεὶς ἤθελε πλέον νὰ γνωρίζῃ τι περὶ αὐτοῦ καὶ
δὲν ἠσύχασαν πρὶν κατέλιπε τὸν τόπον. Ἦδὴ ἀνεχώρησεν εἰς τὴν νῆ-
σον τοῦ Πέτρου ἐν τῇ λίμνῃ τῆς Βελίνας, ὅπου μετὰ ζήλου ἀφιερῶθη
εἰς τὴν βοτανικὴν καὶ ἔγραψε σύγγραμμα περὶ αὐτῆς. Διωχθεὶς καὶ
ἐντεῦθεν, ἐτράπη εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου ἔτυχε τῆς ξενίας τοῦ Οὐμίον,
ἐπανῆλθεν ὅμως μετ' οὐ πολὺ εἰς Παρισίους, διότι διέστη πρὸς τὸν
Οὐμίον καὶ ἀφοῦ ἔλαβεν ἤδη πρότερον τὴν ἀδειαν πρὸς τοῦτο. Ἐν-
ταῦθα ἔζη ἐκ τοῦ εἰσοδήματος τῶν συγγραμμάτων του καὶ γράφων
μουσικῆν, ἐν διαστάσει πρὸς πάντας τοὺς προτέρους αὐτοῦ φίλους, ὧν
τὴν βοήθειαν ἀποτόμως ἀπέκρουσεν. Ὑστερον ἀπῆλθεν εἰς *Ermenon-
ville*, τὴν ἑδραν ἐνὸς τῶν τιμιωτάτων αὐτοῦ θαυμαστῶν, τοῦ Μαρ-
κησίου *Girardîrou*. Μισανθρωπία καὶ ὑποχονδρία ἐπέκραναν τὰ τε-
λευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἀπέθανε τῇ 3ῃ Ἰουνίου 1878 θάνατον
αἰφνιδίον, ὡς ἐν ἀρχῇ ἐσφαλμένως ἐπίστευετο, δηλητηριάσας αὐτὸς
ἐαυτόν. Τὰ ὀστέα αὐτοῦ μετηνέχθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπα-
ναστάσεως ἐκ τῆς *Ermenonville* εἰς Παρισίους καὶ κατετέθησαν ἐν
τῷ Πανθέῳ πλησίον τῶν τοῦ Βολταίρου.

Ὁ Αἰμίλιος τοῦ Ρουσσῶ δὲν εἶναι σύγγραμμα συστηματικόν, ἀλ-

λά παιδαγωγικὸν μυθιστόρημα πλήρες εὐφροσύνης, πρωτοτύπων παρατηρήσεων, ἀλλὰ καὶ πλήρες παραδόξων ἢ τοῦλάχιστον ὑπερβολικῶν δοξασιῶν. Ἀμέσως πρακτικὴν χρησιμοποίησιν δὲν ἐπιτρέπουσιν αἱ ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἐκτιθέμεναι παιδαγωγικαὶ ἀρχαὶ ἤδη, διότι δὲν λαμβάνουσι πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν συνήθη μορφήν τῆς ἀγωγῆς ἐν τῇ πατριῇ οἰκίᾳ καὶ ἐν τῇ σχολῇ, ἀλλ' ἀναχωροῦσιν ἐκ τινος ἀφαιρέσεως, ἐκ τῆς σχέσεως δηλονότι τροφίμου τινὸς ἀνατραφησομένου δι' ἐλευθέρως ἀναστροφῆς μετὰ τοῦ ἑαυτοῦ παιδαγωγοῦ· ἡ ἀφαίρεσις αὕτη, ὡς ἐσχάτη μορφή συγκεντρώσεως τῆς παιδαγωγικῆς ἐνεργείας, ἐνδέχεται μὲν τῷ ὄντι νὰ εἶναι πολὺ ἐπιτηδεῖα εἰς κατασκευὴν ἰδανικῶν θεωριῶν, ἀλλὰ πρὸς τὸν πραγματικὸν βίον ὀλίγα μόνον τὰ κοινὰ ἔχει. Ἄλλως στερεῖται ὁ Ρουσσώ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ βίῳ παντὸς ὑποδείγματος οἰκογενειακοῦ βίου. Ὁμολογεῖ μὲν, ὅτι «ὡσπερ ἡ μήτηρ εἶναι ἡ φυσικὴ τροφὸς τοῦ παιδός, οὕτως ὁ πατὴρ εἶναι ὁ κύριος αὐτοῦ διδάσκαλος· ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος εἶναι πολυάσχολος, οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται αὐτῷ ἢ νὰ λάβῃ παιδαγωγὸν χάριν τοῦ υἱοῦ του. Οὗτος ἄς συντάσσεται σχεδὸν τῷ τροφίμῳ, ἄς εἶναι συμπαίκτηρ αὐτοῦ, ἄς μὲν παρ' αὐτῷ ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του περίπου 25 ἔτη, ἄς εἶναι διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς αὐτοῦ, ὡς ὁ τροφίμος συγχρόνως εἶναι μαθητὴς αὐτοῦ». Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ παιδαγωγὸς οὗτος ἐδαπάνησεν 25 ἔτη εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀγωγὴν, ὀφείλει νὰ θυσιάσῃ ἄλλα 25 ἔτη εἰς τὴν ἀγωγὴν τοῦ Αἰμιλίου. Δὲν θὰ ἦτο οἰκονομικὴ μωρία, εἰάν τις ἤθελε νὰ θυσιάσῃ τὴν πολυτιμότεραν ζωὴν τοῦ παιδαγωγοῦ εἰς τὴν ἡττον τιμίαν καὶ ἐν ταῖς τύχαις αὐτῆς τόσον ἀμφίβολον ἔτι ζωὴν τοῦ τροφίμου;

Ἄλλ' ὁ Ρουσσώ εἶναι ἰδεαλιστής, δὲν βλέπει ὡς ἄλλοι ἄνθρωποι καὶ ὁμολογεῖ ἐν τῷ προλόγῳ εἰς τὸν «Αἰμιλίον» του ὅτι ἐν αὐτῷ θὰ εὐρωσιν οὐχὶ τόσον πραγματεῖαν περὶ τῆς ἀγωγῆς, ὅσον τὰ ὄνειροπολήματα ἐνθουσιαστοῦ τινος περὶ ἀγωγῆς.

Ποῖον εἶναι λοιπὸν τὸ ἰδανικὸν τῆς ἀγωγῆς αὐτοῦ; Εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Κομερίου ἤδη, βεβαίως κατ' ἄλλην τινὰ ἔννοιαν ἀπαιτηθεῖσα καὶ εἰς τὴν διάνοιαν πολλῶν ἐκ τῶν νεωτέρων παιδαγωγικῶν μετὰ μείζονος ἢ ἐλάσσονος σαφηνείας προκύπτουσα ἀρχὴ τῆς κατὰ φύσιν ἀγωγῆς. «Θεὸν ὁ Ρουσσώ διατείνεται ὡς τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς τὸ καθαρῶς ἀνθρώπινον, τ. ἔ. ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ ἄνθρωπος εἶναι, οὐχὶ ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον δὲν εἶναι, ὑπὸ τοῦτο δὲ τὸ τελευταῖον νοεῖ τὴν κοινωρικὴν θέσιν, τὸ ἐπάγγελμα, τὴν ἐθνικότητα, τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως.

Ἐν τῇ φυσικῇ τάξει, ἐν ἣ ἀπκντες οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι, ἡ κοινὴ κλήσις αὐτῶν εἶναι ἡ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πᾶς ὅστις πρὸς ταύτην κακῶς ἤχθη, δὲν δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ καλῶς οἰανδήποτε θέσιν, ἥτις ἀναφέρεται εἰς ταύτην τὴν γενικῶς ἀνθρωπίνην κατάστασιν. Εἴτε διὰ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, εἴτε διὰ τὴν ἐκκλησίαν, εἴτε διὰ τὸν δικαστικὸν κλάδον παιδευθῆ ὁ τροφίμος μου, ὀλίγον μοι μέλει. Ἡ φύσις προώρῃσεν αὐτὸν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον. Ὁ βίος εἶναι τὸ ἐπάγγελμα, ὅπερ ἐγὼ θέλω νὰ τὸν διδάξω· ὅταν ἐξέλθῃ τῶν χειρῶν μου, δὲν θὰ εἶναι οὔτε σύμβουλος, οὔτε στρατιώτης, οὔτε ἱερεὺς· θὰ εἶναι πρὸ πάντων ἄνθρωπος». — «Ἐχετε πεποιθησιν εἰς τὴν νῦν ὑπάρχουσαν τάξιν τῶν πραγμάτων καὶ δὲν στοχαζέσθε, ὅτι ἡ τάξις αὕτη ὑπόκειται εἰς ἀφεύκτους ἀνατροπὰς, καὶ ὅτι εἰς ὑμᾶς εἶναι ἐπίσης ἀδύνατον νὰ προΐδητε ταύτας, ὡς καὶ νὰ ἐμποδίσητε ἐκείνην, ἥτις ἴσως ἤδη τὰ ὑμέτερα τέκνα θέλει καταλάβῃ. Ὁ μέγας γίνεται μικρός, ὁ πλούσιος γίνεται πτωχός, ὁ μονάρχης γίνεται ὑπήκοος· αὐτὰ αἱ μεταβολαὶ τῆς τύχης εἶναι τάχα τόσον σπάνιαι, ὥστε δύνασθε νὰ ἐλπίζητε ὅτι ἂ ἀποτελέσητε ἐξαιρέσιν τούτου; Πᾶν ὅ,τι ἄνθρωποι ὠκοδόμησαν, δύναται νὰ καταστρέψωσιν ἄνθρωποι· οὐδεὶς χαρκτηρ ἀνεξίτηλος ὑπάρχει πλὴν ἐκεῖνου ὃν ἡ φύσις ἐντυπώνει».

Ἄλλ' ἡ πρὸς τὸ κατὰ φύσιν τάσις τοῦ Ρουσσώ στρέφεται κατὰ τῶν ὑφισταμένων καταστάσεων τοῦ πολιτισμοῦ καὶ γίνεται κοινωρικὴ ἀπαισιοδοξία. Χαρακτηριστικὴ τούτου εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ «Αἰμιλίου»· «Πάντα εἶναι ἀγαθὰ, ὡς προέρχονται ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ δημιουργοῦ, πάντα διαφθείρονται ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸς ἀναγκάζει μίαν χώραν νὰ παράγῃ τοὺς καρπούς ἄλλης, τὸ δένδρον νὰ φέρῃ τὰς ὀπώρας ἄλλου τινός· ἀναμιγνύει καὶ συγχέει τὰ κλίματα, τὰ στοιχεῖα καὶ τοὺς καιροὺς τοῦ ἔτους· ἀκρωτηριάζει τὸν κύναν, τὸν ἵππον, τὸν δούλόν του, ἀνατρέπει τὰ πάντα, παρκαμορφώνει τὰ πάντα· ἀγαπᾷ τὴν δυσμορφίαν, τὰ τέρατα· οὐδὲν θέλει ὅπως τὸ ἔκαμεν ἡ φύσις, οὐδ' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον· πρέπει νὰ ἀσκηθῆ δι' αὐτόν, ὡς ἵππος πωλοδαμνούμενος· εἶναι ἀνάγκη νὰ περιτορευθῆ κατὰ τὸν συρμόν του, ὡς τὰ δένδρα τοῦ κήπου του». Λαμβάνομεν τὴν ἀγωγὴν κατὰ τὸν Ρουσσώ ἐκ τῆς φύσεως, ἐκ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων. Ἡ ἐσωτερικὴ ἀνάπτυξις τῶν ἡμετέρων δυνάμεων καὶ ὀργάνων εἶναι ἡ ἀγωγὴ τῆς φύσεως· ἡ χρῆσις ἢ διδασκατεῖα τις νὰ κάμῃ τῆς ἀναπτύξεως ταύτης, εἶναι ἡ δι' ἀνθρώπων ἀγωγή, καὶ ὅ,τι ἐξ ἰδίας

πειρας τῶν ἐφ' ἡμᾶς ἐνεργούντων πραγμάτων μανθάνομεν, εἶναι ἡ διὰ τῶν πραγμάτων ἀγωγή. Ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη ἀγωγή ὀφείλει νὰ υποτάσσεται εἰς τὴν πρώτην, τὴν διὰ τῆς φύσεως ἀγωγήν. Ἀλλὰ μεταξὺ τῆς διὰ τῆς φύσεως ἀγωγῆς, καὶ μεταξὺ τῆς δι' ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων, τ. ἔ. διὰ τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν ὑπάρχει ἀντίφασις. «Ἡναγκασμένος τις ὢν νὰ καταπολεμήσῃ ἢ τὴν φύσιν ἢ τοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς, πρέπει ν' ἀποφανθῇ ἂν θέλει νὰ μορφώσῃ ἄνθρωπον ἢ πολίτην» διότι ἀμφότερα δὲν δύναται τις συγχρόνως νὰ κατορθώσῃ. Ὁ φυσικὸς ἄνθρωπος εἶναι ὅλον τι καθ' ἑαυτόν· εἶναι ἡ ἀριθμητικὴ ἐνότης, τὸ ἀπόλυτον ὅλον, δι' ὃ οὐδεμία ἄλλη σχέσις ὑπάρχει ἢ πρὸς ἑαυτὸν ἢ τοὺς ὁμοίους του. Ὁ πολιτικὸς ἄνθρωπος εἶναι μόνον κλασματικὴ μονάς, ἥτις ἀναφέρεται εἰς τὸν παρονομαστήν, καὶ τῆς ἢ ἀξία κεῖται ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τὸ ὅλον, πρὸς τὸ σῶμα τῆς πολιτείας. Οἱ καλοὶ κοινωνικοὶ θεσμοὶ εἶναι αὐτοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες εἶναι τὰ μάλιστα ἐπιτήδειοι νὰ μεταβάλλωσι τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, νὰ στερήσωσιν αὐτὸν τὴν ἀνεξάρτητον ὑπαρξίν του, ὅπως χορηγήσωσιν αὐτῷ ἐξηρητημένην καὶ νὰ μεταφέρωσι τὸ Ἐγὼ εἰς τὴν γενικὴν ἐνότητα, οὕτως ὥστε πᾶν ἄτομον θεωρεῖ ἑαυτὸ οὐχὶ πλέον ὡς ἓν, ἀλλ' ὡς μέρος τῆς ἐνότητος καὶ μόνον ἐν τῷ ὅλῳ δύναται νὰ αἰσθάνηται. Ἐκ τούτων τῶν ἀναγκαιῶς ἀλλήλοις ἀντικειμένων σκοπῶν προκύπτουσι δύο ἀντίθετοι μορφαὶ τῆς ἀγωγῆς, ἡ δημοσία καὶ κοινὴ καὶ ἡ ἰδιωτικὴ καὶ οἰκιακὴ. Δημοσία ἀγωγή σήμερον δὲν ὑπάρχει πλέον καὶ δὲν δύναται πλέον νὰ ὑπάρχη· διότι ὅπου δὲν ὑπάρχει πλέον πατρίς, ἐκεῖ οὐδὲ πολῖται δύνανται πλέον νὰ ὑπάρχωσιν. Αἱ δύο αὗται λέξεις: πατρίς καὶ πολίτης ὀφείλου νὰ ἐξαλειφῶσιν ἐκ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν. Λοιπὸν μένει ἔτι μόνη ἡ οἰκιακὴ ἀγωγή καὶ ἡ διὰ τῆς φύσεως ἀγωγή. Τί ὀφείλομεν νὰ κάμωμεν, ὅπως συνδέσωμεν τὰς δύο ταύτας ἀγωγὰς προσηκόντως; ὅπως μορφώσωμεν τὸν Αἰμίλιον εἰς τὸν σπάνιον τοῦτον ἄνθρωπον, τὸν φυσικὸν ἄνθρωπον; — Πρὸ πάντων δέοι νὰ ληθῆ ἡ φροντίς ὅπως μηδὲν πράττεται! Ἡ πρώτη ἀγωγή λοιπὸν εἶναι ἀπλῶς ἀρηθρικὴ, ἥτις ὀφείλει νὰ μεριμνήσῃ, ὅπως ἡ ἐλευθέρᾳ ἀνάπτυξις τῶν φυσικῶν προδιαθέσεων καὶ δυνάμεων μὴ κωλύηται ὑπὸ ταρασσουσῶν αὐτὴν ἐπιδράσεων τοῦ πολιτισμοῦ ἢ καὶ ἐκτρέπηται εἰς ψευδεῖς ὁδοὺς. Ἡ ἀγωγή αὕτη δὲν συνίσταται εἰς τὸ νὰ διδάσκηται ὁ παῖς νὰ διακρίνῃ ἀρετὴν καὶ κακίαν, ἀλλ' εἰς τὸ νὰ προφυλάσῃ τὴν μὲν καρδίαν ἀπὸ ἐλαττωμάτων, τὸν δὲ νοῦν ἀπὸ τῆς

πλάνης. Διότι, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ρουσσώ εἶναι φύσει ἀγαθός, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐν αὐτῷ εἶναι κακόν, δὲν φαίνεται ὡς σύμφυτον, ἀλλ' ὡς ἐμπεφυτευμένον, τ. ἔ. ἔρχεται εἰς αὐτὸν ἐξωθεν διὰ τῆς κοινωνίας, ἐν ἣ ἡ καὶ ἡ κατὰ φύσιν ἀγωγή σκοπεῖ μόνον νὰ προφυλάξῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ ταύτης τῆς παραφύαδος τοῦ κακοῦ, ἀλλ' οὐδαμῶς νὰ καταπολεμήσῃ τὸ κακόν ἐν αὐτῇ. «Αὐτόματος ἀνάπτυξις τῆς καθ' ἑαυτὴν ἀγαθῆς φύσεως τοῦ παιδὸς εἶναι λοιπὸν κατὰ τὸν Ρουσσώ ἡ μόνη ὀρθὴ ὁδὸς εἰς τὸ νὰ γείνη ἄνθρωπος, καὶ τὸ πρῶτον ἔργον τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς ἐνταῦθα εἶναι: λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν τὴν ἰδιάζουσαν φύσιν τοῦ παιδὸς νὰ βοηθῇ αὐτῷ ἀπωθῶν τὰς ἐξωθεν βλαβερὰς ἐπιδράσεις. Εἰς τοῦτο προστίθεται εἴτα ὡς ἕτερον ἔργον: ἀσκήσις τῶν ἐν τῷ παιδί ὑπαρχουσῶν δυνάμεων, ὥστε ὁ ἄνθρωπος πρέπει ἐν πάσῃ περιστάσει νὰ μάθῃ νὰ ζῇ ὡς ἄνθρωπος. La véritable éducation consiste moins en préceptes qu' en exercices. (Ἡ ἀληθὴς ἀγωγή συνίσταται μᾶλλον ἐν ἀσκήσεσιν ἢ ἐν παραγγέλμασιν). Διότι ζῶν δὲν εἶναι τὸ ἀναπνεῖν, ἀλλὰ τὸ ἐνεργεῖν, ἢ χρῆσις τῶν μελῶν ἡμῶν, τῶν αἰσθήσεων, δυνάμεων, παντὸς ὅ,τι εἶναι μέρος ἡμῶν καὶ ὅ,τι παρέχει ἡμῖν συνειδήσιν περὶ τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν. Ὁ Ρουσσώ θέλει νὰ ἴδῃ τὸν ἀφηρημένον ἄνθρωπόν του ἰκανὸν πρὸς πάσας τὰς τύχας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου». — Οὕτω προήχθη ὁ Ρουσσώ εἰς τὸ νὰ κηρύττῃ τὸ εὐαγγέλιον τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς, λοιπὸν ἐπιστροφήν ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ ὑπερέτρου πολιτισμοῦ εἰς τὴν φυσικὴν ἀπλότητα τῶν σχέσεων τοῦ βίου, σκληραγωγίαν ἀντὶ τῆς ἐκθηλύνσεως. Διὰ τοῦτο ἀντεπεξέρχεται κατὰ τοῦ πονηροῦ συστήματος τῶν τιθῶν, κατὰ τῶν σπαργάνων καὶ τῶν περιειλήσεων τῶν νηπίων, κατὰ πάσης ἐκχαυνώσεως τῶν παιδῶν, κατὰ τῆς πολλὰ πρῶτον συστηματικῆς διδασκαλίας καὶ κατὰ τῆς παιδαγωγικῆς παιδείας. Τὴν θέσιν τῆς διδασκαλίας καταλαμβάνει παρ' αὐτῷ πείρα καὶ ἀναστροφή (μετὰ τοῦ παιδαγωγοῦ;), τὴν θέσιν τῆς πειθαρχίας ἢ φυσικῆς ἐλευθερίας. Τὸ παιδίον εἰς οὐδὲν πρέπει νὰ ἐθίζηται, οὐχὶ εἰς ὀρισμένην ὥραν φαγητοῦ καὶ ὕπνου, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ νὰ μὴ ἔχη μηδεμίαν ἔξιν. Ὄφείλει νὰ συμμορφοῦται πρὸς τὴν παιδαγωγικὴν διάταξιν οὐχὶ ἐξ ὑπακοῆς, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· αἱ λέξεις ὑπακούειν καὶ προστάσειν πρέπει νὰ ἐξαλειφῶσιν ἐκ τοῦ λεξικοῦ· ἔτι μᾶλλον αἱ λέξεις ὑποχρέωσις καὶ καθήκον· ἀλλ' αἱ λέξεις δύναιμι, ἀνάγκη, ἀδυναμία καὶ βία πρέπει νὰ ἔχωσι μεγάλην χρῆσιν ἐν αὐτῷ. Πᾶς συνλογισμὸς

μετὰ παιδῶν πρέπει κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ρουσσώ νὰ ἐκλίπῃ. Εἰς τὰ παιδιὰ δεικνύει τις ἰσχύρ, εἰς τοὺς ἄνδρας λόγους. Ἐκεῖνο, οὐ ὀφείλει ὁ παῖς ν' ἀπέχεται, ἄς μὴ τὸ ἀπαγορεύῃ τις, ἀλλ' ἄς τὸν ἐμποδίζῃ νὰ τὸ κάμῃ ὅ,τι τῷ ἐπιτρέπεται νὰ κάμῃ, ἄς τὸ ἐπιτρέπῃ τις εἰς τὸν πρῶτον λόγον, ἄνευ οὐδεμιᾶς παρακλήσεως καὶ ἄνευ οὐδενός ὄρου. Ὅ,τι ὅμως ἀπαξ τῷ ἠρνήθης, τούτου ἄς μὲνρ ἀμετακλήτως ἐστερημένος. Ἄς ἀναστρέφῃται τις μετὰ τοῦ τροφίμου λογικῶς, ἀλλ' ἄς μὴ φλυαροῖ πρὸς αὐτὸν περὶ λογικοῦ. Πάντων τῶν ψευδῶν τῶν παιδῶν ἔνοχοι εἶναι οἱ παιδαγωγοί, ἀνακρίνοντες αὐτοὺς καὶ λαμβάνοντες παρ' αὐτῶν παντοίας ὑποσχέσεις. Μὴ ἀπαίτει παρὰ τῶν παιδῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ δὲν θὰ παραμορφῶσιν αὐτήν. Μὴ λάλει πρὸς αὐτοὺς περὶ ἠθικῆς, ἵνα μὴ καταστήσῃς ταύτην μισητὴν εἰς αὐτούς. Ἡ μόνη διδασκαλία, ἣν ὀφείλεις νὰ δώσῃς αὐτοῖς εἶναι: «Μηδὲνα ποιεὶ κακόν». — Ἡ διδασκαλία πρέπει ν' ἀρχηται ἀπὸ πραγματικῶν γνώσεων. Γνώσις τῶν σημείων ἄνευ γνώσεως τῶν σηματομένων πραγμάτων εἶναι ματαια, οὕτω π. χ. ἡ γεωγραφικὴ διδασκαλία διὰ τοῦ χάρτου ἄνευ πραγματικῆς γνώσεως τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. Καὶ ἡ ἀνάγνωσις εἶναι κακοδαίμων ἀσχολία εἰς τοὺς παῖδας. Πρὸ τοῦ 12 ἔτους τῆς ἡλικίας του μόλις ὀφείλει νὰ γινώσκῃ ὁ Αἰμίλιος τί εἶναι βιβλίον. Σπουδαιότερα πάσης θεωρητικῆς γνώσεως εἶναι ἡ πρακτικὴ ἀσκήσις τῶν δυνάμεων, καὶ δὴ οὐ μόνον τῶν πνευματικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν σωματικῶν. Ὁ τρόφιμος ὀφείλει νὰ συνενώσῃ ποτὲ ἐν ἑαυτῷ τὸν νοῦν τοῦ σοφοῦ μετὰ τῆς ἰσχύος τοῦ ἀθλητοῦ. Διὰ τοῦτο συνιστᾷ ὁ Ρουσσώ γυμναστικὰς ἀσκήσεις, ἐθισμόν εἰς τὴν ἐργασίαν, τὰς δυσχερείας καὶ τὸν πόνον, θερμότητα καὶ ψυχρος, γυμνότητα τῆς κεφαλῆς, μακρὸν ὕπνον, σκληρὰν κλίνην, πρὸ πάντων δὲ ἀσκησιν τῶν αἰσθήσεων. «Μὴ ἀσκεῖτε μόνον τὰς δυνάμεις τῶν παιδῶν, ἀσκεῖτε πάσας τὰς αἰσθήσεις, αἵτινες διευθύνουσι τὰς δυνάμεις, ἐπωφελεῖσθε εἰ δυνατὸν πᾶσαν αἴσθησιν, βασανίζετε τὰς ἐντυπώσεις τῆς μιᾶς αἰσθήσεως διὰ τῶν ἄλλων. Μετρεῖτε, ἀριθμεῖτε, ζυγίζετε, συγκρίνετε» — Οὕτω π. χ. συνιστᾷ ὁ Ρουσσώ πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ἀφῆς ἀσκήσεις καὶ παιδιῶς ἐν τῷ σκότει, δι' οὗ συγχρόνως θὰ ἐκβάλληται καὶ ὁ ὑπὸ τῆς φαντασίας διεγειρόμενος φόβος. Ἡ μόλις κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους προσηκόντως ἐκτιμηθεῖσα γυμναστικὴ τῶν αἰσθήσεων συνεστάθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Ρουσσώ εὐκαίρως.

Μετὰ τοῦ 12ου ἔτους ἀρχεται νέα περίοδος τοῦ βίου καὶ τῆς ἀγω-

γῆς, ἡ ἐποχὴ τῆς σχετικῶς μεγίστης δυνάμεως τοῦ τροφίμου, διότι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ ἀναπτύσσονται ταχύτερον ἢ αἱ ἐπιθυμίαι του. Οὗτος εἶναι ὁ χρόνος τῆς ἐργασίας, τῆς συλλογῆς γνώσεων, τῆς διδασκαλίας. Αἱ ἐντυπώσεις τῶν αἰσθήσεων πρέπει νὰ μορφωθῶσιν εἰς ἐννοίας. Μόνον δι' ἐκείνων δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς ταύτας. Οὐδὲν ἄλλο βιβλίον, ἢ ὁ κόσμος οὐδεμίᾳ ἄλλῃ διδασκαλία, ἢ γεγορότα. Ἄς μὴ γινώσκῃ μηδὲν ὁ τρόφιμος, διότι ὑμεῖς τὸ εἶπετε εἰς αὐτόν, ἀλλὰ διότι τὸ κατενόησεν ἄς μὴ μάθῃ τὴν ἐπιστήμην, ἄς τὴν εὕρῃ. Ἡ διδασκαλία τῆς γεωγραφίας ἄς ὀρμηται ἐκ τῆς οἰκίας καὶ ἐκ τῆς πατρίδος. Ἄς σχεδιάζῃ ὁ τρόφιμος χάρτας τῶν περιχώρων, ὅπως μάθῃ πῶς γίνονται οἱ χάρται καὶ τί παριστάνουσιν. Ἡ διδασκαλία τῆς φυσικῆς ἄς ἀρχηται ἀπὸ τῶν ἀπλουστάτων δεδομένων τῆς πείρας, οὐχὶ δι' ὀργάνων. Ταῦτα πρέπει μᾶλλον νὰ προέρχωνται ἐκ τῶν τοιούτων τῆς πείρας φαινομένων, νὰ κατασκευάζωνται μάλιστα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καὶ αὐτοῦ τοῦ τροφίμου ἔσω καὶ ἄτελῶς. Ἐν τούτῳ δὲ ἄς μανθάνῃ ἐκάστοτε μόνον τοῦτο, ὅπερ ἔχει ἀνάγκην εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἡλικίαν νὰ γνωρίζῃ, οὐχὶ νὰ προλαμβάνῃ ὅ,τι εἰς τὰ κατόπινα ἔτη θὰ χρειασθῇ διότι οἱ ἀληθεῖς διδάσκαλοι ἡμῶν εἶναι ἡ πείρα καὶ τὸ αἶσθημα, καὶ μόνον ἐξ ὀρισμένων θέσεων, εἰς ἄς ὁ ἄνθρωπος καταντᾷ ἐν τῷ βίῳ του, μανθάνει παῖον εἶναι τὸ ὀρθόν. Ἐν γένει ἀπόφευγε διεξοδικὰς ἐξηγήσεις, αἵτινες πολλάκις δίδονται ὑπὸ διδασκάλων μόνον, ὅπως οἱ παρόντες ἐνήλικες ἴδωσιν αὐτούς. Περιορίζου εἰς τὸ πρᾶγμα. Ἀπονέμομεν πολὺ μεγάλην σπουδαιότητα εἰς τοὺς λόγους, καὶ ἡ φλύαρος ἡμῶν ἀγωγή μορφώνει φλυάρους. Λοιπὸν πάντα διὰ τῆς πείρας, πάντα δι' αὐτοτελοῦς καταλήψεως τῶν εὐκαίρως προσφερομένων ἀντιλήψεων, οὐδὲν ἐκ βιβλίων. «Μισῶ τὰ βιβλία», λέγει ὁ Ρουσσώ. «Μόνον ὁ Ροβινσὼν ἄς ἀποτελῇ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ τροφίμου». Ὁ διδάσκαλος ἄς ἐπισκέπτηται μετὰ τοῦ μαθητοῦ ἐργαστήρια, ἄς ἀφήνῃ αὐτὸν νὰ ἐπιχειρῇ, δι' οὗ ἐννοεῖ τὰ πάντα κάλλιον ἢ διὰ πολλῶν ἐξηγήσεων. Ἄς μανθάνῃ συγχρόνως νὰ ἐκτιμᾷ τοὺς ἀληθῶς ὀφελίμους χειροτέχνους μείζον, ἢ τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ μᾶλλον τιμωμένους τεχνίτας. Διὰ τοῦτο διδάξατε τὸν υἱόν σας χειροτεχνίαν τινὰ ἐντιμον, π. ἔ. ὀφέλιμον, π. χ. τὴν τοῦ τέκτονος. Πρέπει νὰ ἐργάζηται μὲν ὡς χωρικός, νὰ σκέπτηται δὲ ὡς φιλόσοφος, ἵνα μὴ γείνη ὀκνηρὸς ὡσπερ ὁ ἄγριος. Τὸ μέγα μυστήριον τῆς ἀγωγῆς εἶναι

νὰ διατάσσεται αὐτὴ οὕτως, ὥστε σωματικαὶ καὶ πνευματικαὶ ἀσκήσεις νὰ χρησιμεύωσιν ἀεὶ ἀλλήλαις εἰς ἀναψυχὴν.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἡβης μετὰ τοῦ 15ου ἔτους τῆς ἡλικίας σημαίνει κατὰ τὸν Ρουσσὸ τὴν δευτέραν γέννησιν τοῦ ἀνθρώπου. «Ὡς ὁ ῥόθος τῆς θλάσσης προηγεῖται τῆς καταιγίδος, οὕτως ἡ θυελλώδης αὐτὴ ἀνατροπὴ προαγγέλλεται ὑπὸ τῆς ταραχῆς τῶν ἀναβλαστανόντων παθῶν ὑπόκωφός τις ζύμωσις ἀγγέλλει τὴν προσέγγισιν τοῦ κινδύνου. Μεταβολὴ τις τῆς διαθέσεως, συχνοὶ ἀναβρασμοὶ, διηνεκῆς ἐξέγερσις τοῦ πνεύματος καθιστῶσι τὸν παιδᾶ σχεδὸν ἀκράτητον. Γίνεται κωφὸς πρὸς τὴν φωνήν, ἣτις καθίστα αὐτὸν πρότερον εὐάγωγον· εἶναι λίαν πυρέσσων· δὲν γνωρίζει πλέον τὸν παιδαγωγὸν αὐτοῦ, δὲν θέλει πλέον νὰ ἀγῆται. Εἰς τὰ ἐσωτερικὰ σημεῖα τῆς μεταβαλλομένης θυμικῆς διαθέσεως προστίθενται ἐπαισθηταὶ ἀλλοιώσεις ἐν τῇ ὄψει. Ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου του ἀναπτύσσεται καὶ λαμβάνει τὸν τύπον χαρακτηῖρος. Ἡ φωνὴ του μεταβάλλεται, ἢ μᾶλλον χάνει αὐτὴν, δὲν εἶναι οὔτε παῖς οὔτε ἀνὴρ καὶ δὲν δύναται οὐδενὸς ἐκ τῶν δύο τὸν τόνον νὰ λάβῃ. Οἱ ὀφθαλμοὶ του, τὰ ὄργανα ταῦτα τῆς ψυχῆς, οἵτινες μέχρι τοῦδε οὐδὲν εἶπον, εὐρίσκουσιν ἤδη γλῶσσαν καὶ ἔκφρασιν. Αὕτη εἶναι ἡ δευτέρα γέννησις· νῦν ἀληθῶς γεννᾶται ὁ ἀνθρώπος διὰ τὸν βίον, καὶ οὐδὲν ἀνθρώπινον εἶναι πλέον εἰς αὐτὸν ζένον. Μέχρι τοῦδε ἡ φροντίς ἡμῶν ἦν παιδιᾶ, νῦν πρῶτον λαμβάνει πραγματικὴν σπουδαιότητα. Τοῦτο τὸ τμήμα τῆς ζωῆς, ἐν ᾧ ἡ συνήθης ἀγωγή ἀποτελειοῦται, εἶναι ἐκεῖνο, ἀφ' οὗ ἡ ἡμετέρα δέον νὰ ἀρχῆται». — Περὶ τῆς ἐκριζώσεως τῶν παθῶν τόσον ὀλίγον δυνάμεθα νὰ σκεφθῶμεν, ὡς καὶ περὶ τῆς κωλύσεως τῆς ἐξεγέρσεως αὐτῶν. Ὁ Ρουσσὸ διακρίνει δύο εἶδη παθῶν· τὰ φυσικὰ πάθη, ὧν πηγὴ εἶναι ἡ φιλαυτία (amour de soi), καὶ τὰ κοινωνικὰ πάθη, ὧν πηγὴ ὁ ἐγωϊσμός (amour propre). «Ἡ φιλαυτία, ἣτις μόνον ἐαυτὴν ἔχει ἐν ὀφθαλμοῖς, εἶναι εὐχαριστημένη, ἐὰν αἱ ἀληθεῖς ἀνάγκαι ἡμῶν θεραπεύωνται· ἀλλ' ὁ ἐγωϊσμός, ὅστις κάμνει συγκρίσεις, οὐδέποτε εὐχαριστεῖται, οὐδὲ δύναται νὰ εὐχαριστηθῇ, διότι τὸ συναίσθημα τοῦτο, προκρίνον ἡμᾶς αὐτοὺς τῶν ἄλλων, ἀπαιτεῖ καὶ οἱ ἄλλοι νὰ προτιμῶσιν ἡμᾶς, ὅπερ δὴ ἀδύνατον. Οὕτως τὰ ἡπια καὶ ἐνδοτικὰ πάθη γεννῶνται ἐκ τῆς φιλαυτίας, τὰ σκληρὰ, ἀστοργα καὶ εὐερέθιστα ἰδιώματα τοῦναντίον ἐκ τοῦ ἐγωϊσμοῦ. Ὅ,τι λοιπὸν ποιεῖ τὸν ἀνθρώπον κυρίως ἀγαθόν, εἶναι τὸ νὰ ἔχῃ ὀλίγας ἀνάγκας καὶ ὀλίγον νὰ ἀντιπαραβάλ-

λη ἐαυτὸν πρὸς τοὺς ἄλλους· ὅ,τι ποιεῖ αὐτὸν κυρίως κακὸν εἶναι τὸ ὅτι ἔχει πολλὰς ἀνάγκας καὶ ἀποδίδει πολλὴν σημασίαν εἰς τὴν γνώμην τῶν ἀνθρώπων». Ἀλλ' ὁ ἀνθρώπος δὲν ἐπλάσθη νὰ μένῃ διὰ βίου μόνος· εἶναι μέλος τῆς κοινωνίας καὶ ὀφείλει νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ πρὸς αὐτὴν καθήκοντα. Γινώσκει τί κάμνουσιν ἐν τῷ κόσμῳ· πρέπει νῦν νὰ μάθῃ καὶ πῶς ζῶσιν ἐν αὐτῷ. Ὁ Αἰμίλιος εἰσέρχεται εἰς τὸν κόσμον, ὁ παιδαγωγὸς γίνεται φίλος αὐτοῦ, μεθ' οὗ συνδέει αὐτὸν τὸ αἶσθημα τῆς εὐγνωμοσύνης ἀντὶ τοῦ πρότερου αἰσθήματος τῆς ἐξοχότησεως. Εἰσαγόμενος εἰς τὴν κοινωνίαν ὁ Αἰμίλιος ὀφείλει νὰ θεωρῇ πάντα ἀνθρώπον ὡς φύσει ἀγαθὸν καὶ διὰ τοῦτο νὰ κρίνῃ αὐτὸν συμφώνως πρὸς ἐαυτὸν, ἀλλὰ πάντας ὁμοῦ ὡς διεσθραμμένους ὑπὸ προλήψεων καὶ κηκιῶν· ὀφείλει νὰ εἶναι ἐπιτήδειος νὰ σέβηται πᾶν ἄτομον, ἀλλὰ τὸ πλῆθος ὀφείλει νὰ τὸ καταφρονῇ καὶ πρέπει νὰ γνωρίσῃ, πῶς πάντες οἱ ἀνθρώποι περίπου τὸ αὐτὸ μὲν προσωπεῖον φοροῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἔχουσιν ἐνίοτε ὑπὸ τὸ προσωπεῖον εὐγενέστερον πρόσωπον. Τὸ ἀριστον εἶναι ν' ἀφήνῃ τις τὸν νεανίαν νὰ βλέπῃ τοὺς ἀνθρώπους πόρρωθεν καὶ πρὸς τοῦτο νὰ μεταχειρίζηται τὴν διδασκαλίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Διότι ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀκούομεν τοὺς ἀνθρώπους λαλοῦντας μόνον, καὶ δὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄλλως παρ' ὅ,τι εἶναι, ἐν τῇ ἱστορίᾳ βλέπομεν αὐτοὺς πράττοντας. Ἡ ἀρχαία ἱστορία πλεονεκτεῖ τοὺς νεωτέρους, διότι ἐν ταύτῃ οἱ ἀνθρώποι εἶναι παρὰ πολὺ ὅμοιοι ἀλλήλοις. Ὡς κύριον ἐλάττωμα τῆς ἱστοριογραφίας ἐν μεγάλῳ θεωρεῖ ὁ Ρουσσὸς, ὅτι μόνον τὸ φανερὸν προσφέρει, δὲν ἐπιδεικνύει ὅμως τὰ ἀφανῶς ἐνεργούντα ἠθικὰ αἷτια, καὶ ὅτι ἐπιδεικνύει ἡμῖν τὸν ἀνθρώπον ἐν στολῇ παρατάξεως, καὶ οὐχὶ ἐν τῇ οἰκιακῇ αὐτοῦ περιβολῇ. Οὕτως ἀσπάζεται λοιπὸν τὰς κατὰ Πλούταρχον βιογραφίας, ὅστις εἰκονίζει τοὺς μεγάλους αὐτοῦ ἄνδρας μόνον δι' ὀλίγων γραμμῶν. — Ὁ Αἰμίλιος ὀφείλει νὰ μάθῃ νὰ διακρίνῃ πανταχοῦ τὸ ἀληθές ἐν τῷ εἶναι καὶ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀνθρώπων, οὕτω δὲν θὰ φθονῆσῃ τοὺς πλευσίους, τοὺς ἰσχυροὺς· τοὺς δὲ κηκοὺς καὶ τοὺς βλάπτοντας αὐτὸν μᾶλλον θὰ ἐλεήσῃ ἢ θὰ μισήσῃ. — Ἐν τούτῳ τῷ (τετάρτῳ) βιβλίῳ πραγματεύεται ὁ Ρουσσὸ καὶ τὸ περὶ θρησκείας κεφάλαιον· διότι ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ πρῶτον ὀφείλει νὰ καταστῇ εἰς τὸν τρόφιμον γνωστὴ ἡ θρησκεία. Κατὰ τὸ 15ον ἔτος δὲν πρέπει ἀκόμη νὰ γινώσκῃ ὁ Αἰμίλιος ἂν ἔχει ψυχὴν, ἵσως μόλις κατὰ τὸ 18ον, διότι ἐὰν τὸ γινώσκῃ πρὶν γεῖνῃ ἀναγκαῖον, κίνδυνος εἶναι νὰ μὴ τὸ μάθῃ παντάπασιν. Κατῆ-

χρησιν, δόγματα και μυστήρια ονομάζει ο Ρουσσώ πράγματα, άτινα ου μόνον να τὰ έννοήση τις δέν δύναται άλλ' ουδέ να τὰ πιστεύση, προς τούτοις ταύτα είναι ή αίτια αίματηρᾶς μισαλλοδοξίας, και εάν ο ουρανός κερδαινῆται δια τῆς άποστομίσσεως λόγων τινῶν, δύναται τις τότε να κατοικήσῃ αὐτόν δια ψαρῶν και κισῶν. Οὕτω λοιπόν ο Αίμιλιος οὐδεμίαν ειδικήν θρησκείαν διδάσκειται, εις οὐδεμίαν αἵρεσιν κατατάσσεται, άλλὰ καθίσταται ικανός να εκλέξῃ εκείνην, εις ἣν αναγκαιώς θά φέρῃ αὐτόν ή άριστη χρῆσις τοῦ λογικοῦ του. Ποία δὲ είναι αὕτη, περι τούτου εκφράζεται ο Ρουσσώ εν τῇ παρενθεσιμῆν εν τῷ Αίμιλιῷ «όμολογία πίστεως τοῦ Σαβαυδοῦ ἐφημερίου» εν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ υπερσπίζει ο Ρουσσώ τὰς θεμελιώδεις έννοιὰς τῆς λεγομένης φυσικῆς θρησκείας κατὰ τε τῶν ὀπαδῶν τῆς θετικῆς θρησκείας και κατὰ τῶν ὕλισιῶν. — Ὅσον δ' άφορᾷ τὴν παιδαγωγικὴν διεύθυνσιν διδάσκει ο Ρουσσώ εκ διαμέτρου αντίθετα προς τὴν συνήθη παράδοσιν. Κατὰ ταύτην ή άγωγή πρέπει προιούσης τῆς ἡλικίας να μεταβαίνῃ βαθμηδόν ἀπὸ τῆς ανάγκης εις τὴν ελευθερίαν κατὰ τὸν Ρουσσώ ἕως τὸ έναντίον πρέπει να συμβαίνει: Ὁ Αίμιλιος, ὅστις ὡς παιδίον ἠδύνατο ν' ἀπολαύῃ τῆς πλήρους φυσικῆς ελευθερίας του, ὀφείλει ὡς νεανίας να ὑποταχθῇ εις τὴν πειθαρχίαν τοῦ λογικοῦ. — Εἰς τοῦτον τὸν χρόνον πίπτει και ή περίοδος τῆς ἀναπτύξεως τῆς καλαισθησίας, και προς τὸν σκοπὸν τοῦτον συνιστᾷ ο Ρουσσώ εις τοὺς τροφίμους αὐτοῦ τὴν εν Παρισίοις διαμονήν, εἶτα τὴν σπουδὴν τῶν γλωσσῶν και τῆς ὥραιας φιλολογίας, ὅπου πάλιν ή κλασικὴ ἀρχαιότης προτιμᾶται τῶν νεωτέρων συγγραμμάτων.

Ἄλλ' ἤδη ἔφθασεν ο καιρός να εκλέξῃ ο Αίμιλιος σύντροφον. Αὕτη ή σύντροφος είναι ή Σοφία, ή γυνή par excellence (κατ' ἐξοχήν). Εἰς τὴν περιγραφήν τῶν ιδιαιτέρων ἐκείνων σχέσεων, ἃς συνεπάγεται ο συζυγικός θεσμός, ἀσχολεῖται ο Ρουσσώ εν τῷ πέμπτῳ και τελευταίῳ βιβλίῳ τοῦ «Αίμιλίου» του, εν ᾧ συγχρόνως εκτυλίσσει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν τὸ ιδανικὸν τῆς τέως έντελῶς παρημελημένης γυναικείας άγωγῆς. Ὁ Αίμιλιος γίνεται πατήρ και δια τὸν υἱόν του δέν εκλέγει παιδαγωγόν, ἀναφωνῶν: «Ὁ Θεός να φυλάξῃ, καθῆκον τόσον ἱερὸν και τόσον ὥρατον να εκπληρωθῇ ὑπὸ τινος άλλου ἢ ἐμοῦ αὐτοῦ!» — Ὁ παιδαγωγός του θά πρρίσταται αὐτῷ τοῦ λοιποῦ μόνον ὡς σύμβουλος. Βλέπομεν ὅτι αἱ ιδέαι, ἃς ο Ρουσσώ φέρει εις φῶς εν τῷ ἐποχῆν ἀφήσαντι παιδαγωγικῷ αὐτοῦ ἔργῳ εκ τῆς πηγῆς νέας φιλοσοφικῆς

περι κόσμου θεωρίας, είναι ικανῶς ισχυραὶ ὥστε να ἐπασχολῶσι δύο ἔθνη ἐπὶ μίαν ὄλην ἑκατονταετηρίδα και να δικαιολογήσῃσι τὴν έντύπωσιν, ἣν και σήμεραν ἔτι ἐμποιοῦσιν εις σκεπτομένους ἀνδρας. Ἡ ὀριστικὴ κρίσις περι Ρουσσώ και τοῦ Αίμιλίου του, ὡς οἰκοθεν έννοεῖται, είναι αναγκαιώς ὅλως διάφορος κατὰ τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ κρίνοντος. Ὑπὸ τινῶν μέχρις οὐρανοῦ ὑψωθείς, καταρρίπτεται ὑπ' άλλων εις τὸν πηλόν. Ἐκτός τινῶν πικραδόξων και ὑπερβολικῶν ἀξιῶσεων ο «Αίμιλιος» αὐτοῦ μένει εν τῇ ιστορίᾳ τῆς άγωγῆς, ἔργον ἐποχῆν ἀρίνον, ὡς πρὸ πάντων ο Schmidt εν τῇ ἐκυτοῦ «ιστορίᾳ τῆς παιδαγωγικῆς» τὸν ἐξετίμησεν. Ὁ Ρουσσώ ἀπέδωκε δια τοῦ Αίμιλίου εν τῇ λυπηρᾷ περιόδῳ τῆς γαλλικῆς άγωγῆς ισχύν εις τὸ δίκαιον τῶν παιδῶν ἐπὶ τῶν μητρικῶν μαστῶν, εν γένει εις τὸ δίκαιον τῆς φύσεως και τῶν φυσικῶν θεμελιωδῶν ὄρων τῆς ζωῆς εν τῇ άγωγῇ και ἀντέταξεν εις τὴν ἀσπλαγγχον κοινωνία δαψιλῆ πλοῦτον ἀληθοῦς καρδίας, εις τὴν καθολικὴν ἀκολασίαν ἠθικὴν βούλησιν. Εἰς τὴν γαλλικὴν κοινωνίαν ἐνέσκηψεν ο Αίμιλιος ὡς κεραυνός εν πνιγηρᾷ κακοκαιρίᾳ. Ἦτο βιβλίον ἀνήκουστον, — βροντοφῶνως καλοῦν εις τὸν περι ζωῆς και θανάτου άγῶνα, ὑπὸ κοινοβουλίων και ἀρχιεπισκόπων καταδικασθέν, πυρποληθέν, ὑπὸ τοῦ τύπου ἐξυμνηθέν και εις τὸν οὐρανὸν ὑψωθέν. Τόσον ισχυρῶς οὐδέν παιδαγωγικὸν σύγγραμμα ἀκόμη εἶχε συγκινήσῃ να ἐξεγείρῃ τοὺς παιδαγωγούς, και οὐ μόνον τοὺς παιδαγωγούς, — και τοὺς ποιητὰς και τὰς γυναῖκας. Αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ ἦσαν καταπληκτικαί. Ἀπὸ τοῦ ἀκρου τῆς ἐπιτηδεύσεως, τῆς ἐκθλύσεως κλ. ἔφθασεν ή άγωγή εν πολλαῖς οἰκογενεαῖς δια τοῦ Αίμιλίου εις τὸ άλλο ἄκρον. Οὐδέποτε εἶχε γίνῃ τόσον ἐπιβάλλον άγῶν κατὰ τῆς φλυαρίας και τῶν λήρων τῶν τροφῶν και τιθηνῶν, κατὰ τῆς ἐπιστήμης τῶν ψιλῶν λόγων, κατὰ τῆς πολυγλωσσίας τῶν παιδῶν, τῆς μὴ ἐξ αὐτῶν ἐκβλαστάνουσῆς, κατὰ τῆς μαθησεως λέξεων εν γένει, κατὰ τῶν βιβλίων ὡς διδασκτικῶν μέσων, τῶν «ἀνιαροτάτων οἰκιακῶν σκευῶν» τῶν παιδῶν. Οὐδέποτε ἀκόμη εἶχε τεθῆ εις τὴν θέσιν τῶν σχολαστικῶν διδασκτικῶν βοηθημάτων μετὰ τηλικαύτης δεσποτικῆς δυνάμεως μέσα παιδαγωγικὰ εκ τῆς φύσεως ληφθέντα, ὅσον εν τῷ Αίμιλιῳ. Ἡ ἀρχή τῆς τοῦ ἀνθρώπου άγωγῆς ἄμα τῇ γεννήσει, διοργάνωσις τῶν πέριξ τοῦ παιδὸς προς ἐποπτικὴν, αὐτενεργὸν πραγματικὴν διδασκαλίαν, αὐτοπαιδευσίς δια τῆς πείρας, λογικὸν τῶν αἰσθήσεων πρὸ τοῦ διανοητικοῦ λογικοῦ, ἀγάπη προς τοὺς παῖδας και προς τὸ ἀξίερα-

στον αὐτῶν ἔνστικτον, τὸ ἐν ταῖς παιδιαῖς αὐτῶν δεικνυόμενον, μελέτη τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῷ ἀνδρὶ, τοῦ παιδὸς ἐν τῷ παιδί, ἐκάστῳ τὴν οἰκείαν θέσιν ὑποδεικνύουσα: αὐταὶ εἶναι αἱ μεγάλαι ἀλήθειαι, ἃς ὁ 'Ρουσσώ ἐκήρυξεν ἐν μορφῇ ἐθνουσιασμοῦ, καὶ αἵτινες τοῦ λοιποῦ προσελήφθησαν εἰς τὴν παιδαγωγικὴν ὡς ἀξιώματα.

Αἱ πλάναι τοῦ 'Ρουσσώ εἶναι ἐπακολουθήματα τοῦ μονομεροῦς φιλοσοφικοῦ συστήματος, καθ' ὃ ὑψώνει τὴν φύσιν εἰς ὑπέρτατον κριτὴν πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων, καὶ ἐπομένως καὶ τῆς ἀγωγῆς ἔργου, οὐχὶ εἰς τὴν φύσιν, ἀλλ' εἰς τὸ λογικὸν ἀνήκοντος. Ἐν γένει δὲν δύναται νὰ σταθῇ ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ φύσεως καὶ κοινωνίας, διότι καὶ ἡ κοινωνία εἶναι προῖον φυσικῶν δυνάμεων, λοιπὸν τεμάχιον φύσεως.

Ἰδίως πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς τις θεμελιώδης πλάνη (πρῶτον ψεῦδος), ὅτι ὁ 'Ρουσσώ θεωρεῖ τὸν ἀνθρώπον ὡς ἐξ ἀρχῆς (φύσει) ἀγαθὸν καὶ πάντα τὰ κακὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος θέλει νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν κοινωνικὸν πολιτισμὸν, διὸ καὶ ἡ πρώτη ἀγωγή ὀφείλει νὰ εἶναι ἀρνητικὴ μόνον. Τούναντίον δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ὁ ἀνθρώπος οὔτε ἀγαθὸς οὔτε κακὸς εἶναι φύσει, καὶ ἡ πραγματικὴ αὐτοῦ τύχη ἐν τῷ βίῳ εἶναι γινόμενον πολλῶν παραγόντων, μεταξὺ τῶν ὁποίων βεβαίως αἱ κοινωνικαὶ ἐπιδράσεις κατέχουσι τὴν πρώτην θέσιν.

(Ἐκ τῆς «παιδαγωγικῆς ἐγκυκλοπαιδείας» τοῦ Αἰνδερ).

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΑΞΕΙΣ ΑΝΩΤΕΡΑΙ

(συνέχεια ἴδ. συλλ. 5ον σ. 239).

Τέταρτος πλοῦς.

I. Νομίζετε ὅτι ὁ Κολόμβος καὶ ἕτερον πλοῦν θὰ ἐπιχειρήσῃ; Ὅποια ἡ θέσις τοῦ Κολόμβου; Ἡ θέσις τοῦ ἦτο πολὺ ἀξιολύπητος.

α) Οἱ περὶ τὸν βασιλέα εὐγενεῖς δὲν ἠγάπων αὐτόν. β) Ἄλλος ἀνὴρ ἐγένετο διοικητὴς τῶν νέων χωρῶν· τὰ δικαίωματα ἀφηρέθησαν ἀπὸ τὸν Κολόμβον. γ) Οὐδὲν ἀποτέλεσμα τῶν κόπων του εἶδε. Περὶ τὰ 20 ἔτη εἰργάσθη ἐπὶ τοῦ σχεδίου του· ὁ πρῶτος σκοπὸς ὅμως ἀπέ-

τυχε (Ἰνδία, Κίνα). δ) Ὁ βασιλεὺς του ἐδυσπίστει πρὸς αὐτόν. Δὲν ἐπίστευεν, ὅτι ὁ Κολόμβος ἐπεθύμει τὸ καλὸν τῆς Ἰσπανίας.

II. 1) Ἀπόπλους. 2) πλοῖα. 3) πλοῦς. Κανάριοι νῆσοι. Χαίτη). 4) Πρὸ τῆς Χαίτης. 5) Ἐπὶ τῆς Ἰαμάικας. 6) Ἐπάνοδος 1504 καὶ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ Κολόμβου.

Συγκέντρωσις.

1) Ὁ Κολόμβος ἀναλαμβάνει καὶ τέταρτον πλοῦν μ' ὅλα τὰ κωλύματα. Ἦτο σταθερὸς καὶ ἐπίμονος εἰς τὰς ἀποφάσεις του. Πραγματικῶς δὲν ἠδύνατο ἄλλως νὰ πράξῃ. Ὁ πόθος του πρὸς θαλασσίας ἐκδρομάς, ἡ ἀπόφασίς του, ἡ ἀνακάλυψις νέας ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Κίναν ὥθουν αὐτὸν πάντοτε πρὸς νέους πλοῦς.

Ἄλλ' ἦτο ἀτυχῆς· τὰ πλοῖα του ἐβυθίζοντο. Ὅτε διέμενον ἐν Ἰαμάικα ἀνελογίσθη ὁποίας ἐλπίδας εἶχε καὶ πῶς ἐπληρώθησαν. Ποῖαν διάθεσιν ὄφειλε νὰ ἔχῃ; (λυπημένος μελαγχολικὸς καὶ ἴσως ὀργισμένος.) Μίαν παραμυθίαν εἰσέτι εἶχε· ποῖαν;

2) Ὁ βασιλεὺς ἦτο σκληρὸς. Ἡ δικταγὴ του.

3) Ὁ θάνατος, Φιέσκον, Μένδεξ.

III. 1) Ἀφορμὰ τοῦ 1, 2, 3 καὶ 4 πλοῦ.

2) Τὰ ἀποτελέσματα ἐκάστου πλοῦ.

α) Κατάκτησις.

β) Συμβάντα αα) ἐπὶ τῆς θαλάσσης· ββ) ἐπὶ τῶν νήσων.

3) Σύγκρισις τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Κολόμβου πρὸς τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ θριάμβου του.

IV. α) Ἱστορικὸν σύστημα.

ἐγεννήθη 1456

1492—1493 1 πλοῦς

1493—1496 2 . . . .

1498—1500 3 . . . .

1502—1504 4 . . . .

1504 Ἰσθμὸς †

1506 Κολόμβος †

β) Κοινοπολιτικά.

1) Τὸ ἐμπόριον.

α) Συγκοινωνία τῆς Εὐρώπης μετὰ τῆς Ἀσίας 1493.

β) Συγκοινωνία τῶν λαῶν μετὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν ἐμπορικῶν ὁδῶν.

- γ) Εἶδη τοῦ ἐμπορίου.
- δ) Σπουδαιότης τοῦ ἐμπορίου.
- ε) Ἀνούψωσις τοῦ ἐμπορίου διὰ τῶν ἀναγκλύψεων.
- 2) Ἀποικίαι· (ὠφέλειαι ἐκ τῆς εὐτυχοῦς ἐπιχειρήσεως).

I. Συμπάραθεσις τῶν προσόντων τῶν σπουδαίων προσώπων καὶ λαῶν.

- 1) Χαρακτηριστικὰ τοῦ Κολόμβου.
- α) Τὸ ἐξωτερικὸν β) ὁ χαρακτήρ.
- 2) Ἀκλόνητος πεποιθήσις πρὸς τὸ ὀρισθὲν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἔργον.

3) Ἐκ τῆς ἐnthουσιώδους πεποιθήσεώς του προῆλθεν ἡ ἀκαρδαντος ὑπομονή, τὸ θάρρος καὶ ἡ γενναιότης.

4) Ἡ πίστις πρὸς τοὺς κυριάρχους του.

Τὸ ὑπὸ τὸν ἀπαρέσκει ἡμῖν.

- 1) Ἡ μικροπρεπὴς πλεονεξία του.
- 2) Ἡ ἀδυναμία πρὸς τοὺς συνομώτας.

3) Ἡ συμπεριφορὰ του πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς.

II. Αἱ ὠφέλειαι αὐτοῦ.

1) Πλουτισμὸς τῶν γνώσεών του. (Νέαι χῶραι—ἐπιφάνεια τῆς γῆς).

2) Φυσικαὶ παρατηρήσεις.

3) Παράρμησης πρὸς βθεῖαις σκέψεις. Πρόδοσις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας.

Χαρακτηρισμὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας (δυσπιστία, φρόνησις, ἀστασία, ἀγνωμοσύνη) ὁμοίως τῆς Ἰσθβέλλας (φρόνησις, καλοκαγαθία, σταθερότης τῆς βουλήσεως) ἐν τέλει τῶν Πορτογάλλων, Ἰσπανῶν, Ἰνδῶν.

III. Ἡμεῖς ἔχομεν ἀποικίας ; κτλ.

Ἐκ τοῦ περιοδ. «Deutsche Schulpraxis» κατὰ τὸν Ἑρδάρτον ὑπὸ R. G.)

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ ΟΛΥΜΠΙΟΣ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ

(Συνέχ. τοῦ φ. 5. σ. 230).

2. Οἱ μάγοι ἐξ ἀνατολῶν καὶ ἡ φυγὴ εἰς Αἴγυπτον.

1. Ὅτε ὁ Ἰησοῦς ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐν ἡμέραις

Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ, μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν παρεγένοντο εἰς Ἱερσόλυμα, λέγοντες, Ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων ; εἶδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ.

Ἀκούσας δὲ Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς ἐταράχθη, καὶ πᾶσα Ἱερσόλυμα μετ' αὐτοῦ καὶ συναγαγὼν πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, ἐπυνθάνετο παρ' αὐτῶν, ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται· οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ, ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας· οὕτω γὰρ γέγραπται διὰ τοῦ προφήτου, «Καὶ σὺ Βηθλεὲμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραὴλ».

Τότε ὁ Ἡρώδης, λάθρα καλέσας τοὺς μάγους, ἠκρίβωσε παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος· καὶ πέμψας αὐτοὺς εἰς Βηθλεὲμ εἶπε, «Πορευθέντες ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ παιδίου· ἐπὶ ἃν εὗρητε, ἀπαγγείλατέ μοι, ὅπως καὶ γὼ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ».

Οἱ δὲ ἀκούσαντες τοῦ βασιλέως ἐπορεύθησαν· καὶ ἰδοὺ, ὁ ἀστήρ, ὃν εἶδαν ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτούς, ἕως ἐλθὼν ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον· ἰδόντες δὲ τὸν ἀστέρα, ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην σφόδρα· καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν οἰκίαν, εὗρον τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ, καὶ πεσόντες προσεκύνησαν αὐτῷ, καὶ ἀνοίξαντες τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν προσήνεγκαν αὐτῷ δῶρα, χρυσὸν καὶ λίθον καὶ σμύρναν.

Καὶ χρηματισθέντες κατ' ὄναρ μὴ ἀνακάμψαι πρὸς Ἡρώδη, δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν.

2. Ὅτε δὲ ἀνεχώρησαν οἱ μάγοι, ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου φαίνεται κατ' ὄναρ τῷ Ἰωσήφ, λέγων, «ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἴσθι ἐκεῖ ἕως ἂν εἶπω σοι· μέλλει γὰρ Ἡρώδης ζητεῖν τὸ παιδίον τοῦ ἀπολέσαι αὐτό. Ὁ δὲ Ἰωσήφ ἐγερθεὶς παρέλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ νυκτός, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Αἴγυπτον».

Τότε Ἡρώδης, ἰδὼν ὅτι ἐνεπαίχθη ὑπὸ τῶν μάγων, ἐθυμώθη λίαν καὶ ἀποστείλας ἀνέλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεὲμ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὀρίοις αὐτῆς, ἀπὸ διατοῦς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων.

Ὅτε δὲ ἐτελεύτησεν ὁ Ἡρώδης, ἰδοὺ, ἄγγελος Κυρίου κατ' ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσήφ ἐν Αἴγυπτῳ, καὶ λέγει, «Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ

παιδίον και την μητέρα αυτού, και πορεύου εις γην Ισραήλ· τεθνή-
κασι γάρ οι ζητούντες την ψυχήν του παιδίου.» Ο δὲ ἐγερθεὶς παρέ-
λαβε τὸ παιδίον και την μητέρα αυτού και ἦλθεν εις γην Ισραήλ, και
κατώκησεν εις πόλιν λεγομένην Ναζαρέτ.

2 Οἱ μάγοι ἐξ ἀνατολῶν και ἡ φυγὴ εις Αἴγυπτον.

Σκοπός. Σήμερον θὰ σὰς διηγηθῶ πῶς τὸ παιδίον Ἰησοῦς ὑπό τι-
νων ἠγαπήθη και ὑπὸ ἄλλων ἐμισήθη.

1. Στάδιον. Ποῖοι εἶναι οἱ ἀγαπήσαντες τὸν Ἰησοῦν και ποῖοι οἱ
μισήσαντες; Ἀνάμνησις τῶν ἀγαπῶντων γονέων και τῶν δοξολογούν-
των ποιμένων. Και ἕτεροι Ἰουδαῖοι ἐγένωσκον τὰ περὶ τῆς γεννήσεως
του Ἰησοῦ και τοῦ τόπου. Αἱ προφητεῖαι περὶ τοῦ Μεσσία, ὃν ὁ
λαὸς ὡς γῆινον βασιλέα ἐνόει. Ἐχάρη και ὁ βασιλεὺς τῆς χώρας, ὁ
ἄθεος Ἡρώδης, διὰ τὴν γέννησιν τοῦ Μεσσία;—Οὐ μόνον οἱ Ἰσραη-
λίται, ἀλλὰ και ἐθνικοὶ κατοικοῦντες μακρὰν πρὸς Ἀνατολάς, ἤκου-
σαν περὶ τοῦ μέλλοντος βασιλέως τῶν Ἰουδαίων, ὅστις ἔμελλε νὰ σώ-
σῃ και αὐτούς. Ἐὰν εὕρισκον τὸν Ἰησοῦν, θὰ προσκυνῶν αὐτόν, ὡς
ἔθος ἐστὶν ἐν Ἀνατολῇ νὰ προσκυνῶσι τὸν βασιλέα, τουτέστι διὰ δώ-
ρων, χρυσοῦ, λιθάνου και σμύρνης.

Λοιπὸν ἀκούετε, ποῖος εἶναι ὁ ἀγαπῶν τὸ παιδίον Χριστὸς και
ποῖος ὁ μισῶν.

1. Στάδιον. I Μέρους. Οἱ μάγοι ἐξ ἀνατολῶν. Συνδιάλεξις. Οἱ
τρεῖς μάγοι ζητοῦσι τὸν βασιλέα, τοῦ ὁποίου τὴν γέννησιν ὁ ἀστὴρ
ἀνήγγειλεν αὐτοῖς, ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Ἰουδαϊκῆς χώρας. Ὁ Ἡ-
ρώδης ταράττεται (φοβούμενος τὴν ἐκθρόνισιν) και πᾶσα Ἱεροσόλυμα
μετ' αὐτοῦ. Μαθὼν ὁ βασιλεὺς τὸν τόπον τῆς γεννήσεως τοῦ Χρι-
στοῦ, πυθάνεται και περὶ τοῦ χρόνου· ζητεῖ δὲ ν' ἀνευρῇ τὸ μισηθὲν
παιδίον, ἀπακτῶν τοὺς μάγους ὅτι δῆθεν θέλει νὰ προσκυνήσῃ αὐτῷ.
Οἱ μάγοι ὀδηγηθέντες ὑπὸ τοῦ ἀστέρος προσκυνοῦσι τὸ παιδίον και
ἀναχωρήσαντες δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἐπιβραδύνουσι τὸν ἀνόσιον σκοπὸν τοῦ
βασιλέως.

2 Μέρους. Ἡ φυγὴ εις Αἴγυπτον και ἡ βρεφοκομία.

1 Στάδιον. Ἐνταῦθα δύνανται νὰ ριφθῶσιν αἱ ἐρωτήσεις. Τί ἔπρα-
ξεν ὁ Ἡρώδης;— Πρῶτον περιέμενε· ἔπειτα ἐπεμφε δημίους· ἐγνώ-
ριζε βεβαίως τὴν διαμονὴν και τὴν ἡλικίαν τοῦ παιδίου. Θέλει και

ὁ Θεὸς ν' ἀποθάνῃ τὸ παιδίον; Διατί ὄχι; Πῶς ἐμπόδισε τὸ σχέδιον
τοῦ θανάτου;

2. Στάδιον. Διήγησις. Πρὸς συνδιάλεξιν: Ὁ Θεὸς σώζει τὸ ἀγα-
πητόν του παιδίον και τοὺς γονεῖς αὐτοῦ ἐκ τοῦ κακοῦ βασιλέως,
και ὀδηγεῖ αὐτοὺς εις χώραν, ἣτις ὑπῆρξέ ποτε σωτήριος εις ἀνθρώ-
πους ἀγαπητοὺς τῷ Θεῷ.—Ὁ βασιλεὺς θυμωθεὶς διότι δὲν ἐπέστρε-
ψαν οἱ μάγοι, διατάττει νὰ φονεύσωσι πάντα τὰ παιδιά, ὅπως ἐπι-
τύχῃ τὸ ἐν' ἀποτυγχάνει. Ὁ Θεὸς τιμωρεῖ τὸν Ἡρώδην (ἀσθένεια,
βάσανα, θάνατος). Ἐπιστρέφει τὸ παιδίον μετὰ τῶν γονέων αὐτοῦ
εις τὴν πατρίδα και κατοικεῖ ἐν τῇ πόλει, ἐν ἣ κατώκουν οἱ γονεῖς
τοῦ Ναζαρέτ.

(Ἀκολουθεῖ)

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ ΟΛΥΜΠΙΟΣ.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΝ

Ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ Δημοτ. συμβούλου κ. Μ. Π. Λάμπρου. ἀναγνωσθεῖσης ἐπὶ
τῇ διανομῇ τῶν βραβείων ἐν τοῖς ἀριστεύσασιν τῶν μαθητῶν ἑκατέρου τοῦ φύλου,
ἀποσπῶμεν τὰς ἐξῆς στατιστικὰς πληροφορίας περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Δήμου Ἀθηναίων
διατηρουμένων δημοτικῶν σχολείων, τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀναλισκομένου χρηματικοῦ πο-
σοῦ, και τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατὰ τοῦτο τὸ σχολικὸν 1884—1885 μαθητῶν και μα-
θητριῶν.

Καὶ Α' ἐν μὲν ταῖς Ἀθήναις διατηρεῖ ὁ Δήμος Ἀθηναίων 9 δημοτικὰ σχολεῖα
θηλέων, 6 μὲν πλήρη ἐν ταῖς συνοικίαις ταύταις. α) ἐν τῇ τῆς Πλάκας· β) κατὰ
τὴν ὁδὸν Ἀθηνᾶς παρὰ τῷ ναῷ τοῦ Μεγάλου Μοναστηρίου. γ) κατὰ τὴν ὁδὸν Πει-
ραιῶς ἀντικρὺ τοῦ Ὁδείου· δ) ἐν Νεαπόλει (ἄρρωγῇ τοῦ δημοσίου)· ε) κατὰ τὴν
ἀεζαμενὴν και ς') κατὰ τὴν συνοικίαν Κασίδας· 3 δὲ ἀτελῆ ὑπὸ μίαν διδάσκαλον
ἦτοι· α) ἐν τῇ συνοικίᾳ τῆς Ἀγίας Μαρίας· β) ἐν τῇ τοῦ Βατραχονησίου και γ)
ἐν τῇ τοῦ φωταερίου.

Δημοτικὰ δὲ σχολεῖα ἀρρένων διατηρεῖ ὁ δῆμος ἐν τῇ πόλει 4, ὧν τρία μὲν
πλήρη α) ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀθηνᾶς· β) ἐν τῇ συνοικίᾳ τῆς Πλάκας γ) ἐν τῇ Νεαπόλει,
ἐν δὲ ἀτελεῖς ὑπὸ ἓνα διδάσκαλον ἐν τῇ συνοικίᾳ Πιθαρᾶδι κα.

Β' ἐν τοῖς περίεξ συνοικισμοῖς και χωρίοις διατηρεῖ 10 μὲν σχολεῖα ἀρρένων, 6
δὲ θηλέων. Τὰ σχολεῖα τῶν ἀρρένων εἶναι 1) ἐν Καλανδρίῳ, 2) ἐν Ἀμαρουσίῳ,
3) ἐν Πατησίοις, 4) ἐν Νέοις Λιτσίοις. 5) ἐν Κηφισσίᾳ, 6) ἐν Μπαχαμίῳ. 7) ἐν
Σεπολίοις, 8) ἐν Ρέντῃ, 9) ἐν Ἡρακλείῳ και 10) ἐν Ἀμπελοκήποις. Τὰ δὲ scho-
λεῖα τῶν θηλέων εἶναι 1) ἐν Ἀμπελοκήποις, 2) ἐν Πατησίοις, 3) ἐν Σεπολίοις, 4)
ἐν Ἀμαρουσίῳ, 5) ἐν Καλανδρίῳ και 6) ἐν Κηφισσίᾳ.

Ὁ Δήμος λοιπὸν Ἀθηναίων διατηρεῖ ἐν ταῖς Ἀθήναις και τοῖς χωρίοις 29
σχολεῖα, ὧν 14 ἀρρένων και 15 θηλέων. Ἐδαπάνησε δὲ οὗτος κατὰ τὸ σχολικὸν

τοῦτο ἔτος τὸ ποσὸν 105,438 δραχμῶν, ἀνεβίβασε δὲ αὐτὸ διὰ τὸ 1885 εἰς 131, 112, 45.

Κατὰ τὸ ληξάν ἔτος ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις τῆς πόλεως Ἀθηνῶν ἐφοίτησαν ἐν ὄλῃ 3020 μαθηταὶ ἑκατέρου τοῦ φύλου. Ἄγνωστος δ' εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτῶντων ἐν τοῖς σχολείοις τῶν χωρίων, ὡς μὴ γενομένων ἔτι τῶν ἐξετάσεων ἐν αὐτοῖς (!), διότι τοιαύτην φέρει αἰτιολογίαν ἢ ἔκθεσις τοῦ συμβούλου, αὐθαίρετως δὲ ἀναβιβάζει αὐτὴ τὸν ἀριθμὸν τῶν τῆς πόλεως καὶ χωρίων εἰς μαθητὰς 3,800.

Εἰδικῶς ἐν τοῖς ἑπτὰ πλήρεσι δημοτικοῖς σχολείοις Ἀθηνῶν ἐνεγράφησαν 2,618, ἐξ ὧν 1,182 μαθηταὶ καὶ 1436 μαθήτριαι. Ἔνεκα δὲ πολλῶν νόσων καὶ ἰδῶς τῆς ἑλαρᾶς, μὲν οἱ ἡμίσεις τούτων προῆλθον εἰς τὰς ἐξετάσεις.

Εἰς τὴν ἔκθεσιν ταύτην πλεῖστα δυνάμενοι νὰ παρατηρήσωμεν, ἀρκούμεθα νῦν ἐν τούτοις. Θαυμαστὴ ἐφάνη ἡμῖν κατὰ πρῶτον ἢ προτίμησις, ἣν ὁ δῆμος Ἀθηναίων ἔχει πρὸς τὸ θῆλυ φύλον. Διατηρῶν 9 μὲν παρθεναγωγεῖα ἐν τῇ πόλει καὶ 4 μόνον ἀρρένων, θὰ ἔχη λόγους βεβαίως πειστικούς τῆς προτιμήσεως ταύτης, οὗς ἐπεθυμοῦμεν νὰ ἠκούσωμεν. Δεύτερον δὲν θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ συγχωνεύσῃ δύο πλησίον ἀλλήλων κείμενα παρθεναγωγεῖα καὶ ἀποτελέσῃ δι' αὐτῶν ἀνωτέραν ἀστικὴν σχολήν, ἐν ἣ νὰ διδάσκωνται καὶ γυμνασιακὰ μαθήματα; Ἐνθὲν δὲ ἐξοδεύει ὑπὲρ τὰς 100,000 δραχμῶν, οὐδὲ ἓνα ἐπόπιτον ἢ ἐπιθεωρητὴν τῶν σχολείων τούτων, δυνάμενον διὰ τῆς συχνῆς ἐπιβλέψεως καὶ ἐπιθεωρήσεως καὶ τοὺς διδασκάλους εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν νὰ συνέλῃ, καὶ τὰς περὶ τὰ ἤθη παρεκτροπὰς νὰ περιστέλλῃ.

Τὸ λύκειον τοῦ κ. Δημοπούλου προσέλαβε εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ δύο ἰκανοτάτους δημοδιδασκάλους τὸν κ. Κολοκοτσᾶν πρῶτον γραμματεῖα τῆς μέσης ἐκπαίδευσως ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τὸν κ. Π. Κασίμην Ἀσὸν διακριθέντα ὡς διδάσκαλον τοῦ προτύπου Ἀθηνῶν καὶ συγγραφεὴ εὐμεθόδου γραμματικῆς πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων. Ὡσαύτως καὶ τὸ Λύκειον τοῦ κ. Σιμοπούλου προσέλαβε διδάσκαλον τοῦ δημοτικοῦ τμήματος τὸν κ. Πετρούλιαν γνωστὸν ἐπὶ διδακτικῇ ἰκανότητι καὶ ἀρίστη συμπεριφορᾷ. Ὁ δ' ἐν Πύργῳ διευθυντὴς ἰδιωτικοῦ Λυκείου κ. Ἀργυρόπουλος ἀνέθηκεν εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις μέχρι τοῦδε διδάσκοντα ἰκανὸν δημοδιδάσκαλον κ. Σπετσέρην τὴν διευθύνειν τοῦ δημοτικοῦ τοῦ σχολείου.

Ὁ κ. Παπαγεωργίου διδάσκαλος μέχρι τοῦδε ἐν τινι τῶν δημοτικῶν σχολείων Πειραιῶν προσεκλήθη εἰς Βραίλαν διευθυντὴς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἐν τῷ ἀξιολόγῳ ἰδιωτικῷ διδαστηρίῳ τοῦ κ. Χρυσοχοϊδοῦ. Ἀρίστη ἐκλογή.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐγένοντο αἱ ἐξῆς μεταθέσεις καὶ διορισμοὶ δημοδιδασκάλων.

Ὁ κ. Θ. Ἀποστολόπουλος Ἀσὸς διδάσκαλος τοῦ προτύπου τοῦ τῷ Διδασκαλείῳ Ἀθηνῶν προσηρητημένου μετετέθη ὡς Νομαρχιακὸς δημοδιδάσκαλος ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ κ. Χαροκόπου μετατεθέντος ὡς πρῶτου διδασκάλου ἐν τῷ προτύπῳ Ἀθηνῶν.

Ὁ κ. Κωστόπουλος διευθυντὴς τοῦ ἐν Βόλῳ πλήρους δημοτικοῦ σχολείου μετετέθη εἰς Λάρισα ὡς Ἀσὸς τακτικὸς διδάσκαλος.

Ἀφίκετο ἐκ Γαλαζίου ὁ κ. Σπυρίδων Μιχαηλίδης Ὀλύμπιος, εἰς τῶν ἀρίστων διδασκάλων καὶ παιδαγωγῶν, ἡμέτερος δὲ συνεργάτης ἐν τῷ «Παιδαγωγικῷ Σχολείῳ», καὶ συγγραφεὺς πολλῶν ωφελίμων βιβλίων. Τὸν ἀξιόλογον δὲ τοῦτον διδάσκαλον εὐθύς ἄμα ἐλθόντα προσέλαβεν εἰς τὸ Λύκειον αὐτοῦ ὁ κ. Γεννηματᾶς, ἀναθέσας αὐτῷ διδακτικὰ καὶ παιδονομικὰ καθήκοντα. Συγχαίρομεν τῷ κ. Γεννηματᾶ ἐπὶ τῇ πολυτιμῳ ταύτῃ προσκτήσει.

Καταργεῖται, ὡς μανθάνομεν, τὸ ἐν Κερκύρᾳ διδασκαλεῖον δι' ἔλλειψιν μαθητῶν.

Ἐπιτροπεία ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ γενικοῦ γραμματεῖως κ. Θ. Φλογαίτου ἐργάζεται ἀπὸ τοῦ παρελθόντος μηνὸς πρὸς παρασκευὴν καταλλήλου νόμου περὶ δημοτικῆς παιδείσεως. Ἡ ἐπιτροπεία αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Ἀθηνῶν κ. Παπαμάρκου καὶ τῶν γυμνασιαρχῶν κ. Γραμματικοπούλου, Κωνσταντοπούλου, Βουρτσέλα καὶ τοῦ καθηγητοῦ κ. Στυλιανοῦ Κωνσταντινίδου. Ὁ κ. Μ. Βρατσάνος μέλος τῆς ἐπιτροπείας ταύτης ἀπεσῶρθη ἔνεκα τῆς πασχούσης ὑγείας του. M. B.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΝ

Γράφουσιν ἐκ Goritz ὑπὸ ἡμερομηνίαν τῆς 1ης Μαΐου τὰ ἐξῆς: Ἐμνηστὴς τῆς ἑβδόμης τάξεως τοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ πρακτικοῦ σχολείου, Κάρολος Klausner, καθ' οὗ ὁ σύλλογος τῶν καθηγητῶν ἐξέδοτο ἀπόφασιν ἀποβολῆς ἐπὶ ἑβλασφημίᾳ, ἠτύχτην διὰ πιστολίου δύο ὥρας μετὰ τὴν λήψιν τοῦ ἐγγράφου τῆς καταδικῆς του. Αἱ βλασφημίαι αὗται εὐρίσκοντο ἐν ἐκθέσει εἰς Ἱταλικὴν γλῶσσαν, ἣν ὁ μαθητὴς οὗτος κατὰ διαταγὴν τοῦ διδασκάλου του ἐπραγματεύθη καὶ συνέθηκε κατ' οἶκον. Ἀντικείμενον τῆς ἐκθέσεως ταύτης ἦτο ἡ ἀγία Ἐβδομάς.

— Ἀποσπῶμεν ἐξ ἐπισήμου ἐγγράφου τοῦ ὑπουργείου τῆς Δημοσίας ἐκπαίδευσως ἐν Οὐγγαρῖᾳ τὸν ἐξῆς συγκριτικὸν πίνακα τῆς καταστάσεως τῆς δημοτικῆς παιδείσεως τῆς χώρας ταύτης τῶν ἐτῶν 1869 καὶ 1882. Ἡ στήλη πρὸς ἀριστερὰν περιέχει τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ 1869, ἡ δὲ δεξιὰ τοὺς τοῦ 1882.

Ἀριθμὸς τῶν ἐχόντων τὴν σχολικὴν ἡλικίαν παίδων

Ἀπὸ 6—12 ἐτῶν	1,615,181—1,576,424
Ἀπὸ 13—15 ἐτῶν	669,560— 638,963
	<u>2,284,741—2,215,387</u>

Ἀριθμὸς τῶν φοιτῶντων εἰς τὸ σχολεῖον.

Ἀπὸ 6—12 ἐτῶν	1,106,904—1,312,378
Ἀπὸ 13—15 ἐτῶν	45,211— 385,606
	<u>1,152,115—1,697,984</u>

Ἀναλογία τῶν δῆμων καὶ τῶν σχολείων

Ἀριθμὸς τῶν δῆμων	12,757—12,686
Ἀριθμὸς τῶν σχολείων	13,798—15,993

Εἶδος σχολείων.

Σχολεῖα τοῦ κράτους	363
Σχολεῖα τῶν δῆμων	479— 1,763
Σχολεῖα ὑπὸ ἱερέων διδασκόμενα	) 13,319 — 13,683
Σχολεῖα ἰδιωτικὰ	

Σχολεῖα κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως

Σχολεῖα στοιχειώδη	13,798 — 15,793
Σχολεῖα ἀνώτερα	74
Σχολεῖα ἀστικά	126

Σχολεῖα κατὰ φύλον.

Σχολεῖα ἀρρένων	677 — 948
Σχολεῖα θηλέων	499 — 1,066
Σχολεῖα μικτὰ	12,622 — 13,979

Διδακτικὸν προσωπικόν.

Διδάσκαλοι	17,106 — 20,207
Διδασκάλισσαι	686 — 2,189

Ἔσοδα τῶν δημοτικῶν σχολείων.

Ἔσοδα ἐξ ἀκινήτου κεφαλαίου	φλωρίν.	151,055—	1,649.931
" κινήτου " "		77,075—	352,055
Μισθοὶ διδασκάλων		503,843—	1,518,691
Χορηγία τοῦ Κράτους		40,772—	923,667
" τῶν δῆμων		1,993,526—	3.622,569
Χορηγία τῆς ἐκκλησίας		778,482—	2,907,407
Ἔσοδα διάφορα		215,370—	781,305
	Φλωρίνια	3,760,123—	11,755,625

Διδασκαλεῖα.

Διδασκαλεῖα ἀρρένων	39—	54
Ἀριθμὸς μαθητῶν	1,386—	2,963
Διδασκαλεῖα θηλέων	7—	17
Ἀριθμὸς μαθητριῶν	170—	1,025

M. B.